UNIVERSAL
LIBRARY
OU_206030
UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ రస్తు

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

విరాటపర్వము - జంగంకథ.

ఇది,

వే. కుప్పుస్వామి మొదలారివారి

T.831
K758

డైమండ్ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడెను

చెన్నపట్టణము

1929

శ్రీ శారదాంబాయైనమః.

విరాటపర్వము-జంగంకథ.

శా॥ శ్రీరారజ్యవిశాలవక్షు భుజగశ్రేష్ఠోరుశయ్యాసనత్ ।
కారుణ్యంబున నన్ను గావగదవే [illegible] వాదవా ।
ప్రారంభంబును బూర్తిజేయుమాజని ప్రార్థించెదన్ [illegible] ।
భారంబుల్ హరియించు దేవుగి [illegible] ॥

క॥ ఇష్టఫలములకులకన్నని । అష్టైశ్వర్య [illegible] వా ।
సృష్టిసుధార్థమువాశి । [illegible] ॥

క॥ శుభము స్తనిముందుగవి । [illegible] ।
రభిచుశోఫల [illegible] వస్త్రే ॥

గణపతి ప్రార్థన.

[illegible] కల్యాణిరాగం - ఆదితాళము.

గణనాయకా గజరాజముఖా గణనాయకా
ఫణిరాజభూషణ భక్తజనపోషణ॥ గ॥
సిద్ధులొసగుమని నిన్ను వేడినాద- భీష్టసిద్ధి [illegible] ॥ గ॥
ఇంక దేవతాగ్రగణ్య బ్రోవ గావ
శ [illegible] గనుత వెంకయార్యనుతా॥ గ॥

కవివంశానుక్రమవర్ణన ప్రార్థనాదికములు.

రగడ.

శ్రీగి [illegible] లా రాధాలోలా శ్రీకరజనపతిపాలా
ఆగమలీలాసుధాగసపాలా అగణితగుణశీలా
దానవభంజన [illegible] చేలా [illegible]
దేవశైలా పురస్తులఖేలా వేలుగానలోల
పంకజనాభ దయానిధేశ్రీ అంకితిమొక్కగా [illegible]
పొంకముగానాగ నశ్కధరేయుగ పూరితినెట్లగావా
ప్రముదగతోవని ముందుగమనమున ప్రార్థనము [illegible]
కమలసంభవుని రాణిభారతికి నమస్కరించిమించి

వాల్మీకివ్యాసవసిష్టాదులకు వందనమొనరించి
కాల్బూనిబుధజనులవేడికా కాళిదాసులగొనియాడి
తిక్కనపోతన భాస్కరాది కవిధీరులనుతిజేసి
ముక్కువతో మరిఛందోకర్తల మహిమానుదలపోసి
నాటకపాటకగాయక కవిజన వరులప్రశంసించి
కుటిలమానసుల నపహరించి భీమయ్యనువినుతించి
వినవివాదపూర్వోక్తసగరంబులను విశదపరుతుముందు
అనఘులకెల్లను జనగ యోగ్యమునౌ స్వగకులంబునను
ఆవసి విలయునార్వేలవంశ శ్రీరాద్ధిసుధాకరగుణ
ప్రవిమలచిత్తుడు నీతికోవిదుడు బస్వానేత్తడాయి
సేవితహరిహరతంత్రుడు శ్రీనరసింహదాసజనుడ,
దేవపితృతిథిపూజలొనర్చి దీనర్క్షకుమహాదూ
హెచ్చగనాంధ్రకవిత్వ నాటకము తేర్పగిలిన నేటి
సచ్చరిత్రుడగు దేసువాకొండ పిచ్చయ్యకవినకు
తరుణీరత్నముకపరమాంబయును గన్యను పెండ్లాడి
పరమపతివ్రతకనకమాంబయును భామామణియందు
మారుని పోనుకుమారుని గాంచె కునూనసగుణవరుస
పేరుగనాఖ్యమొనర్చుచు సుబ్బయు వెంకయాఖ్యులనగా
వరద వేంకయ చిన్నయాఖ్యులన వారియందు నేను
నరహరిభక్తుడ నార్యసమ్మతుడ నాల్గవతనయుడనూ
కవిజనమిత్రుడ వేంకయాఖ్యుడను గాయకవినుతుడసం
తవిలియటుగా సముల రచించెడి ధన్యాత్మకనగ్న
భారతముకథ జేయుమనుచునను ప్రార్థింపజూచి
నేరచియింపగ బూపతిదాగము దారకవృకృతిగా
నీటుగవిభూతిరేఖలుదీర్చి పిలున్నటంగిల్ దొరగి
పేటురుమాలాల్ పేటపాగల్ పల్లెవాటులొనర దాల్చి
జోడుగుమ్మటలల్ దట్టమువంతుము బాకుచమరియొకదు
పోడిమిగాచేబూనిసీతారాం భుజమున ధరియించి
గజ్జెలువాంవ్వ్రాలు అందెలుపదముల ఘల్లనిమ్రోయగను
ఝుణతకయని నాట్యము సలుపుచు తంబురమీటుచును

సంగతిగా సభవారికెల్ల ప్రసంగపూర్వకముగా
చెంగునదుముకుచు జంగంభీకథ జెప్పెను చోద్యముగా
శివమతస్థులకు జంగంబులకును జీవనధనమనగా
అవనిధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని అంకిత మొక్కగను
ప్రణవముతో శ్రీభారతము విరాటపర్వముగుణకథను
రమణీయముగా మధురసోక్తిపర చమత్కారమును నూ
రగడలు దరువులు పద్యంబులుగా రచియించెదనిపుడూ
జగతిప్రసిద్ధంబయినది యీకథయాగుటచే జేసినేను
పూర్వభాగము చెప్పలేక యీ పూర్వ[illegible]ంబున నా
సర్వజనంబును యీకాదార్థము సంగ్రహించగలరూ
మును జనమేజయుడొక్క మహా ఫ[illegible] ఘనుదిగోరి
ఘనివశి వ్యాస మునీంద్రుని కరుణను బ[illegible] నను
దురితహరంబగు భారత[illegible] వమలోనగుచున్నమా
పరమపవిత్రులు పా[illegible] పావనగోరి
ధేనుపకొండము రారిసి మానమున ధ్యానము చేయుచును
మానసోత్సవముగా జనమేజయుమానసేంద్రుండపుడు॥

వ. అపుడు జనమేజయుండు వ్యాసమహామునీంద్రుని [illegible] బునతదీయశిష్యుండగు వైశంపాయనునివలన వినుచున్న భారతకథగుటచేసి వైశంపాయనుండు జనమేజయునకిట్లనియె.

కథాప్రారంభము.

చంద్రవంశపావనుల [illegible]రాజేంద్రుని [illegible]
ఇంద్రప్రస్థపురంబున నుండిరి యిష్టభోగములచే
వృద్ధిగ సకలైశ్వర్యంబులతో సుగ్ల దూరగుచుండి
ప్రాప్తవశంబునకిడని తెలియక పాండవాగ్రజులు
దుర్మదాంధుడగు శకుని ఘుటించిన జూదంబున నోడ
ధర్మరాజు తన రాజ్యము దుర్యోధనుని పాలుచేసి
అతివను గూడుక నన్నదమ్ములు అడవుల కేగి
అతిఘోరాటవులందు వసించుచు వెతలను అనుభవించి
భూదేవాదుల చుట్టుకు బెట్టుక పూజలొనర్చుచును
శేదశముగా వనవాసంబు ద్వాదశవర్షములు

సముచితంబుగ జరిపిరి పండ్రెండవవర్షమున
ప్రవాసమును పగాంధర్వదేవతా ప్రత్యక్షంబయినా
పదమూడవయేటజ్ఞాతవాసమునకు భంగములేకుండ
పదపడి [illegible] చేసి [illegible] బనసిరి పాండవులూ
అం[illegible] [illegible] నహస్సులదిగుచున్నా
స [illegible] [illegible] సత్వ[illegible] బ్రాహ్మణులగా
కుం[illegible] తీసు[illegible] [illegible] చెప్పింగ [illegible]
[illegible]
ధం[illegible] [illegible] ధర్మ[illegible] ధర్మప్రభుడూ
నా[illegible] [illegible] [illegible] పోసి

[illegible] ధర్మరాజు [illegible] అజ్ఞాతవాస [illegible] భూ సురోత్తముల [illegible] నవిన [illegible] యిట్లని యె

[illegible]

[illegible] ధర్మ దేవి [illegible] సురిసాధోత్తములారా [illegible] ॥ వి॥ [illegible] మేము [illegible] బ్రాహ్మణజన [illegible] [illegible] అన్యోన్యమాగ [illegible] ॥ పి॥ [illegible] [illegible] వి॥ [illegible] ప [illegible] ప్రార్థ [illegible] ॥ వి॥ ఆపుత్రె [illegible] వదిగి [illegible] వలయు॥ [illegible]

[illegible]

[illegible] యువలసి
[illegible]
శుభ [illegible] గాగలవ్వా
ప్రభుడ [illegible] రాజ్యములు భద్రముగా నేలూ
ప్రాకటంబు [illegible] శ్వర్యము బడయు [illegible] మీరు
మీకు నల్ల దైవములిక్కు [illegible] మేలొ [illegible] గుగాన
అనుచు పాండవోత్తము [illegible] బ్రాహ్మణులాశీర్వదించి
చను దెంచి [illegible] నిజ వాసములకు చయ్యన జేరగనూ [illegible]

నాటరాగము- ఆదితాళము.

వెడలిరి పాండురాజసుతులు అజ్ఞాతములుసల్పగ॥ వెడ॥ వెడలి పాండవులు కిడలిచంద్రులని పుడమిజనుల యేర్పడనిచందమున-గడగి రెండొకవర్షము నడగియవలరిపుజాలార్ణవముగుత్తుమనిదయాబూని॥ వె॥ క్రూరాత్ముడగు కురువరేణ్యునకు దెలియరానిగతి నాచరింపవలెను- యరణ్యమునువిడచి గ్రామాదియు ధిష్టరాదులవ్విరాటుపురము జేరగ॥ వే॥ భూదైతుడు ధర్మరాజు సేననిజసోదరులు పాంచాలసహితముగ - భేదముగువనవాసంబు ద్వాదశాబ్దము లుసల్పి తదుపరి॥ వె॥ భగవతులాభరణములగు కుంతిపరసేనయులు ధరధేనువగిరిపుర హాయనిక్కృపాకరుని వెంకటాచల వరదునిమది నరసమ్మినధీరులు॥ వెడలిరి॥

కథ.

అమ్మహాత్ములగువిప్రులదోడ్కొని యంతటధర్మజుడూ
తమ్ములు ధౌమ్యుడు ద్రౌపదితానును దగ్గరచటనుండి
మందగమనమున వెడలిరి ఘోటకస్యందనముల నెక్క-
అందరుగూడుక క్రోశమాత్ర-మపు డరుగ దెంచిరిపుడు
భానుడు గ్రుంకగ నచ్చటనిల్చిరి పాండవేయులపుడు
మానుకసిద్ధుగ నల్పిరి సేతువమను జపములు లేచి
అప్పుడు ధర్మతనూభవుండు తానాచరించు పనిని
తప్పకతెలియ విచారమునొందుచు ధనంజయునిజూచి
మనమేప్పురమునాయింతి సోదర్కొని చనుదెంచితిమేన
జనులకు కుంతీతనయులమనిఎరుక చెప్పగపనిలేదు
యక్కడ కేగిన కౌరవరాజుల వేగులవారలకు
చక్కగ దెలియగవచ్చును దీనికి సదుపాయం బేమి
అనినధర్మరాజేంద్రునిగనుగొని యర్జునుడిట్లనియె
మనుజనాథ మనపాలికి దైవము మంచివాడుగనుక
నిర్మలచిత్తుడగుటనీకు సత్కర్మములకు మెచ్చి
ధర్మదేవతావరములొసంగి దానచేసిమనము
యొందునతిరిగినమనమనమని తెలియగ నెవరికిలవిగాక
యుందుసందియము మింతియుయంబును నందగ నేమిటికి
పదుమూడ యేడజ్ఞాతము జనపదమునగడుపుదము
విదితముగాకురుదేశము చుట్టుగ వెలయుదేశములలో

శూరసేనపాంచాలనుకథ సౌవీరదేశమందు
అరయబాహ్లీకసాళ్వమత్స్యదేశాదులసిరిమించి
ఘనముగజనులకు వృద్ధిసుభిక్షము గలిగియుండుననుచు
పనిబడినేనువిన్నవాడనై పలికితినరనాథా
యీదేశంబులలోపలనీమది కిష్టమైనయెడకూ
భేదము లెన్నక పలికినతమ్ముని మోదముతోజూచి
ధర్మతనూజుడుమురచితినిదినము దైవపరంబుననూ
తమ్ముడనీవిపుడాడితివి ధర్మదేశములలో
నాకు జూడగామత్స్యమహీపతి సమ్మానపాడనుచూ
ప్రాకటముగధర్మాత్ముడరివల భీకరుడనవిందూ
అనవిని కల్యాణుడనోపుట నానమ్మతమనిపలికి వానూ
హితమతితోనర్జునుండు ధర్మజునకిట్లనినుతించె
అన్నాయేమనువాడవు మనప్రాప్తానుసారమన్నా
అన్నికష్టదశలిప్పుడుమనపై అనుభవింపవలసె
రాజరాజమహారాజేంద్రుడు రాజపూజితుడవు
రాజసూయాహయమేధయాగములు తేజముమీర జేసి
ధాత్రిలోపలకీర్తిసుకృతము ధన్యుడవై వడసి
పేరువహించినదొడ్డవాడవు బహుసుకుమారుడవు
సన్నుతికెక్కినధర్మపరుండవు సత్యాచారుడవు
పన్నుగనాశ్రితవిద్వజ్జనులకు పారిజాతమీవూ
పట్టుగమీరతిభోగిభూసుర పటుపాతివీవూ
యిట్టివాడవై యొరులకుసేవ యిపుడిట్లుగొలచెదవూ
నిన్ను మేముసేవింపుచునుండుము మన్ననసేయగనూ
అన్నాసివాకనరునకు బాసిన వవుటవోర్వగలమా
అనుచువిషాదమునొందినగనుగొని సయ్యాజాతవైరి
అనుజునకిట్లనిపల్కెధేనుగిరి హరినిమదినిదలచి

వ॥ అట్టియెడధర్మజుండు తమ్మునినెమ్మనంబున బుట్టిన జాట్టినజాలిం దప్పించుచునసిగాగిటనుంచుచు ప్రస్తుతకార్యనిరూపణ దిశమెరయనిట్లనియె,

క॥ సన్యాసివేషమునరాజన్యుని। గనియిపుడునేనుసభ్యత్వమునన్।
మాన్యుడనై పున్యాకథ। విన్యాసమువర్తునతనివేడుకతీరగన్।

ఆనందభైరవిరాగము - అటతాళము.

వినరా చెల్పెదను వగవగనేటికి వినరాచెల్పెదనూ॥ వి॥ అనువుగాని వేళనధికులమనరాదు జనుకాలమొకరీతిజరుపవలసియుండు- వనజభవసృష్ట్యనజయాదులకనుభవించదీరదిపుడు-ఘనులమనిశంకించినీచపనులకొడబడకున్న చెడుదురు॥ వి॥ ధృతివిడజలదు కాగలపనికి వ్రతిగాడగదు యతివేషముననేను-హితమతినైమత్స్యపతికేరికొలుతు నమ్మదమువాటిల్లగా- శ్రుతులు శాస్త్రపురాణములు బహుగతుల యితిహాసములు దెలుపుచు-సతతము నురాజేంద్రుమనమునకతివినోదము లాచరించెద॥ వి॥ ఖ్యాతివేడెదనూ అతనికిధర్మనీతిదెల్పెదనూ-చాతుర్యముగనేను పాదపములాపును భూతలాధిపుని మతిప్రీతచిత్తునిజేతు - జ్యోతిషంబుననిపుణుడనగ భూతభవిష్యద్వర్తమానప్రహేతువులు వర్ణించిపూర్ణజాతకము లేర్పరచువాడను॥ వి॥ కులకువనుందురంకుడనని పిలుచుకొందు చెలగి సాముద్రిక శాస్త్రలక్షణుడై- వెలయాగకరపాదతలములుబరికించియిలను ధీరుపకొండ హస్తగానిలయుమగ మురవైరికథలను దెలిపివెంకటదాసపరిదునిదినదినముగొని యూహగలనికి॥ వి॥

వ. అమ్మహీనాథవుండు నీవెవ్వరివాడవని యడిగెనేని నయ్యుధిష్ఠిరునాస్థానపండితుడను వారరణ్యంబుపాలగుటచే నిట్లనుగుదెంచినాడననిచెప్పవింపెదనని భీమసేనుంజూచి ధర్మజుండిట్లనియె.

కథ.

ఈగాంభీర్య గుణంబుగలిగిన యిమ్మహాబలుండు
సౌగంధికమునకై చనియక్షుల నంహరించిమించి
ద్రుపదరాజసుతకోరిన పువ్వులపుడు దెచ్చియిచ్చె
కపటమానసుడయినజటాంసు గర్వమణచియుండు
ప్రాకటముననుబకాసురుని బట్టిగూల్చినాడూ
యేకచక్రపురి జనులన్బ్రోచిన భీకరుడీఘనుడూ
లాక్షాగృహమున మమ్మందరిని రక్షించినవాడూ
లక్షణవంతుడు వైరిసూదనుడు రాజకుమారుండూ
ఆకటిచోరాగ్నిబాలదు యీఘనుడిమితభామగాడూ
తేకువచెడి భీముండోరులను కలితుగొల్చువాడూ
ఆమనసెట్టులవచ్చును యితరుల నుదగిచాలదీతడూ
భీమునిఆకలి గుర్తెరిగన్నము పెట్టువారలెవ్వరుపో

నిబ్బరస్తుడతి నిర్మలచిత్తుడు నీతికోవిదుండు
గబ్బితనంబుననుండుగాని యేకర్మమెరుగడితడూ
గిట్టితనంబున దిగులెరుంగకను చెలగుచున్నవాడూ
యిట్టివాడుమన భీముడుయితరుల నెట్లుగొల్చువాడూ

భైరవిరాగం-అటతాళం.

అకటా మనభీముడతి భీకరాకారుడశోకవనికాల్వనోపునా - వికటాసంకటువిషమూ శమయావర్తమునాకంటకులు ధృతరాష్ట్రసుతులూ - కడుమర్మదులు సకలవిధముల వెతకిగాంచదరికనుమనమతిజాగ్రతగ - వారికిసత్కృత్యములమైచరించక నకొటిలవ్యాఘ్రయుడార్యసమ్మతుడు॥ క॥ లాక్షాగేహదహనము నకు ప్రాణరక్షకుడితడేయెమ్మకును - అక్షీణబలుడుతాసపుడు కిమ్మీరాది రాక్షసులనుదకించెనురహింబించెను అకా॥ దీర్ఘ కోచక దైత్యుదాదరిపెణక్షీతిబడ గూల్చెనితనికటాక్షమున - యేకచక్రపురంబయుక్షుగ్రబైధగనువర్ధిల్లె॥ అ॥ ముని మూశిజనిర్మిదిస్తితులూరిన గానుడువాని చిత్తగతులుకనుక మోధిజామూ త్యునిగానెన్నగవచ్చు పుడమిజనులకవార్యుడూ నిజశౌర్యదుకడుదుమ్మైసౌ గంధికంబున గడగియక్షులనెదరిపించమలడచి - కృష్ణకుశలయియునుసుమ ములుబసిచనుదెంచిన మహాబలుండకటా॥

వ॥ ఈమహాబలవంతుడగుభీమసేనుండమ్మహీకాంతునిజేరి గొలువడ పిపగతు లెరుంగకుండా వర్తించుట దుర్లభంబని చింతాభరస్వాంతుండై యున్న ధర్మజుంజూచి యిట్లనియె॥ (కథ)

వినవయ్యవోయన్నగారూ నావిన్నపంబునొకటి
కనిబడినాకై చింతశాయగాజనదిపూనవయ్యా
కంటకులగుధృతరాష్ట్రతనూజులగానకుండునట్లు
వంటవాడనై నేను మత్స్యభూవరునిజేరిగొల్తు
వాటముగాపక్రమములుగూర్చియు వంటచేయగలనూ
పూటపూటకొకరుచిమెక్కవగా పొందుపరిచెదయ్య
కమ్మగనంజుడువండి మత్స్యభూ కాంతునికనుదినము
సమ్మతిగాభుజియింపబెట్టెద పంతసమలరగనూ
చిత్తమురంజిలునట్లు దినదినము చిత్రవిచిత్రముగా
క్రొత్తక్రొత్తరుచు లేర్పరుచుచునతి కోరికదీరగనూ
అవనినాథునికత్తిగొడ్డలియ్యా మనుచునడుగవయ్యా

వివరముగానా చేరను భూపతి విభ్రమమొందగనూ
అరుదుగ షడసములపాయస్యాదికరములు వండుచునిమ్ముగమర
సరసాన్నంబులు శాకపాకములు తగినాయున జేసికనూ
స్థిరముగానాపనిదీర్చియుదవీ వరుగుచెందియుందూ
శరభసింహశార్దూలంబులు మదకరులబట్టి తెచ్చి
సలలితంబుగా జూపెడ భూపతి సంతసమందగనూ
మల్లునీగతిహరించెదజనపతి మనమున మెచ్చగనూ
అన్నిటసామర్థ్యుడని నరవరుటచ్చెరు వందగనూ
మన్నించగ రాజేంద్రునివైరుల మదమడంచగలనూ
చేకొనిమునుపటివంటవారల చెలిమిజేయుగలనూ
సాకల్యంబుగనందరితోనే సంభాషింపుదునూ
బాహుబలంబున గొప్పవృక్షములు బట్టివెళ్ళగించి
సాహసమొప్పగ వంటకట్టెలకు చక్కగవిరచెదనూ
వరగనూరుపుట్లయినమడియలో పాకముచేసెదనూ
ధరలోవంటల వారలుయితనికి సరిరారనిపింతు
వలలాకుండనే పేరువహించెద వారందరితోనా
యిలను థేనుగిరిశారిని మనమున దలంచుచుందు నెపుడు

వ. అన్నానన్నా ధరణీకాంతుడు నీవెవ్వరివాడవని యడిగనేని పాండవాగ్రజునకు బానిసంబు చేయుచున్నవాడనని తెల్పెదననిన సంతసించి ధర్మజుండు భీభత్సునాలోకించి యిట్లనియె.

కథ.

సకలలోకములు విజయముచేసిన సవ్యసాచియుపుడు
అకుటిలచిత్తుడు సురలకజేయుం డమితబలాధిపుడు
ద్రుపదుడొసర్చిన మత్స్యయంత్రమును దునిమివైచినాడు
నృపవరులచ్చెరువందగ ద్రౌపది తెచ్చియిచ్చినాడు
ఖాండవనముదహించి వహ్నిచే కిరణాబసినాడు
దండిబలాఢ్యులకాలకేయుల ధరణిగూల్చినాడు
అమరేంద్రుని సింహాసనమున కాసీనుండాయె
కమలభవాదులు గానని శంభుని కారుణ్యమువడసె
చిత్రసేనుడగు గంధర్వుడును చిక్కువరచినాడు

న॥ మా॥ యీగాంభీర్యము యీతని శౌర్యము- నాగరికంబున నకులుడో
చూను॥ మా॥ ఆకుటిలా భావమున అతిశయిల్లుచుమన- నకులుండు నిల్వనరవ
తితోల్యస॥ మా॥ యిలను ధేనుపగిరి కలయాడా శౌరియె- కలడు వెంకటాచ
లకవినుతు జేచల॥ మా॥ ద్రి॥

వ యీబాలకుండితరిమా వుల నెట్టుగొలువగలడని విషాదంబు
నొందిన ధర్మజుంజూచి సహదేవుం డిట్లనియె

కథ.

పాపడుపీడసి నాకనిచింతల పనియేమిటికన్నా
యేపుమీరగా గోపవేషమున భూపాలునిగొలుతు
పశువ్రలమందలు కాయనేర్తును బాహుబలంబుననూ
కసిమసంగిన దండిమృగముల కదిసిగూల్చగలనూ
లేగలగుంపుల గట్టివేయగా బాగుగనెరుగుదును
గోగణంబులకు చీడలుపీడలు గోటమాటగలను
కడుపడివంజలు జాపగదాయాలు గట్టిపిండగలను
బడుగుపశువులను సెలపెయ్యలతో బలులుచేయగలను
కలవరమొందెడు నత్రావులను గట్టివేయనేర్తు
చెలగుచుమందలు వేలకోదిగా గలుగజేయనేర్తు
భూమీశుడునను మెచ్చగనావుల పోషణజేసెదను
ప్రేమతోతంత్రీ పాలకుడనగా పేరువహించెదను
యెక్కడివాదవటంచునన్ను రాజేంద్రుడడిగినన్ను
యెక్కువమందలు గలిగినధర్మజు డేలువాడనందూ
ధేనుపశేయిలమురారిసిమనమున మానకదలపుచును
మానవనాథుని గొల్చెదశత్రులు గాననివిధమునను

వ. ఇట్లుపలికిన సహదేవుని పలుకులకు పరమానంద హృదయుం
డై పాండవాగ్రజుండు ద్రౌపదినాలోకించి యిట్లనియె.

కథ.

ధీరుడగు న పాంచాలమహీపతిగారవంపుతనయా
నారీరత్నము ద్రౌపదియేమన నేరవుతరళాక్షీ
పరమపతివ్రత యిరులమానసము యెరుగజాలదబలా
హర్షముసేయింపుచుభర్తల యాజ్ఞనున్నసాధ్వీ

కరమరుదుగ దానొంటిగనున్నది గాదుముద్దురాలు
ద్వారకనియానగరంబు యీ చెలికరులగానకుండ
ఏమివృత్తిచేవుండనోపునో యెరుగజాలననినా
భామామణిపాంచాలియుధిష్ఠిరుపాదములకు మ్రొక్కి
కప్పురగంధివాలున లేదిది యాకౌంతేయునిజూచి
అప్పుడేమనిపల్కుచున్నది యాద్రౌపదిదేవి

వ॥ ఈమహాపతివ్రతయగు నిది యెట్లు వర్తించగలదని చింతిపుచున్న ధర్మనందనునకు సాష్టాంగదండప్రణామంబులాచరించి ద్రౌపది యేమను చున్నది.

కథ.

తేటపడంగా నానవిస్తారము దెలిపెదప్రాణేశా
ఏటికినీకువిచారము నేనిపు డితరులెరుగకుండా
రాణివాసమున జేరిమహీపతి రాణినిగొల్చెదనూ
ప్రాణపదంబుగ నెప్పుడు నేనాభామామణికడనూ
పొందుగపరిమళగంధములందుదు భూపాలునిసతికి
అందముగా నకిలాభరణంబులు నతివకుదాల్చెదనూ
మెరయగమణిమయహారంబులుబహు మెప్పుగగూర్చెదనూ
విరులసరంబులు గూర్చెదనింతులు విభ్రమమొందగనూ
ఏణీలోచన మత్స్యమహీపతి యింతికికురులుదువ్వి
నాణెముగా జడవేసిపూలనగ లమరింపక నేర్తు
యాదీయునస్సైరంధ్రిననుచు రాజేంద్రునిసతియింట
పాతివ్రత్యమునడిపెదభూపతి భార్యసంతసింప
ననునీవెవ్వరిదానవనుచు నానాతియడిగ నేని
మును నేద్రౌపదిప్రాణసఖీమణి ననుచువిన్నవింతూ
పనివడిథేనువకొండమురారిని పార్థన మొనరింతూ

వ॥ అని యిట్లు విన్నవించిన ప్రాణవల్లభివచనంబుల సించి ధర్మరాజు తమ్ములతో యిట్లనియె.

కథ.

విచ్చలవిడిగానుండగనేటికి వినుడితమ్ములారా
యిచ్చటనుండగరాదుయింక యీముచ్చటలేమిటికి

భైరవిరాగం-ఝల్వతాళం.

ఎవరికైనా తరముకాదన్నయ్యా- మనజాడదెలియ॥ ఇవ్విధమున మనమందరము- పువ్వులతోఁ దోడ్కొనియెవి- రాటపురముజేరగాను॥ ముప్పాయిల- వేల్పులరోసి జ్ఞానమతి జనములో॥ నవ॥ నిర్మలమతివగుటనీదుసత్కార్యమునకు - మెచ్చిధర్మదేవత వరమొసంగిన - ధర కతమున- నేను సమర్థములను - ఛేదింతును॥ నవ॥ కార్యనజ్ఞాత-చర్యమున- తతివార్యము లేదని- ధైర్యముతో ధనుకై లేచునిమర్యా-దనుగొనియాడుము-దుర్యోధను-నిలగూల్తుము॥

కథ.

తడవుసేయగాతగదు మత్స్యభూపునిపురంబునకు
వెడలిపోదమిక లెండు లెండు వేవేగంబున మనము
సకలవేషములతో దపస్వులబోవలయును మనము
సపరివారసైతముగానుండను సమయముగాదికను
సారథులను తురగంబులరథముల ద్వారకకనుపుదము
వాదక ద్రౌపదిపరిచారకులను వంటలవారలను
పాంచాలభూవరుని పురమునకు బంపవలయునిపుడు
అంచితముగ మనజాడలుపేరులు నడిగిన వారలకు
యుండెండుబోయిరో కౌంతేయులమేమెరుగమనగవలయు
ఇందువరుగు మనవర్తమానముల నెవ్వరువినదగదు
అతిరహస్యమిది బయలువరచవలదనుచు దిట్టపరిచి
అతివేగంబున వీరులనందరి నంపవలసియుండూ
అగ్నిహోత్రములు బ్రాహ్మణవరముగ నప్పగించనతెనూ
యాజ్ఞసేనతో మనమేగురమే యేగవలసియుండు
ఘనముసమిటులుండుటకార్యము కాదనిధర్మజుండు
అనియావిధమున బలికినసోదరు కొనిముదమలది
గ్రక్కునతమతమ పరిచారకులనుకడు వేగముబిలిచి
యొక్కడికారలనక్కడబంపిరి చక్కగపాండవులూ
అంతటద్రౌపదిధౌమ్యసహితముగకుంతిదేవినుతులూ
కొంతదూరమరుగుదెంచి ధౌమ్యులను కొనియాడుచునిలచి
మనమున ధేనుపగిరిగోపాలుని మహిమలెన్నుకొనుచు

వ॥ అప్పుడుధర్మజుండు తమరథరథ్యసారథులాదిగా ద్వారకాపురంబునకుం బంపి ద్రౌపది పరిచారకులనువంటవారలను ద్రుపదుపుటభేదనంబునకుం బనిచి పురోహితుండగు ధౌమ్యసహితముగా పాండవేయులు కొంతదవ్వరుదెంచి ధౌమ్యులకు ప్రదక్షిణనమస్కారం బొనర్చినంజూచి ధౌమ్యుం డిట్లనియె

కాంభోజరాగం- అటతాళం.

ఏమిసేయగవచ్చు యీశ్వరా - సంకల్పమిట్లు గావలసియుండె-యిప్పుడా రాజా- ఏడేడులోకములేల - ప్రాపూనన్యకేయాలనంచరించగవలసె॥ యే॥ ప్రకటితమైనట్టి-భరతవంశమాయె - పారావారచంద్రులైన॥లా భూపతులాచే- సన్నుతులను బడిసిరకట- యీమహానీయులొకనిగొల్వగవలసె॥ ఏ॥ అగాధగాధేయవాద్రీ గోపాలుని - కారణమునకు కర్తరాజేంద్రులుకరిచారుకాట తెలియుయీరారాజు వెంకటరాయవరదునిమహిమ॥ యే॥

వ. అప్పుడు ధౌమ్యుండత్యంత చింతాభరస్వాంతుండై తన్ను తాన యుపశమింపుకొని సత్కార్యంబులు నిగుడింపు పాండవేయుల దిక్కునకుమొగంబై యిట్లనియె.

కథ.

రాజరాజ మహారాజపూజితులు రాజేంద్రులుమీకు
రాజసేవ ధర్మములు దెలిపెద వరాకుమనివినుడు
రాజనగళ్ళకు దీటుగట్టగ రాదుమందిరములు
రాజుకుసరిగా వేషము వేయగరాదు శేఖరుండు
జనపతియొరులకు కోపమేలా సేయదలచియున్న
విషయావార్తలుయొరులకు జెప్పుటతనకు ప్రాణహాని
అవనికాంతునిసభలో పెద్దగ నావరించగరాదు
సవినయంబుగా కొలువువారిపై చాడిచెప్పరాదు
యెప్పుడురప్పని ఆజ్ఞచేయునోయేమనునోయనుచు
ఒప్పుగభూపతిముఖమును జూచుచునుండవలయుబుధుడు
హెచ్చుగనృపవరు డాజ్ఞసేయుపని చిచ్చునైనజొచ్చి
చెచ్చెరధరణీకాంతుని కార్యముచేయవలసియుండు
అధికునిసభలోనుండి సేవకుండై సమానవుండు
అధికప్రసంగము జేయరాదు మాటాడకుండరాదు

సమయోచితమగు సంభాషణము పలుకవలసియుండు
భూపాలునిసముఖంబునభారము జూపినమువరాదు
ఏపనినాజ్ఞాపించిన క్షితిపతి గుదాయజెప్పరాదు
ఉర్వీనాథుని నీగుణంబుల నుగ్గడించరాదు
సర్వస్వతంత్రము గలిగినతనమదిగర్వించగరాదు
మనుజపతేశ్యుని మనసునుగుర్తెరిగిమంచితనంబుననూ
వినయముగాభయభక్తులతోనతివేడుకలలరగనూ
కార్యంబునగ్గైకొనికాలము గడుపవలయుమీరు
కూరిమితోడను మత్స్యమహీపతిగొల్చువారుమీకు
నానేర్చినవిధమంతా దెలిపితి మానవపతులారా
ధేనుపకోదమురారి కరుణమీపైనయెట్లుకలదో

వ॥ అనియిట్లు తమకు రాజసేవకధర్మంబుదెలిపిన ధౌమ్యునిజూచి పరమానందహృదయుండై పాండవాగ్రజుం డిట్లనియె.

గీ॥ మాకుతగురాజసేవధర్మముల నెల్ల। విశదముగ దెల్పినాడవు విప్రవర్య।
చెలగిభవదాజ్ఞనొప్పునమెలగువార। మనుధేనుపకొండ చూపృనికృపను॥

వ. మహాత్మభవదీయానుమతంబులైననృపసేవకధర్మంబుచే అజ్ఞాతవాసంబుగడిపివచ్చెదమంతవరకుఅగ్నిహోత్రంబులు ధరియింపుమని ప్రార్థించుచు పాండవేయులు ద్రౌపదీసహితముగా హుతవహు నర్చ్యు బురోహితుం బ్రదక్షిణనమస్కారంబు చేసినంగని ధౌమ్యుం డిట్లనియె.

కథ.

జననాథోత్తములారధర్మమే జయమనినమ్మితిరి
ఘనమగునాపదలోనర్చినసంపద లనుభవించగలరూ
సకలదేశములునేలినధర్మజ సంతసించుగాక
అంటాశత్రుసమూహముమీచేత హతమై చెడుగాక
శాశ్వతమగు రాజైశ్వర్యంబులు శాసింతురుగాక
విశ్వములోభవదీయకీర్తులును వెల్లివిరియుగాక
మేలుచేయగ పాల్పడిదైవము యీవాడగుగాక
రాలగమీకును యిష్టఫలంబులు సంభవించుగాక
అనుచు పాండవేయులను పురోహితుడాశీర్వాదించి
వినయవిధేయముగా కౌంతేయుల యనుమతులనుబశిసి

కోరివిరాట్పురి చేరుటకై బహుదూరము నడచితిమి
దాడిచెడియున్నది పాంచాలిసుత నిడుపజాల దికనూ
అడుగులిడసివా నడుగుబెట్టవో యాజ్ఞ చేసినిపుడూ
మోసుకరమ్మని పలికినఅన్నకు మ్రొక్కి నలుండపుడూ
భాసురాంగియగు ద్రౌపదిదేవిని బట్టియెత్తుకొని
కొంతదూరము మోసి తెచ్చి తానంతదించిననూ
అంతకసూనుడు సహదేవునితో నతివను దెమ్మనగా
అతడుకొంత దవ్వెత్తి తెచ్చితా నలసియున్న వేళా
అతిరయమునగని ధర్మతనూభవు డర్జునునటుబిలిచి
బాలుడుమన సహదేవుడు మోవగజాలడు నీవికనూ
బాలామణియగు కృష్ణను దెమ్మిక పట్టముదాపునకూ
అనినఫల్గునుడు పువ్వులతాంగిని ఘనముగ నెత్తుకొని
అనుజన్ములతోగూడ విరాట్పురి కనతిదూరమునసూ
చెలువమైన శృంగారవనంబును జేరబోయియుండూ
నలతినశీతలోనికి తాతలమున నలుసబంచెనపుడూ
వనసమీపమునసున్న మత్స్యభూవరునిపురముజూచి
పనిపడితమ్ముని కిట్లనిపలికెను పాండవాగ్రజుండూ

వ. అప్పుడుఅర్జునుండుద్రౌపది దేవినిబహుశీతోపేతంబయిన సరోవరంబు దాపుననొకవృక్షంబు క్రిందదించి మార్గాయాసములుదీర్చుకొనుచున్న విరాటపర్వంబుజూచి యిట్లనియె.

క. చక్కనిచిక్కనిమేడలు, యుక్కుదండముకరము లివి కేతనంబుల్,
దక్కగనాపురికేగిన, చక్కగ దెలియవగు ధన్వనలహారిసాక్షి.

వ. ఓయితమ్ములారా రాపట్టముసామీప్యమునకువచ్చియున్నాము యిప్పుడుమనయీ వేషములతో బాణతూణీర దనుర్ధారులమైయీనగరంబు జేరబోయితిమేనిమనమహానీ యాకారంబులుజూచివీరు పాండురాజకుమారులని సకలజనంబులు దెలియుటకునిస్సంశయంబయియుండు కావునమనయాయుధంబులయిచటనొకనిజన స్థలంబున దాచిపెట్టిమూరు వేషధారులమైయాపుటభేదంబునకు జేరబోవుదముసోదరులారా అంతఅర్జునుండిట్లనియె.

గీ. ధారుణీవరనీదు చిత్తంబుకొలది, నవధరింపుముకరణార్ధు లనగ మేము
చెలగిభవదాజ్ఞచొప్పునమెలగినార, మటవిధేయుకొండమ్మరారికృపనూ.

వ. అనిన ధర్మజుఁ డిట్లనియె.

గీ॥ మనకు నాయుధపంక్తులు మఱియుఁగలవు। అన్నియొక యెత్తుగాం డీవ మగిరియొకెత్తు। అట్టిమహనీయసాధనంబట్టియున్న। సవ్యసాచని దెలియు నిస్సంశయంబు॥

వ. ఈగాండీవము పార్థునిచేతనుండెనేని అర్జునుండని తెలియుటకతి సులభంబగుఁ గాన యిమ్మహనీయసాధనంబు శత్రువనుంచిపోవుటకు ప్రాణంబొప్పదైనను కాలముగొలదిమొలంగ వలయునని భీమసేనుంబాది ధర్మజుం డిట్లనియె.

గీ॥ తమ్ముఁడా మనకైదువల్ దాచుటకును। మరుగుకనుగొనుమొక తావహరణమేల। పట్టణము చేరఁబోదము పవనతనయ। ధీమవాద్రీశుడగు వాసుదేవుకృపను॥

రాగం - అటతాళం

గాండీవమును నక్కడించకరములాడ వే- భండనమున కమనపటల భాస్కరుకు భాస్కరంబిదే। గాం॥ కడుసమాది నిమమున్నకణ్వమానిగేహ మందుబాడమిన వేణునాగ్రమును బసిసినకమలజావధించిన। గాం॥ యెరిగినా సహాయమునను సురలవనముల నటుదహించి విలరుదనినను రువ యుశ్వావరు దుకరుణనొసంగినదగు॥ గాం॥ వనజాక్షుడు ధీమపశైల వాసుదేవుడపుడుచా లానినియుకకని వెంకటచలవినుతుడు ఘనముచుచు మెచ్చిన॥ గాం॥

వ. ఇట్లు ధర్మజుండు ఆనతిచ్చిన భీమసేనుడతి త్వరితగమనంబునంజ నినలుదిక్కులుంజూచి నొక్క తావున ప్రేతభూమిగిన గారణ్యంబునందు స మీరావృతంబుజూచియా చెట్టుపై నాయుధంబును పెట్టిపోవచ్చునని యూహించి నిజసోదరుల నా చెట్టువద్దకు రమ్మనిపిలిచి ధర్మజుంగాంచి భీమసే నుం డిట్లనియె.

కథ.

ధరణినాథమన ఆయుధపంతులుదాచిపెట్టదగిన

మరుగునన్నది జమ్మిచెట్టురవిమండల మంటుచునూ

నిక్కవశాకలు ఆకశమేమో ప్రక్కలించునయ్యా

చొక్కముగా నలుదిక్కులుపేరుపై చిక్కవెనచినట్లు

రూపము లెన్నోలతల మొత్తము రాశిజేసినట్టు

కొంపములాకులు ముండ్లుదట్టమై జూడ భయంకరమై

మనమున ధేనువగిరిగోపాలుని మహిమనుతలపోసి
తనకుయోగ్యమగుపుణ్యాశ్రమమున ధౌమ్యుడిందునివసించె

వ. ఇట్లు కౌంతేయులదీవించి అచ్చటనొకపుణ్యాశ్రమమందు అగ్నిహోత్ర సహితముగా ధౌమ్యుండు నివసించె తదనంతరంబు

కథ.

అప్పుడు ధౌమ్యుల వీడ్కొని పాండవులతివను కూడుకొని
విపులముగాగలయాళ్ళమార్గముబడిచి వేగముననూ
వరగుననుడశార్ణవశోత్తర భాగంబున వెడలి
తరిమినదివిరటువరపాంచాల భూదక్షిణభాగముగా
శూరసేనసాళ్వాది దేశములుం జూచుకొనుచుదర్లి
జోరుజేయుచు కాళిందీనది తీరంబరయుచునూ
పశ్చిమదిక్కున ఎదురుగనడిచిరిపాండురాజసుతులూ
మత్స్యదేశమున కనతిదూరమున మహాదరణ్యముననూ
కడువేగంబునజొచ్చియితరులకు కనుపడరాకుండా
అడవులమార్గమునందు విరాట్పురికభిముఖులై వెడలి
రమణీయంబులుకాంతారంబులు రయమునదాటుచునూ
కమలాకరములు కొండలువాగులు ఘనమగువృక్షములు
ఘనసారంబులు కర్జూరంబులువనకాంచనతరులూ
పనసంబుజంబీరవృక్షములు బదరిభూజమూలు
మాతులుంగహింతాలరసాలత మాలవృక్షతతులు
చూతకేతకీకామ్రాత భల్లాతవృక్షతతులు
కుందకురంటఫలాశభూజములు కోవిదారతతులూ
మందారంబులు పారిజాతములుమదనమహీజములు
కుందరాళములు సింధువారము కదలిఫలతరులూ
చందనమరువకమల్లికతరువులు చంపకవృక్షములు
పొందుగపుష్పఫలోపేతంబై భూజములొప్పగనూ
అందమైనకాంతారమునందు విహారమృగంబులనూ
శరభసింహ శార్దూలమృగంబులు తరుచర బృందములూ
కరణికరంబులుహరిణిసముదయకారుమహిషములనూ
ఘోరమైనవ్యాఘ్రములు కడ్గకకంఠీరవముఖ్యములు

మాయమెలయఖల్లాకమృగంబులు మార్జాలములనూ
పులుగులమొత్తమున్నని చెప్పగ నలువకైనతరమా
కలకంఠంబులు మదురామళికములు గండభేరుండములు
నీలకంఠములుజక్కవపులుగులు నీరుకుక్కుటములు
పాలకంకులగరుడబృందము సాళ్వపుడేగలనూ
బకములుపరికలు కాకముకములుశుకపికనికరములు
సకలజంతుజాలములు కానలోకివింగనూయగనూ
మించియొకరిమాటొకరికిచట కిలుపించిదనుచునపుడు
పంచపాండవులు దాటిరివనములుపాంచాలినిగూడి
క్షితిని శేషగిరి శ్రీగోపాలుని చరితమెచ్చుకొనుచు
అతిత్వరితగమనముగ నేగిరపు డన్నలుదమ్ములనూ

గీ॥ వనవిహారమ్ముగంబుగ వైఖరియును। అమితమగుపక్షిజాతిబృంద
ములసొంపు। తరులతాపుష్పఫలసరోవరము లాది । గనుచుసంతసమున
పాండుతనయులపుడు॥

వ. అప్పుడుకౌంతేయులు పాంచాలిసహితంబుగా కాననమార్గం
బునబోవుచు నెడనెడనవ్యాహారంబులశరీరయాత్రలు నడుపుచు తిరిమిచను
చున్నసమయంబున మార్గాయాసంబున నడువజాలకభర్తలకు నమస్కరిం
చి ద్రౌపదియిట్లనియె.

రాగం - ముఖారి - అటతాళము.

నడువజాలనీ యడవులలో నేనునడువబోతే
కాళ్ళుగడగడవడకి తడబడుచున్నవి॥ నడు॥
వరితోచక లేదుదాహమగ్గలమూయెపరుగులిడగ దెరలనెత్తురురులుచుచున్న
వికరములలో॥ స॥ పొదలురాళ్ళుముండ్లెదురుదాకగ నాదుపదయుగముతిద
ములైనరములు చెదరికదలకగనివ్వవూ॥ నడ॥ కలగాదునాకనులుచీకటిమై
యుల్లమునఝల్లుమని ప్రాణములిల్లడిల్లుచున్నది॥నడు॥ ఆయాసముదోచెఅ
యోన్యానేనెమందగాయుమంతయుడస్సె వెంకటరాయవరదాదుప్రోవడె॥నడు

వ. ఇట్లు నడువజాలకవిలపించుచున్న పాంచాలినిచూచితనమనంబు
నకరుణయు ఖేదంబునుజడిగొనుచుండధర్మరాజనకులునితో యిట్లనియె.

కథ.

కూరిమితమ్ముడవినరా మాద్రికొమారక మనమిపుడు

శాకిన్యంబై పక్షిజాతముల కయినసలవిగాదు
ఘూటముగాభూజాంతరాళమున గాలయినజొరదూ
పట్టపగలు గాఢాంధకారమీచెట్టుమీదదోచ
ఇట్టికఠోరంబయినదిమీకడ కెవ్వరురాజోరు
కట్టిలథేనువగిరిగోపాలుని కరుణనుప్రార్థించి
గట్టిగమనమీచెట్టునశిరములు పెట్టిపోదమయ్యా

వ॥ అన్నామనమీచెట్టుమీద నాయుధములుంచి పోదమన్నపుడు.

కథ.

ధర్మతనూజుడుశమీభూరుహము దాపుచేరినిలిచి
తమ్ములగనుగొని శరచాపంబులు దెమ్మనితీసుకొని
శవాకారముగ నాయుధంబులను చేర్చిమూపుగట్టి
అవలగయున్నదియనుచునవ్వీకనియచ్చటబడియున్నాను
చచ్చినపసరపుచర్మమునన్వీను చెచ్చెరవాలుపించి
కచ్చితంబుగాచర్మమాయుధపు కట్టుపొదిగించి
కుమ్మరించినదాకీనుగనక్కడు చూచిధర్మజుండు
నిమ్మక్రియగాప్రేతను దెమ్మనినిజముగ చెప్పించి
ధర్మజాదవ్వాడ చెట్టుకుచుట్టు ప్రదక్షిణమొనరించి
బ్రహ్మవిష్ణుభూ తేశ్వరాదులను ప్రార్థనయొనరించి
ధర్మదేవతనుభూసభంబును దలచుసన్నుతించి
సకలదేవతలసద్దిక్పతుల సన్నుతించిమీద
అకుటిలచిత్తుడజాతవయిరి తానతిరయమున లేచి
శరచాపంబులుమోపునెత్తుకొని చెట్టుమీదకెక్కి
తిరుచుగ శాఖలుకలిగినకొమ్మకు పరగప్రేలగట్టి

రాగం-మధ్యమావతి- అటతాళం.

ఓ మహానియ్యసాధనులారమీ కేక్రియకైనా సామాన్యముగనిందు సంచరించుజనులు యీమహిమీద నున్నవి యేమిటో యనిచూచువారికిపాములయి కనుపించకున్నను తామరసంభవునాజ్ఞవున్నది। ఓ।దివ్యాయుధములారాదివ్యశారములారా లెవ్వరితమనభాస్కరు నికిరణములారా అవ్యయప్రభులారా యీశ్వరునానమీకది నమ్మినాకునునవ్వసాధికడక్కనోయల

కు-సాధ్యపడజనదీనుసురలు॥ ఓ॥ రారా నీవేళలో క్రూరాత్ము లెవరయి
నమొగిబిల్వగతారిమూరొక్కనదలచి- వీరరౌద్రాకారులగుచు సమీరత
నయుడుమిముగ్గైకొన-జారవచ్చినమీరకృత్యాకారులై కనుపించవలదిక॥
ఓ॥ సంకటమగువిషమసంవత్సరము గడచిఅంతతప్పక వచ్చె యాకలోనుం
డుడుశంకలేటికి॥ మను శైలము వెలయును హరుడగు- వెంకటాచలపంచిత
నిపదపంకజంబులు సాక్షిమీరి॥

కథ.

ఒక్కొకకాంతేయాగ్రజుడప్పుడు వృక్షముదిగివచ్చి
తప్పక మ్రొక్కుచు చెట్టుకుసురల ప్రదక్షిణమొసరించి
ఘనుడగుధేనువగిరిగోపాలుని కారుణ్యముందలచి
అనుజులకిట్లనియానతిచ్చె నపుడయ్యజాతిపయిరి

వ॥ తమ్ములారా ప్రేతచర్మములచేతగట్టబడిభయావహంబై దుర్గంధంబయియున్న దీనిదరివ్వరు రాబోరు. దాయసి సమీపంబుననున్న పశులకాపరులనుబిలచిధర్మజుండిట్లనియె.

చ॥ ఇదికతవృద్ధమూజనని యిప్పుడుమృత్యువు జెందునిట్లుచే। యుదుముకులప్రయుక్తమగుచున్న సనాతనధర్మమిత్తెరన్న। గదహానకర్మముల్లమదిగానిదిగామమునిశ్చయించియు। మొదలిటివారొనర్చు విధముగా కొనియాడితిమేమునీయెడన్।

వ॥ ఓబాలకులారా శతవృద్ధయినమాతల్లి చనిపోవుటచేత నీచెట్టుమీదపెట్టిపోవుచున్నాము. మేమొకసంవత్సరమునకువచ్చెదమానక్రియలాచరించువారమిది మాపూర్వాచారంబని కపటంబులు దెలిపియొకగోకరునప్పగొనుచు ద్రావతిదోడ్కొని బయలుదేరిరపుడు॥

కథ.

ఆయుధంబులనుభద్రపరచి వారచ్చోటునుబాసి
ఆమెలనాగనుగూడివిరాట్పురికభిముఖులయి వెడలి
అందరుగములై పోవుచ ధర్మజుడనులజూచియునూ
మందమధురసల్లాపంబులతో మరియునిట్లనియె
అనుజులార మనమజ్ఞాతవాసం బాచరించు వేళా
మనలోమన మేగురమురహస్య వర్తనములభించుటకు
జయుండు మొదలు జయంతుడువిజయుడు జయత్సేనుడనగ
జయద్బలుండను పేర్లువరుసగా జెల్లవలయుమనకూ

యుతరులువినకూడనివియరుగు పేర్లతిరహస్యమునను
అతిముదమున పాంచాలియెదుట నిల్లుచుచు దెలుపుకొనుచు
అంతటపాండుకులాబ్ధిసుధాకరు లన్నలుదమ్ములను
సంతసమలరగ పుణ్యనదీజల స్నానంబులుచేసి
దేవపితృఋషి తర్పణములు పూజావిధులొనరించి
సావధానముగ నిష్టదైవముల సంప్రార్థనచేసి
ధరసుధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని దలచిసన్నుతించి
అరయవిష్ణు బ్రహ్మాదిశంకరుల నభినుతిగావించి

వ ఇట్లఖిల దైవంబులంగొనియాడి తదనంతరంబున కౌంతేయాగ్రజుండు ప్రాఙ్ముఖుండయినిలచి నిటలతట ఘటితాంజలియై నిర్మల చిత్తంబున ధర్మదేవతలందలంచి యిట్లనియె

గీ. తండ్రినాకునీవు దయతోడనిచ్చిన, వరముచిత్తగింప వలయునీవు
తరుణమయినదింక తడవేలరక్షించు, మన్యధేనుగిరిము రారి దయను.

క. ఆకాశంబున యక్షిణి, యాకారముజూపి నామ మును జన్మలకా
జోకను బ్రతికించితివవు, నీకు క్రమ్ముక్కనము ధర్మదేవ సగుటా.

వ. అనితానుమున్నుయూవసురవరటి దేరసడగిన వాకునొక్క సరోవర తీరంబున ధర్మండుతనకు జేసినమన్ననదోషవిన్నవించి నమస్కరించనపుడు.

కథ.

ప్రాకటంబుగాధర్మతనూభవు డేకచిత్తమునను
లోకాధ్యక్షుని యక్షిణిరీతి ననేకవిధంబుల గా
ధర్మదేవతను ప్రార్థించగను తత్పరిభావముననూ
ధర్మతనూజుని కున్నయునికితో తత్సమయంబునను
ఫాలతలములు విభూతిరేఖ దండకమండలువు
చేతఛత్రమును కాళ్ళపాదుకలు జింకచర్మముమర
ధర్మరాజు సన్యాసివేషమున దనరుచుండగాను
తమ్ములుజూచియిదియాశ్చర్యంబని తలచుచున్నవేళ
అందరికన్నివిధంబులవేషము అంతరగ్గైనపుడు
అందుకుసంతసమందిరి పాండవులన్నదమ్ములును
దైవకటాక్షం బిదియనిదలచుచు దైన్యంబులతోను
వేవిధములదేనువగిరికౌరిని వినుతిచేసిరపుడు

వ॥ ఇట్లు తమకు ధర్మదేవతా కారుణ్యంబువలన నజ్ఞాతవాసంబాచరించుటకు తగినవేషంబులఘటియించెనని మహానందమగ్నులై యుండి యా సమయంబున ధర్మజుండు తమ్ములతో నిట్లనిరి.

గీ॥ తమ్ములారమనకు ధర్మదేవతకృప, వలనతగినవేషములు ఘటించె
నింటిగ నొక్కొక్కడుగాపురి చేర, కుంతిధేనుగిరిము రారిదయను.

వ. తమ్ములారా నేనుముందు బోవుచున్నాను మీరొక్కొక్కరుగా రండని తమ్ములకానతిచ్చి ధర్మతనయుండు బయలుదేరివచ్చునా సమయంబున విరాట్రాజుకొలువిచ్చియుండె.

రాగం - అరభి - ఆదితాళం

కొలువుశృంగారమై యున్నాడు విరాట్రాజమౌళి॥ కొ॥ కొలువు తీరసభికులను తారలోకలువలు ద్వారచెలువమర జనపతులకొలమెరుగువని గరవశాలువలు మైరంబుకీయుచుమణిమయ హారాకంకారుడై కనకకిరీట మొప్పశిరమున తరణికరణిమెరయ దరణిపగుడదె॥ కొ॥ ప్రవిమలమంతుల గుమంత్రులాశ్రితులు పౌరాణికపైతాళిక హితవరకవి నటచటగాయకులు నుతింపగ నవరత్న ఖచితసింహాసనమున॥ కొ॥ శ్రీయుతుడగుధరధేవపురిగిరి పురికారిచరితము లువినుచు వెంకటరాయసుతుని చేయకానియనమున॥ కొ॥

వ. విరాట్రాజుకొలువిచ్చియుండెనా సమయంబున తనసభకరుదెంచి యుధిష్ఠిరుంజూచి భూవరుండు తనసభికులతో నిట్లనె

రాగం-దర్బారు-అటతాళము

ఎవరోయి మహానీయమూర్తి యింత ప్రవిమలమగు తేజస్స్ఫూర్తి-న వఖండములకాధినాధుడన చెల్లు నవనికాల్ నడకతో నడుచుచున్నాడు- వివరమేమొ తెలియదు మువ్వురిలో నొకడనగనపుడు।ఎవ॥ గాత్రము తనుజాన నికయాయచత్రచామరములు లేక ధాత్రివల్లభుడవడౌ దైవయోగంబున యాత్రసేవకుడనగ పాత్రుడయినను దాచుతా క్షత్రవంతుండేశితని వెంటను వేత్రహస్తులు లేకయున్నా।ఎవ॥ మొవరికిరీటము లేని శిరము వన్నె దరిగిన దాశ్చర్యకరము పరికింపమణిమయాబరణావిముక్తునికరణిగన్పడ చూడనడుగరాదు వినియురమునను ముత్యాలసరములు పరువులున్న వినరసిచూడు।ఎవ॥ భూపాలుడిదియేమొ కానియిట్లు రావ నేంద్రుని వేషము బూని శ్రీపతియగు దేవుశైలగోపాలుని తేపాకుదలచుచు తీవ్రముగా మనకు దాపు చేరగవచ్చె వెంకటదాసవరదుని నమ్మియున్నా। ఎవ॥

వ. అనియిట్లు [illegible] సభకుఁ దెంపి యుధిష్ఠిరుండాది [illegible] [illegible]

క థ.

[illegible]

[illegible]

క థ.

[illegible]

చాలిగనన్ను యుధిష్ఠిరుం డెలదుచున్న వాడూ
కాలకర్మగతివలనను కొందరుఖలులు నన్ను గెలిచి
బలవంతంబునఁ గటజూదమున బన్నిన నేనోడి
అలయుక నాదుగృహంబుల ధనమును అపహరించినాడూ
వారిచేత వరిభీతినొందుచు వనవాసము సలిపించినాడూ
వారికపూర్ణలోనొక సంవత్సరము ప్రవేశముసేయక వలసి
దుర్మదాంధులగు భూపాలకులను బోలగిలోలంగనను
నిర్మలమతి వనిసి మాఖంబున నిలువవచ్చినాను

రాగం - సురటి - ఆదితాళం

వరివై మమ్మేలు మామొతీరనుసిమాహిత - మతి విన్నను గాశ్చిశ ని దమధ్య సుమతికిసి సెఁధ పతిన్నై సుమేల్లలు వరాంగి నూతనోద్ధాగ స్నేహితులు మంత్రులతో శ్రితులతోనే సభను సమముగనగోల్చుచు భవనము మహిలంబును ప్రతింబసి దలంతు॥

ప॥ మసిబదీనోపరిజము లం మొదలగు ధనకులంబసి యధీనము గా
నొనరించి నిక్రమక్రమునగా సహదిసముప గోలి చెద వినుమా గా॥

చ॥ దినకరుచికనఁ పు సింహాసనమున వసింపంపుచు ధరిణీవరి
మనుదనియగనుచు రాజ్యసుఖములనుభవించు సుగోముంచును నేజన॥

చ॥ కరులుహరులుగల వరిద్విజవారను పొందిగుకులాంబిగాక
సకలాభరణంబులు సురభిగణంబులు నిచిత్రమసిపరిచరివిధముల వేడితి॥

చ॥ ధరసురభివసుంధర ధరవరి పురద్రొంసి మురహరుహరి చరిసుర తేర
అనుదుగానిన్న రక్షి - వెంకటాచలవరగుసిగిన గాంగిముదిను గాంతుగ॥

కథ.

అపసీవర సన్యాసికి నాకీ యభిలార్ధ మేలా
వివరమెరుంగని వానికి రాజ్యముపేర్ల మునా కేలా
యోమనుజోత్తమభోగము లెల్లను నొకవర్ష మునేను
భూమీశ యనమునందే భుక్తమును సాగు మగలదిపుడు
యీవిధమున నేనుండిపురాణము లేర్పడవిపింతూ
వేవిధముల ధేమువగిరిశౌరిని వినుతులుగావింతూ

వ॥ ఇటులకలికిన ధర్మజునికలుకులకు పరమానందహృదయుండయి విరాట్రాజులకు యిట్టులనియె॥

గీ॥ సీమనోంగ వమముగనుందు భూమిదేవి। అనుదినమునకు బతియించిన

జాలు । సకలదురితాపహంబుగా సత్కథలను। దెలుపుదేను వగిరివాసుదేవు మహిమా॥

సంధి- గీ॥ మత్స్యధరణీశు డప్పుడు ధర్మజుని । మెచ్చియున్న తానసమిచ్చి కూర్మిం బిలిచె । సపరివారంబుతో మును సభ్ర సుదుగ । నుండు వేళలో భీమసేనుండు వచ్చె॥

రాగం - పంతువరాళి - అటతాళం.

భీమసేనుడు వచ్చెను వంటగాడై భీమసేనుడు వచ్చెను - భీమసేనుడు వచ్చె భీమగా కాడుడూ - భీమము న నిన్న క్షమాలు ను గాల్వా ॥భీ॥ చిత్రవస్త్రము మేన చెలువు మీరగ గప్పి - చిత్రాము చేయా, భ్రాంతి గ నపి చేగ॥ భీ॥ చుట్టిన మొలచేతబట్టి ఖడ్గము నక బెట్టి పడలెను బా జెట్టియుల్లుడనగ॥ భీ॥ నల్లని యొ దలు పెం పిల్లగను గాసధం నపిల్ల భు గలు గుం దెల్లా ఖ బుచుందా॥ భీ॥ మొ ద యిం లంహాగిపటిది మ్మి నంసిం తొం ప . లి చ . రిటారి కుపగదూపగాని యూడె॥ భీ॥

వ॥ ఇట్టులగు దెంచుచున్న భీమసేనుం గాంచి సభికులతో విరాటుం డిట్టులనియె॥

రా గం ఆనందభైరవి - అటతాళం.

ఎవడో వచ్చెదె డో యారు జ ఆడ వ్వడో వచ్చె॥ యువ్వనసుందర సప్తదీవుల నేలజాలిన వాడు ఇట్టి సన్నాహంబు సేనంబలి సన్యూహుండరు దెంచుచున్నా డు॥ డే॥ శూరు గ ముఖ్ శేఖ రి యో రూపము ధరించిన ఘూర్ము తాపుర సూరి యోగి సంద మొకుడు ప ఫా మూకొ భ్రాంతమగు కని లాలఘుతగంబయిన కోను విశా తమముజాన గ్భ ॥మొ॥ నమూపిపన మానమ యిలసె నిలిగ లిని భిధాన ము మనుబ్రం ధాన ము మానదనుడరి భీకరుడ నహూనకి ముడినదగునా మాను కాపాలు విసి కీవలమానవ్రుకుగా నెంచపలదు॥ మొ॥ రాజును అద్భు గాదుగ కు రిపూర్ణ ను వ్వనపా యుడు వరులక చేయుడు ధీరయుతే క ధర ధేను గిరి సాగి వా మ నల్ల సిరి ఖిన యుటి థే యుడయుచను దెంచు వెంకట రాయ వరగు జెరు గపతె ల॥ డెవ్వడో॥

(కథ)

సభికులందరియూ వచ్చిపురుషుడు శా సి వా సిగి కొ
త్రిభువనములలో నంబుస పిసనరి ధీయుడౌకడుగి లడా
ఘోరా కారముగనుగానగా నా కు జలవిసి పోయె
అపురాపినివిశాలవక్షమే మద్భుతమో కనుడూ

ఆకర్ణాంతంబయిన నేత్రములు ఆజానుబాహువులును
భీకరుడీమనుడిందులు జొచ్చిటి కే శౌర్యముఁగలడో
నరుడనియీబలవంతుని నామదినమ్మజాలన గుర్వ్యా
ధరధేనుగిరిశ్రీగోపాలుండెయగ వలయువీని

వ॥ ఇటుల నమస్కరించి భీమసేనుం జూచి విరాటుండిట్లనియె॥

క॥ ఏయది నీదేశము కుల। మెయ్యది నీనామధేయ మేయ్యది చెపుమా।
రా వచ్చిన కార్యము। నెయ్యది యా ధేనుగిరిశ మేను ఎకగుణా।

వ॥ ఇటులడిగిన మత్స్యభూపాలుం జూచి భీమసేనుండిట్లనియె.

రాగం- హిందుస్తాని కాపి - ఆది.

నాకడియ్యుడందురయా- నా సూపకర్యుడందురూ॥ సూపోదన
ము లుడింవాసాఫల్యము గను మర్మసోపేతముగను చేతు పాటనారు లేరా॥
సూ॥ చాలగామసాలబెట్టి గోళించిన ట్లాగారమేల్ ముద్దలిపితిన్న చాలున
ని పాండుసుతులు॥ సూ॥ నూరుపుట్లబియ్యము సంభారములతో సియ్యముగా
నాపేరు జెప్పినంతలో సుమారముల తెమ్మాగుగ॥ సూ॥ దంపిదంపిపిండి
వంటలొండనాకు పటిభూ మండలమున లేరటంచు పాండుసుతులు మెచ్చి
నన్నా॥ సూ॥ మరువక ధేనుపళిందముపుంగో పాలుని ఎదిర నెరనమ్మి వెం
కటరాయ వరదాసిగోసియాడినన్నా॥ సూ॥

(కథ)

దేవా నా వలజాతివాడనా తెరగల్లనీ వినుమా
ప్రారబ్ధంబుగ మాకు నిరంతర సిద్ధప్రభుత్వంబున సం
మాన వేంద్రుడగు ధర్మరాజు సన్మానంబును బడసి
ఆనరేంద్రునకు బానసంబునే నాధరించువాడ
మల్లుతనంబున నొప్పవడసి పున్నదొరలపద్దా
పెల్లుగ జెలగుచు నావలలాంతుడనే పేరువహించితిని
జాణతనంబున నన్నును జగతీనాధునాకు
దుర్మదులగు కౌరవ్యులేర్చిన దుస్తాంత్రంబున నూ
క త్రవశంబున కుంతీతనయులు కానన పాల్ గాగా
వుండను పాయము లేక నేను భూమండలమున తిరిగీ
దండివాడవని పున్న గొల్వగ దరలివచ్చినాను
సిక్షణమును నన్ను భరింపగల్గితె నిల్వనునుచు జెప్పు

యుక్కడిమాటసిలలచితి వేని గ్రక్కునబొమ్మనుమూ
జోకతో నిటులనిపలికిన భీముని జూచివిరటుటపుతూ
పాకము చేసేకొద్దిననికీ సీచెపాల్పడ పేమిటికి
నాకలిమికి రాజ్య[illegible] [illegible] ధునిజేసినసూ
యేకచక్రముగ నేలనునిన కొంతేయుాడిటులనిరొ
లం[illegible]టిరనలకు సామ ర్థ్యగా [illegible] వర్ష్య చేనూ
సమ్మా[illegible]లరగిన [illegible] చూ [illegible] ర్పగచి
భూజనర్ష్యబలవ [illegible] మేమునను పౌమ్మని నిలనినా[illegible]
నా పేరంచు బెబ్బులైన నరుపగుల [illegible] పారూ
[illegible] తే[illegible] డకేసి బ్రగక కేర్లు[illegible]

వ॥ అయ్యా [illegible] నో భీమ్మ[illegible] రా[illegible] బటుపలె[illegible] వ టమాం[illegible]ప్రకథి పుడవై యు[illegible] మన నస[illegible] [illegible] బు [illegible] వనం[illegible]గంబా॥

రాగం-[illegible] ఖ[illegible]- అది.

పే[illegible]రియా[illegible] క్రిడి విశేష చ్చేలి[illegible] మైన [illegible] [illegible]దూ[illegible]
డికట్టు[illegible]ట్టికమై[illegible]డ మునట్టి పై [illegible]గూ[illegible]పై చి చుట్టుతగను పొడమి[illegible]
గొట్టి [illegible] ల[illegible] గొ[illegible]యా[illegible] భూజములకు [illegible]టుగ[illegible]ంబుమిా నుపరచ తొడగి
క[illegible]గ [illegible] [illegible] పి[illegible]ట్రాజాక[illegible] చే[illegible]భిను నాట్యము
గడబగ॥ పే॥ నొదుట సొం[illegible] [illegible] పవ[illegible] కొమరు భావ
ము జేసినతిలపై బెమరుబెట్టి [illegible] [illegible]గుడి [illegible] ముల్ కట్టు నెరి[illegible]లరిమి
కొ[illegible] బెట్టు[illegible] [illegible] మెడపటిటి[illegible]ట్టూ [illegible] [illegible]దగుమ మెడబంగరు
[illegible] సిలుడిపించియు పూసలది[illegible] [illegible] నఖిలల [illegible]
దురు [illegible]చారము జేయుచు॥ పే॥ నా[illegible] [illegible]సిరాకరించగలసొ[illegible]
మూ[illegible]తను గా[illegible]చిసిజ భీ[illegible] [illegible] [illegible] చౌకట్లమరించి [illegible]
క్కునబులాకిని ధరి[illegible]ంచి కుంకుము రేఖ నొదుటనుంచి శ్రీవలమును పొ
గడరగ [illegible]వడవు జొత్తిల సిది ప్రాకటముగ కన్నులు యొప్పిదముచు [illegible]
ర్పారియు [illegible]టుకదీర్చి నరులారా [illegible] [illegible]లుగాములు నవ్వగ॥ పే॥ వ
రగాంభీర్యనాగరికము [illegible]చియు ధరధేను[illegible]రి [illegible]రహాసు మరి[illegible] [illegible]
గున పురిచేరగా నరులచ్చు[illegible]డి [illegible]సరి[illegible] వేషముధరించెను హరిగా ద
లమగ వరుడవు [illegible] రిగా మబ్బున మదుగువడిన మూర్తాండుని పగిదిపు
పుగప్పిన సిక్కావ[illegible] పాల్కడ[illegible]టుసి కడతరిగి వెంకటాచల వరదుని
పదసంస్మరణము జేయుచు॥ పేడి॥

కథ.

అప్పుడు పార్థుడు పడతెను జనముల కాశ్చర్యంబుగను
యొప్పిదమగు కాళిందమూడలగ గొప్పచీరెగట్టి
శ్రీకరకరముల ప్రశస్తమగు చౌకట్లమరించి
దేశువబడగా కన్నుల కాటుక తీరుగ దిద్దుకొని
ఘనమగు దేహము కాంతికి మాటుగ కంచుకంబు దొడగి
బసిబడికె తము మెట్ట్యూడుంగా చయొగ్గనవరించి
పవరణా వెడలగ చెవులను సూర్చిను పవడపు జొత్తులను
చక్కగదీసెను పాపటసెలపై నెక్కరించబవటుల
చక్కనిగాంభీర్యాతిశయంబులు చిక్కవరు మకొని
మంచుబాదవగా మరుగున పడతెమార్తాండునిభాతి
అంచితంబుగ నివురుగప్పిన అగ్నిహోత్రు రీతి
వేదుకార్థమగు వేషధారియగు విష్ణుదేవుడనగా
బేడిరూపమువ విరటునిగొల్వగ భీభత్సుండు వచ్చె
ప్రభుడగు ధేనుపకొండపురారిని భావంబునదలచి
సభవారెల్లను జూడగ నటునిటు సంచరింక దొడగె

వ॥ ఇటుల పేడిరసంబు రంజనుదెంచి యచ్చట సంచరించుచున్న అర్జునుం జూచి భూవరుండిట్లనియె॥

మ॥ పసిడా పేషకంబు గల్గియున్న యది చిల్వంబాడుచందంబు గా ఘనకరూపింపుమహానుభావతయు సద్గోమత్వంబును గాజసంబును శోభిల్లెడు నెవ్వడో యొక జనత్సామ్రాజ్యందుక్రీడార్థమై నారం దాల్చినరూపుగా వలయు మీరూహింపుడొ నట్లగుట॥

వ॥ ఇట్లు లనేకవిధంబులుగా తానుగ్గలింపుచున్న పార్థుండా యాజచనుదెంచి విరాట్రాజుంగాంచి యిట్లనియె॥

క॥ కన్నుకొల్వంగవచ్చితి। కన్నియలకు నాట్యరుచగ పోవుదు విద్వ। న్నుతమహామంబుబృ। హన్నలయను పేరు వాడనటునీ వాడ॥

వ॥ ఇటుల పలికిన పార్థుని పలుకులకు విరాటరాజు డిట్లనియె॥

కథ.

అహా సిమహానియ్యరూపమున కాశ్చర్యంబాయె
బాహుదండములు దీర్ఘత్వంబును పరువగువయసును

పున్నమచంద్రుబోలువదన మంబుజదళములుకనులు
ఉన్నతంబుగనిరెండవ మరుడని యెన్నవచ్చునిన్నా
పోడిమిగాసర్వలక్షణములతో పొందుగనిర్మించి
వాడిచెందగానిన్ను విధాత్రుడు వేడిచేసినయ్యో
మత్స్యదేశమునకధిపునిజేయు దమనుచునిన్నుజూచి
నిశ్చయించితిమీమాయత్నము నిష్క్రియాత్మై పోయె
అనినమత్స్యభూకాంతునిగనుగొని అర్జునుడిట్లనియె
వినవయ్యా జననాయక యేసుభి విన్నవించువాడా
తనిబడినాకదనాడరూపమున తరికించినలేదు
తనికిమాలి యొగపోడిమియున్నది తద్గతులనుతప్పి
సఘ్వాగ్వ్రాకర్మ్యవశంబు తావమొకటిగలిగె
భూపాలోత్తమధరలో నేను నపుంసకుడనైతి
పుడమిజనంబులు నవ్వగ రాజ్యము భోగమునాకేలం
తడుతులకభినయనాట్యను జెప్పగ బ్రతుకుచున్న నేను
అభిమదములకే నర్త్నాదిగానన యభ్యసించినాను
అభినయంబులను నృత్యము శైశవ మాదిగాగ నేను
కోరికలరగదండలాసకము కొండలి కొండల బుసా
బేరణంబులనకళలనొయంకుడు బ్రేంకణమొనుదుం
తన్నగశృతవాద్యము సంగీతములన్ని నేర్చినాను
ఇన్ని తెరంగులకళలయొనర్చద కన్నెములకు నేనూ
ద్రావతిసన్యాసంబును యను నే నాపురంబునందూ
యేపుమీరగా నాట్యగురువునని యెన్నబడినవాడా
మంచివాడవనినిన్నుగొల్వ జనుదెంచినాను భూపాలా
వంచనేమిలేదాజ్ఞయొసంగుము వలసినట్లుయనగా
వినిధరణీవరుడప్పుడు తననిజ తనయను రప్పించి
వినయముతో డబృహన్నలకప్పుడు వనితను జూపించి
మహోధ్ధేయుచవగిరి శ్రీగోపాలునిమహిమ ప్రార్థించి

వ॥ అయ్యా బృహన్నల యీతరుణి ముద్దులపట్టి దీనిపేరు ఉత్తరని చెప్పుచుందురు నీవు నేర్చిన విద్యలన్నియు దీనికి నేర్పుమనిమనవి పూర్వక

ముగా పుత్తరహస్తంబా బృహన్నలచేతి కొప్పగించి యింకా కొందరకన్నియల రప్పించి అందరిని బృహన్నలతోడ నాట్యశాలకు బంపించిన పద నంతరంబా॥

ఉ॥ ఆంజ జముల్ సముల్లసన చారువిలోచనల్ నిజోజ్వలాంగంబున కిరీటిదోదన మూఖంబులుగా జనుదెంచి దైవ। యోగంబున భూవిభుండు దుర। గంబులు దేంగ బంచిమాడ్కిగ॥

వ॥ ఆస్థానము జేర జనుదెంచి ఘోటకంబుల నరయుచున్న నకులునింగనుంగొని భూవరుండు సభికులతో నిట్లనియె॥

క॥ తురగ బులు బహువిధ। బరయుగ తదశ్వ విద్య యెరుగు విప్రుండొ॥ స్ఫురణముగలవాడగుబ। ధుమమూర్తి కన్న క్షమా న్యముండగు నకుల॥

వ॥ అని యనేకవిధ బుల యుగ్గడించుచున్న విరాట్ప్రభు జనకుండైన నకులుండిట్లనియె॥

ద రు వు.

అశ్వశిక్షకుండాదును ధరపాలవల నశ్వశిక్షకుండ గాను॥ అశ్వ॥ విద్యానిపుణుడను భవదశ్వములకే నాటకరువు గునిశ్వసి ధరింపనోపు గువి శ్వమున నేరుబడసితి॥ ఆ॥ నాటనుండి వేదమున్ధర జాలు హాయము బల అట కరవినవాడనూ ప రుసుగగ పాండునాతు పనాంపు పాపాగ ధర జా పా టివాడంట చువినిపిబాలుదేశ బ్రతుక వచ్చితి॥ అ॥ కడుంచా క్రికి పుపు లూరణ రంగమ మున కొలు నిల న పుణుండి పాగ శి నోపు దునదుర వేరి లంగసుగవిద్యాపిడుడనో జాలోచల సుని టు నేర్పించెద॥ అ॥

కథ

అవనీవల్లభ తెలిపెదవినుమీ నశ్వశిక్షకుడనూ
ప్రవిమలమతియుగుధర్మతనూజుడు పెంచినసూతుడనూ
ఆరాజేంద్రునిగుఱ్ఱంబులకే ఆటచెప్పినాను
కారుణ్యంబునుదామగ్రంధియని పేరబరగినాను
వారులకునయులలక్షణంబును వాయా ప్రమాణములూ
కరమగురూపముగర్భములింగిత కారణములుకొన్ని
హాయగమనాహాములవయసు ప్రమాణములడిగినవివరింతు
నయముగ యోజాతికి యేశిక్ష నాటజెప్పవలెనూ
పొందుగగరపుచుగ అరిబులన పోషింపగనేర్తూ
అందముగాతురగంబుల్లనెల్ల పసందుసేయుగలనూ

బుద్ధశక్త్యములకు వాయుగమనముల పద్ధతినేర్చిననూ
యుద్ధములోనా చేతజూడగ విరుద్ధ బయుదోచూ
అనియీవిధమున బలికినగనుగొని అశ్వశిక్షకునితో
ఘనముగ సన్మానించి మత్స్యభూ జనపరు డిట్లనియె
పురుషముఖ్యునిగ రవపుచ్చుడా బరసిచూడగానూ
తురగశిక్షకుండనుచు నెంచగా దోచ లేదు నాకు
నీదువున్నతము నీ సౌందర్యము నీగాంభీర్యమునూ
నీదువయ్యారము నీదురాజసము నీముఖవర్చస్వరమూ
నిన్నుజూడగ నఖిలరాజ్యములు నేలుటకర్హుడవూ
యున్నగనీచంబశ్వశిక్షవని యేటికిగోరితివి
ధీరవర్య నీకయిన చందమును దెల్పదలినవయ్యా
కోరికతో యువరాజువనగ నాకొలువులో నుండూ
సకలధనంబునకధిపతివగుటకు సమ్మతించుమనగా
నకులుడు యిట్లనిపల్కదొడంగెను నరనాథునిచూచి
అవనినాథులయొద్దగతాలకు నాటజెప్పవాకు
యువరాజ్యము నాకేటికియీవని నోపజాలనధిపా
దిమ్మరితనమున దేశదేశములు తిరిగియలసినేనూ
ధర్మజునంతటివాడవంచువిని దాపుజేరినేను
మువ్వాటికినిష్టమాయనా మమ్ము నిల్పుమయ్యా
సమ్మతిలేదని మాటకుశ్రమమె పొమ్మని సెలవిమ్ము
నరగున వెళ్ళెదనాజ్ఞనొసంగుము నరవరేణ్యాయిపుడు
ధరను ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని కరుణ యెట్లుగలదో

వ॥ ఇట్లు పలికి నకులు నిండాచి విరటుశత్యానంద భరితాంతఃకరుణుండై యిట్లనియె॥

గీ॥ మానవోత్తమనీవమాధానముగను। అశ్వశాలలకధిపతివై రదీవు।
పరిజనంబులనీయాజ్ఞబరగుచుండ। వారలరక్షింపనేగుము పురుషముఖ్యా।

వ॥ విరాట్రాజిట్లానతిచ్చి నకులుండునుగుఱ్ఱముల సావధ్యశేరితత్పరిజనంబుల కధినాథుండై చెలగుచుండె నట్టియెడ॥

క॥ పావనశాంతత్వమునిజ। భావంబున సూక్ష్మతనయును ప్రకటంబులుగా।
నావిధుడు మనుజవేషం। బై వచ్చెను శిఖిశరీరమయ్యెడు ననగా।

కథ.

కోరికతో సహదేవుడావ్వేళ గోపవేషమునను
వీరుని భుజమున పెయ్యలదామెన వ్రేలుచునుండగను
తలుగులు పొదివాని చంకను నిముడుకొని కెలగోలను బూని
పలుపులు తలతాళ్ళు స్కంధంబుగా మొలకు జుట్టుకొని
అంబటిదుత్తను గండ్రగొడ్డలిని నపుడు చేతబూని
కంబడిమును కమరించి మత్స్యభూకాంతుని సభకేగి
మహిసధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమను దలపోసి
సహదేవుండిటు వలికె తన విరటుని సంప్రార్థన జేసి

వ॥ ఇట్లు గోపవేషంబున చనుదెంచినం జూచి భూపాలుండు దతినిరూపాతిశయంబునకు నాశ్చర్యంబందిచూచుచుండ సహదేవుండు మందస్మిత సుందరవదనారవిందుండగుచు మత్స్యవసుంధరా కాంతునిం గాంచి వందన మాచరించి మందమధురసల్లాపములతో నిట్లనియె

రాగం - ముఖారి - అటతాళము.

ఆలాగాపరిని రాచేంద్ర - నే నాలగాపరిని॥ పాలసముద్రము వంటి పసులమందలు గాచి కాలకర్మము గొలది నీలాగు వచ్చితి బాగా మన్నించి ధర్మజుడేలువాడను పేరు తంత్రీపాలుడందురు మత్స్యధరణీపాలకా నిను గొలువ వచ్చితి॥ ఆ॥ పతినాథా వినుమా నీపనుపు మందలను గాయుమనుమా- అరమరేటి॥ మొదవులది వృద్ధిగా పాడిగరుగ తెన్నడు బీడగరిజేర రాకుండ సురభులను తెలగగెలిగి మొసనులు గరుపకుండగ లేగలు వలు తెరగులను రక్షించినఅప్ప్రల నరసికా చెదరను దినమునునే॥ ఆ॥ కంచిగోవులను చెదరులు దీర్చికట్టి వేసినను పంచకల్యాణుల మించిన దయతోను పెంచి మందలుగా గలిందద నాతోతు పంటలిముపై గాలి నాఘ్రాణించి నంతనే గొడ్డకయినను అంచితంబుగ చూలిడ్రాయి పరిసఖంచునే పోషించుమాందలు॥ ఆ॥ పులులంచునావు నాపేరంటె పొదవళ్ళిపోవు- చాలగి బడుగులనెదరిచేల పెయ్యలా ద్రిక్కో దొలగివారెదు నేస్సుగలిగి మేపులనేర్చు సలలితంబుగ శేషగిరిపురిసలయుచున్ వసమువయిపెంపులుదలంచుచుండుడు వెంకటాచలదాసవరదుని నమ్మినాదము॥ ఆ॥

కథ.

నరనాథోత్తమ గొల్లపాడవని నమ్మజాలనయ్యా
గరవపుచందము జూడగరుండవ మరుమనగవచ్చు

రాజవిలాసవిరాజితంబునీ రాజసంబుజూడ
రాజమాన్యుడవు రాజరాజమహా రాజకుమారుడవు
అరయమత్స్యమహీపాలమేలుట కర్హుడవయియుండి
కామరాలినవకుయంత్రలుగాచే కుత్సితంబుబ్రతుకు
కోరగానేటికినిజముగధరలో గొప్పవాడవీవె
వీరోత్తమసేనకుచందమునే విన్నవింతుననుచూ
ఉత్తమసాహసకృత్యాలాయుధము మొత్తంబులుకొన్ని
సొత్తుగనీపాల్ జేసెదసేవక సంతసములరగనా
యిప్పుడునారాజ్యంబున నీమదికిష్టమైనచోట
గొప్పనిలయమొకటేర్పరుచుకొని కోమరుమిగులగను
నాదుబలంబులకెల్లను సేనానాథునిగనుంచెద
మోదముతోనిప్పుడుచనిన మాత్స్యభూప యటునిజాది
తహతహజెందుచుతనమనసున నుడిడయుపకృతంబగను
సహదేవుండిటుబల్కెన్ ధురసంభాషణములను

రాగం - హిందుస్తానికాఫి - ఆదితాళము.

సేనాపసేనాపను సేనాధిపత్యమేనాక సేనాప సేనాపనూహూనవేంద్ర నీకు సమాధానమైనవిల్పుచన్నా మానుగానియుండగాతె కానిపోనిమాట లేలా। సే। తెల్లవారివేళనుం పేవేగలేచికల్లుత్రయునదోసూక్తను చల్ల జొనుకొని సద్దికెల్ల దాగిపాలనుదిరిగీ యిట్లుబట్టచేతగాసి గొల్లవాసికేల నయ్యా। సే। కీలారిసేనమునకు గోపకులువాతో చోలారుఘనమునకు అలమందగాతు బాగాపాలుపిండికొత్తుకొనిగాల్ కలకబట్టిసంగరాలు జేయసెంతవాడ। సే। కచ్చమొకములగూలును - పోగపేటుకశులమచ్చి కతోబిల్తును - కచ్చిపాలుతాగినోటికిచ్చికేసుకాశేసి నచ్చిరిమోమురుగ నట్టిపిచ్చిగొల్లవాడనయ్యా। సే। భూరిసంచాయడనుమొండగాలికి మూదు మసితేసివాడను - ధారుణీధేనువగిరిమురారిని సేవింతుగాని సేరనిఅధి కారమేల- క్రూరధర్మమురుగనయ్యా। సేనాప।

కథ.

నానేర్చినవిధమంతయుచెప్పెద మీ నకవినవయ్యా
హీనకులంబునబుట్టినవాడను భూనాయక నేనూ
అడవిమార్గుడనున్నపులవద్ద సేనాధిపత్యమేలా
జడయుకపాలములుదిదిగమువానికి సౌఖ్యము లేదంటి।

నాగరికవ్యవహారకాండమరి నాతని కాడయ్యా
గోగణంబులనుగాచుక బ్రతికే గొల్లవాడనేను
మన్ననతోడుత ధర్మజుడాపుల మంతగాచినాను
కన్నగన్నతికరుణతో నేలిరి పాండురాజసుతులు
కరుణతోడన న్నేలినరాజులు కానలపాలయిరీ
దరితోచక నేనే దేశములు తిరిగితిరిగియలసి
ధర్మజుడంతటివాడనుచు నీ దాపుజేరినాను
నిర్మలమైనిన్ను గొలిచెదను నిక్కముగా నేను
శ్రీపతియుగంధర దేవగిరి గోపాలుని సత్కృపను
నీపశుమందలుగాచుక బ్రతికెద భూపవర్య నేను
మరియిటుపల్కిన సహదేవుని మత్స్యనృపవరుడూ
కరమరుదుగతగ గోవులమందలు గాచువారికెల్లా
అధిపుడవయి నీవుండుమనితా నపుడు మాద్రిసుతుడూ
పృథివీపతికి నమస్కరించితా నధికసంతసమున
ధేనువత్సయుల మురారిమానసమున ధ్యానము జేయుచును
ధేనుగణంబులగాయుచునికి సహదేవుడు జనుదెంచే

రాగం - మధ్యమావతి - అటతాళం.

వెడలె పాంచాలధీపాలతనయా - సైరంధ్రి వేషమున॥ వె॥ పడతి పాద
డకువచ్చునిధరించియు కడుకుచములపై పల్కలముదపి నిజనడువడినదుర్గ
త్తోడవు తొడిగియుడిబడవడగ॥ పదినిపుగిడినడుగులిడగ పుడమికదునలన
కృతిగడంగెనని దొడంగగను ద్రౌపది॥ వె॥ తరుణిసింహమంటి నీశశిగతి
మురయా పరిచార కర్త్వరేఖ పరిణతిన ప్రతిమెరాయని రసమహాకబరిభర
మును వచ్చియుగరవపుచందము మరుగుపడక తలోదరి నరికురుల॥ కర
మున గొనిధరణీ వరుణీ తరుణికివ్వదలచియు గరంబవలపురంబు జొరనరు
గగ॥ వె॥ ఘలనాగ దేనుపశ్యులమురారి దేవరులచార్యమణి చెలువా
ము గక జనములు గు జేరి కలుపుల చెలిరో యేవిములకూతురో నలువసతి
రమొగాకయులను దీనిసరి నెలతలుగలరా కలికినినింపుల చెలివలె రాజులనగా
నలరుబోడమదిజెలగి వెంకటాచలవరదుని పలుమారుగొనియాడుచు॥ వె॥

కథ.

రమణీమణి పాంచాలితనయ సైరంధ్రి వేషమునను

ప్రమదముతో పతులరిగిన బయలుదేరిపోతూ
తప్పగనరని దేచారము దమరుచున్న దేవిదనూ
విప్పగొప్పచిక్కడిమేలా కొప్పుగనవరించి
కురుచగుమాపుసుపుట్టములనపై కుచ్చిగధరియించి
గుబ్బకుచములపై వల్కలాజినము గొప్పపమిటివేసి
మంచినవయ్యోదనగముదూలగా మేల్ముసుకమరించి
పంచపాండవులభార్యవిరాటుని పట్టమునాశేర
ఇంతియొప్పిదమొయిల్లప్పిన యిందునికళయనగా
కాంతిరూపుపెనుమంచుబరగినీ కమలదళంబనగా
దీనభావముననొగలోవెల్లెడి దీపకళీభంగి
కాననంబునదధూళిబోటియు తిలకంబువిధంబునను
తరుణీమణియుడిరాకకాంతియుని యొదుతెసుంగకుండ
నరసమయినతనముజ్వాలను మరుగువడిగనపుడు
ఇందునిభాననగంధకారికా చందంబునుదాల్చి
మందగమనమునరాజబజారున మానినిమణిరాగా
ద్రౌపదిగనుగొనినాపురికాంతులు ద్వారంబుననిల్చి
ఈపెయెవ్వరాచూతమురమ్మని యింతులుయిట్లనిరి
నూరబొట్టుగారచ్చమ్మ సుబ్బమ్మరారెచూతాము
వారణాశివారెంకమనరసయ వట్టెశేషమ్మ
తిప్పావధ్యులఅచ్చికచ్చమ్మ అనిమళ్ళలక్ష్మి
చారుబొట్లవారాదెమ్మపిచ్చమ్మ చంద్రమౌళిగవురూ
వచ్చిపులునువారక్కమ్మచుక్కమ్మ భారతులమ్మక్క
పేర్లబొట్లగారప్పమ్మకప్పమ్మ పెద్దబోగులాంబా
అప్పావధ్యులనాగమ్మజోగమ్మయార్ధాలకోటు
చారుబొట్లవారాదమ్మపిచ్చమ్మ చంద్రమౌళిగారూ
బుచ్చికొండవారబ్బమ్మ దిబ్బమ్మ భువనరిఅన్నమ్మ
సోమయాజులకొండమ్మ మామోదరులమ్మా
శ్రీమతంబుమాలమ్మ శివగిరిశంకరమ్మా
పకరికొకరూరమ్మనిపిలుచుచు వనితలంతగూడి
ప్రకటిల్లముగనిటుబల్కడొండగిరి పాంచాలినిజూచి

ఇంతులారయీవింతలాడినను దెట్లున్నదించనోకా
కాంతలకే భ్రమగల్గుచున్నది కుంతిచక్కదనమో
నారీరత్నముజగన్మోహనా కారమనగవచ్చు
నాకారాయీరేడులోకముల కద్భుతముగామ్మా
భామలారయిదిరోహిణియని మదిభావింపగవచ్చు
గాములరెంచువరించినఛాయను గాదలంపవచ్చు
అనసూయాదేవనుచు జెప్పగనరమరలేదమ్మా
వనితయరుంధతియనుటకుయికనూ వంచనలేదమ్మా
యీకమలాననవరగశాస్సర లోకులలోనింతా
గాకమనుష్యులలో దీనిసరి కాంతామణిగలదా
సుందరాంగియిదిధేనుపగిరిపురి మందిరమ్ము వెలయు
నందకుమారుని ప్రార్థనయును సరుగుదెంచనపుడూ

వ॥ అనియిట్లు పురకాంతలు పాంచాలి చక్కదనంబున కచ్చెరుపం దుచుగుంపులంగూడి చంపకగంధియను ద్రౌపతినిజూచి యిట్లనిరి॥

యమునరాగం - దర్వు - ఏకతాళం.

ఎవ్వరిదానవో వివరింపనీవెవ్వరి కువలయనేత్రి కులనేమొ తెల్పు॥
య॥ సారసాక్షి నీవూరి పేరేమోకాని సారెకుజెప్పు పేరేమి భామిని॥
య॥ మొదపుశైల శ్రీమదన గోపాలుని పద భక్తితోను బరదెంచి నా
వూ॥ య॥

వ॥ ఇట్లాడుచున్న యింతులంజూచి కొరతలేని స్వాంతమున కుంతి కోడలేమనుచున్నది॥

కథ.

ధరలోకులమును దాచనేలనే దాసిదానమ్మా
పరిచారకమును జేసియూళ్ళలో బ్రతుకుచున్నదాన
ఎక్కడమన్నన గల్గియుంటె నాకక్కడనేయూరూ
ఒక్కచోటనావూరుగలదనుచు టక్కులాడగలనా
బోటులార సైరంధ్రికులంబున బుట్టినాను నేనూ
మాటలేటికి నాపేరిలలో మాలినియనుదానా
పడతులార నెలజీతము లెల్లను భత్యముడుగనమ్మా
కడుపుకూడు బెట్టికట్టజీరయిచ్చి కారుణ్యంబుననూ
నన్ను భరించినవారియింటిపను లన్నిచేయగలనూ

యున్న యా పురవరు లెఱుగకుండనే యుండగనోపుదును
కొమ్మలార మీ రెవ్వరైన రమ్మన రేమమ్మా
సమ్మతిగా నా నేర్పువిధంబున సకలపనులు జేతు

రాగం - అరభి - ఆదితాళం

శ్రీరామ రామయ్యా పూరివారొకరయిన రారా - రామ - నన్ను చేరని వ్రాత యేమి సేయుదునహా యింక ॥ రామా ॥ ధరణిసురేంద్రులతరుణులు విడచి నా తల్లులారా పరిచారకము చేసి పంచాననయా - పదవంతులారా ॥ రామా ॥ శీతాంశుముఖులా రాజీవము ఖర్వగలరూ చేడెలారా ప్రీతితో పెట్టిన పిడికెడన్నము చాలు తరుణులారా ॥ రామా ॥ రారా కన్యలు రమ్మని పిలువార రమణులారా రామా ॥ రాజయువతులు నన్ను నిలుపగ లేరూ ముకు వాలారాధరను శైల శ్రీహరి నిన్న నమ్మితి రామ రామ నన్ను దరిజేర్చ్చ వెంకటాచానననన్ను ॥ శ్రీ ॥

కథ

అనిన ద్రౌపదిని గనుగొని భామిను లాశ్చర్యంబునను
ఘనముగ నిట్లని పల్కిరి తమలో వనితలంత గూడి
యేమిచోద్యమిది నమ్మవచ్చునా యింతులార మనమూ
భామామణి యొకరింటి పద్దఠా దాసి నంబు చేయూ
పొట్టకూటికై యుండుట నిజమా యింటనుండ రాంగి
గట్టిగ మనమిక నమ్మజెల్లదిది పట్టిమాటలమ్మ
చెలువు మన ప్రడు పురాంగ నిట్లన చెప్పకొనుచు మదిని
యిల ధేనువగిరిశౌరివిధము తెలియావలయును సిరీ

వ॥ అనికనుంగొనుచు పౌరాంగనలు మసరికొనుచుండ పాంచాల రాజనందనయా రాజమందిరంబు చక్కగ నరుగు సమయంబున.

కథ.

మణిమయ సౌధాగ్రంబున చిత్తరుమహాలు మీదనుండి
ప్రణయ సఖులతో గూడి సుధేష్ణ ప్రమదముతో నపుడూ
రాజమార్గము నెదురుగ వచ్చే రాజముఖని జూచి
తేజము లరగ నింతుల జూచి సుధేష్ణ యిట్లని యె
యెక్కడిదో యీ తరుణీరత్నము చక్కదనము గొనర
యెక్కడనుండిది యెక్కడికేగ నిక్కడికొచ్చినదో
కోకిలముల బాధలుంచి నట్టియా కాకులచందమున

యీకలకంఠునిబట్టితెత్తురిటు మాకలగాదుకొని
సుదతులారయీభామనుయిటు కదలనివ్వరేయ
వదవడియిచ్చటి కేగినవారిని పారదోలిమీరా
చేడలారాయిపుడామె నిచ్చటికితోడుకరారమ్మ
వేడుకనాతరలాడకునే జాడవలయుననగా
అపుడును ధేష్ణబొమ్మనిచెప్పగ నతివలుజనుదెంచి
ద్రుపదరాజనందనుగూడుకొని యేతెంచిరివారు

వ॥ ఇట్లుచనుదెంచిన పాంచాలరాజనందనంజూచి కేకయరాజనందన యేమనుచున్నది.

సీ॥ యిట్టి రాజగమనసీవెవ్వరిదాన వేతలితండ్రులెవ్వరేతరళనేత్రి॥ నాతినీకులగోత్రనామధేయములేమినీవున్నయూరేదినీరజాక్షి। కాంతలశ్రీధ్రిమగల్లగానజాడు నిన్నెట్లుసృజించి నాడిందువదన। నవమోహనాంగిరాదివిదిజకాంతవోగాక మానవకన్యవామగువనీవు। యిందువచ్చిన పనియేమె సుందరాంగి।మందిరములంకరించెనీచందమునకు॥ విస్మయము దోచె తెల్పవే వింతలాడి। ధరను ధేనువశయిలశ్రీహరిసీమహిమా॥

క॥ తల్లిపరిజనకల్పక। వల్లిసైరంధ్రియిందు వచ్చితిమదిరం।
జిల్లగనిను నేగొల్చెద।చల్లగదయ నేలవమ్మపల్లవపాణి॥

రాగం- దర్బా - కీర్తన - ఆదితాళం.

రాజముఖసైరంధ్రిని-రమణిరో నన్నేలుమూ॥ రా॥ రాజీవనేత్రిమణిమయవిభ్రాజితగాత్రిమును నేరాజనగళ్ళలో మెలగుచునూ॥ రాజకాంతలకు పూవులనర్చెదు॥ రా॥ అతివరో వినవమ్మ భవదనుమతి మెలగెదకొమ్మ - నను నీసుతిలనవిహితమతినతులితముగనుతి తతితివరనతితగయికొనునిదె॥ రా॥ పల్లవపాణిమర్త్యధరావల్లభురాణీ-నీమదిరంజిల్లునుపను లెల్లను నావల్లను గానసుల్లసమునతల్లిదయగొను॥ రా॥ ధర్మావరునినతినన్నాగరించుమని శరణన్నాదరించుమని శరణన్నాదరా కేటికినను ధరించి కృపగను జననీగను జననీ॥ రా॥ ధరను దేనుగిరిపురిని వెలయుమురహరుని కరుణపరమ భాగ్యవతియగుట రిగియరుగుదెంచితి వెంకటాచలవరదుని మరి నెరనమ్మిన వాని॥ రాజ॥

దోహరా.

దైవకార్యచయము ప్రాప్తముదప్పబోదు నిశ్చయము-ప్రావీణ్యంబుగ రాజనగళ్ళలో పరిచారకమును జేసిరీ-భావంబున దేనుగిరిశౌరిని ప్రార్థనములు

గావించి॥ దై॥ ఘనముగ బ్రతికినదానను ననునీకారుణ్యంబున నేను వనరగని టులను దెంచితివిరాకదళుండుమను బామో॥ మేలూధయుభక్తులతో నిన్నగొ ల్చెదభామరో నీకడనుండి ప్రియముగుపనులను జేసెదనీపేరూవినగబహుసం డి॥ దై॥ వ॥ ద్రౌపదిమత్స్యభూపాలుని భార్యతో నేను మీయింట నుండిపరిచారికంబుచేయుదునని పల్కిన సుధేష్ణ యిట్లనియె॥

సు॥ ఓభామినీ నీవిటు జగన్మోహనాకారంబుగ నుండి నాయింట పరిచారికము సల్పునెడ లోకులునన్ను నీపరిచారికగావింతురుఅదియుగుం గాక నినుజూడగా నాదవారికే భ్రమగల్గుచున్నది పురుషులు మోహించు ట నాశ్చర్యమా॥ యమ్మా॥

రాగం - కాంభోజి - అటతాళం.

నినుజూచి నా మొగడునను విడనాడక ఘనముగమన్నించునా వని తరో యీచక్కనిదన మెందుగలదమ్మా జననాయకుడు మునుపేమనసున త్త నివాడు॥ నిను॥ మగువారో నినుగూడి యీ రాజేంద్రుడునన్ను వగదానిగా జూడజాలగ పుమూలిన ధరణీధవుని జూచి కంతమగనిజూచి తెలకను ముట్ట బుద్ధి దైనట్టు॥ నిను॥ వనివారుగలరిందుననిలేదు మోకునీవను కూలించ వెపోవమ్మా కనకాంగినీదాసితనము నేగోరుట తలనుకట్టను తాళ్ళు రా దెచ్చుకున్నట్లుచి త్తరుబొమ్మనీచిత్తము మగవారిచిత్తము కరిగించదా మత్తేభగ మనసీ మా యమాటలచేత తొత్తునను చువచ్చిదారసానినయ్యేవు॥ నిను॥ ఇలను ధేనువశయిలయుందిరాధీశుని - వలుమారువినుతింపుచు - కులుకులాడి నన్ను గొలువవచ్చితివిందువలదు వెంకటాచలవరదునిసాక్షిగా॥ నిను॥

రాగం-దరువు-అటతాళం.

యెంతమాటడిగితివమ్మా-రాజకాంతాల॥ దిమంచిఘనమేనటమ్మా॥ యం॥ వింతలాడినీవు - విభుడేగాదజాడైన మంతనముననీతో మాట్లాడగ లడా॥ యం॥ యింతిరో వినవమ్మ నేను ధరణికాంతుల- యిర్ప్యలాఘన మొంది నాను-యింతటివనిదానగాను- దంతియానరో బుద్ధిమంతురాలను నేను-కుం తికోడలిచేగ-గొనియాడబడితి॥ యం॥ పుట్టిందిసైరంధ్రికులము - తాలిగ ట్టిందిననుదేవగంధర్వులలము- పట్టింది పతిభక్తిఫలమూ-యిట్టిమీరివరులు బట్టుటకికను- నేనుట్టిగట్టుకనదుకూ-నూగుచున్నానా॥ యం॥ సింధూరవైరి సంగ్రహతులు-ఘనులుగంధర్వులేవ్వరుగలరూ- మత్పతులుబాధులాప్తవా రేహితులు-అంధుడైనన్ను నిర్బంధపరచినవాని నందులు పడలించి చంపా

దురమ్మా। యం।యీకాలమహిమేమోకాని-వినవేకోకిలవాణి- పారికృత కేసవానిలోకులుపాడగాంచిరేని - కోకిలమునుగన్న కాకిమూకలరీతి - వాకిలచేరనిఖిన్నులవలెను। యం। మునుధేనువగిరి-కమలపతినిగొలిచెయున ఘుమనోహరులుయనుమతిని-నినుగొల్వబిందువచ్చితిని- అనుకూలమైతె న న్నాదరించగిరమ్మా- వనితవెంకటాచల-వరదుడుమహిమ। యంత।

వ. అనియిటుల దేవజారికంతయును సందియంబు దెలియం బలికిన ద్రౌపదిసతింగాంచి సుధేష్ణ యిట్టులనియె.

కథ.

యెంతమానవతి యెంతపతివ్రత యెంతసుగుణవమ్మా
యింతనాదవని తెలియకనిన్ను నేనిట్టుబలికినాను
నన్నుతాంగినేదెలియకనిన్ను నేనన్నమాటలన్ని
కన్నడగానిమననునబెట్టక మన్నించగదమ్మా
ఆలాగెనాయింటనుండుమా కనుకూలంబగున
బాలామణినీవుండినచాలును పనులుచేయవలెనా
యున్నిదినంబులు శుభముగనచ్చట నున్నదానవమ్మా
పన్నులాడినీ వున్నచందమున విన్నవించవమ్మా
పరిచారికమెవ్వరికిచేసితివి భామామణియందూ
పరగదెల్పుము ధేనువగిరిగోపాలునిదయతోనూ

వ. అని యిటుల పలికిన సుధేష్ణపలుకులు చిలుకల పలికియగు పాంచాలి యుత్పలకంటి యిట్టులనియె.

కథ

నళినదళాక్షిరావిన ద్వారకా నగరంబుననేనూ
తొలుతదాసినై రుక్మిణిదేవిని గొలిచితిగాన్నాళ్ళు
సత్యభామకడపరిచారకమును సల్పితిగాన్నాళ్లు
అత్యాదరమున ద్రౌపదిబిల్వగ నంతటజనుదెంచి
యింద్రప్రస్థపురంబునద్రౌపది యింటచేరినేను
చంద్రవదనపాంచాలిదాసినయి చెలగుచున్నదాన
కన్నతల్లివలెద్రౌపదినన్నది గారవమునబెంచి
యున్నిదినంబులు తనసమానమున నేలెనుతరలాక్షి
పరువుగబ్రతికిన దానను నీచపు పనులకునేజాల

తరుణిరో వినుమా రాజకాంతలకు తలలుగట్టగలను
విరులు సరంబులు గ్రువ్వగ నేర్తును పరిప విధములంగ
మెచయగ సకలాభరణంబులు మేలుతరముగ నొనరింతు
కలపములలరగ నేర్తును పరిమళ ఘుమ్ముఘుమ్మురనగ
ఫలకంబున కళలొల్కగా బహువిధ తిలకంబు దిద్దు
యుట్టిపనులలో నేర్పరినై బల్ గుట్టున మెలగుచును
గట్టివారు సైరంధ్రికులంబున బుటినాను తల్లి
మట్టుగ చెరిగితి నా కేగిలలో మాలినియను నిదాన
కట్టడిగుణముల దానగాను నేరట్టియుంగ నమ్మ
సింధువైరిపరాక్రములావని ప్రసిద్ధులు రణశూర్లు
గంధర్వులు నా కేపురుషభర్తలు గలర ధాత్రిలోన
కుచ్చితాత్ములగు కత్పసమూహాము కుచ్చితరంబునను
నుచ్చరించినాభర్తలరమ్మని మాయజాదమాడి
అతితంత్రంబున నోడుబుచ్చి ధనమును హరించు వేళ
పతుల చెంగటను పగతుల చేతుల బట్టి యీడ్వబడితి
అంతట పరిభవ మొంతి నామనోహరులు గూడి నేను
పంతు కెక్కిన ద్వాదశాబ్దములు వనవాసము సల్పి
అకుటిలచిత్తుల నామనోహరుల యనుమతులను బడసి
యొకవర్షము నే బ్రహ్మచర్యమును వ్రతము సల్పవలసి
ద్రౌపతి యంతటి దానవను చునీ దాపుచేరినానూ
సీపనులన్నియు చేయుదు నెవ్వరు రావని లేదమ్మా
దండిగ నీమదికిష్టమయితే నన్నుండమనుచు చెప్పు
వెండియు నీకను కూలముగాదికి వెళ్ళుమనుచు చెప్పు
ధర దేనువగిరి శ్రీగోపాలుని కరుణగలిగియుంట
పరివారికనై మంచిదనంబున బ్రతుక నేర్తునమ్మా

వ. అను ద్రౌపతి సంజూచి సుధేష్ణచిత్తంబున నత్యానందభరితాంతః కరణురాలయి యిమ్మోహనాంగి యుచ్చటనున్న జాలునని పరిచారికంబునకు ద్రౌపతి నుండుమనుచు యానతిచ్చె తదనంతరంబు।

కం। ఇవ్విధమున నయ్యేపురు। నవ్వాలదియ సకలజనులకజ్ఞాతముగా। న
వ్విరటు ప్రోల ప్రమదము। నివటిలవసించిరుచిత నీచత్వమునన్।

వ॥ అనినవిని వారలనర్తనంబటమీాద చెల్లిన తెఱంగెఱింగింపుమని జనమేజయుండడిగిన॥

క॥ కమలభవవినుతచరణా। కమలామణిరమణ దురితకల్మషహరణా। విమలహృదయరవితరణా। సమయితమతిధేనుగిరి ప్రసన్నాభరణా॥

క॥ పృథివీదుర్భరవరహార। పృథులగుణోద్ధార సకలభువనాధారా। మధుకైటభసంహారా। బుధజనమందార ధేను భూధరవిహారా॥

గద్య॥ ఇది శ్రీగోపాలకృష్ణకరుణాకటాక్షవీక్షణాలంకృత సకలకవిజనమిత్ర ధేనువకొండ పిచ్చయామాత్య పుత్త్ర సహజపాండిత్య వెంకటాచల నామాత్యప్రణీతంబైయున్న శ్రీమహాభారత విరాటపర్వము నందు ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శుభమస్తు.

విరాటపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరామ మణిరమణుని। వారక భజియింతు నాదువాంఛలు దీరం।
శౌరిగారిమగొల్చెద। గారవమున ధేనుగిరిమురారి దలంతున్॥

కథ.

శ్రీధేనువగిరిరాయ యాదుకులక్షీరాంబుధిసోమా
రాధాకలపుళసీమా నాగుణాపరాజిత గుణసోమా
గోకర్ణమా రాజగదాధారా గోకులబృందారా
పాకారిదూరారమోద్ధారా కద్రుచిత్తచోరా
దానవకోరకచంద్రాదానవ దమనపూర్ణచంద్రా
వానరవినుతప్రపేంద్రాహరి వరదానకీర్తిసాంద్రా
కరుణాకరసురమానసకృపాలాకాంచనమృదుచేలా
ధరధేనువగిరిశ్రీగోపాలా మురళిగానలోలా

వ॥ దేవా జనమేజయునకు వైశంపాయనుండిట్లనియె.

కథ.

మనమున సంశయమేటికి తెల్పెద జననాయక వినుమా

బనిబడి విరటుని పట్టణము చేరగ పాండురాజసుతులు
ఘనులకు నష్టాలంబగు కాలము జరిపిరిట్టులనిన
వినయముగా భయభక్తులతోడుత విరటుని గొల్వునకు
పాండవాగ్రజుండపుడు మత్స్యభూపాలుని గొలువడసి
పండితజనములకధినాథుండై ప్రభుస్థానమునను
నొప్పగ పరమానందకందళిత హృదయుండయియుండె
పొంపుగ సర్వసంచారగణంబులకు మీదిసీశ్వరునకు
ప్రమదముప్పతిలునట్టి వినోదము లమరజేయుచును
సమయముగని వివిధోక్తులు మధుర ప్రసంగములాడగను
అచ్చెరువందుచు మత్స్యమహీవరు డిచ్చిన ధనములను
దెచ్చి తమ్ములకు నొసగు ధర్మజు డెచ్చుగా నమ్మదిలో
ధరను ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని కరుణకు పాత్రుండై ॥ శ్రీ ॥
విరటుని గొల్వగ సాగె ధర్మజుడు వేడుకలలరగను
వంటలవాడై భీమసేనుడపు వసుధాధీశునకు
కంటికింపుగ కమ్మని రుచి పాకంబు చేయుపచి
యేపుమీరగ రాజుకు భోజన సౌఖ్యంబొనరించు
భూపాలుడు తన మనమున మెచ్చగ సూపాద్యత్నుండై
తగిన ప్రదశోపేతంబయిన పదార్థంబులలోన
మిగిలిన నంజుడు మొదలగు కూరలు మేలగు భక్ష్యములు
అమ్మునె పానగయి గొని యన్నకు తమ్ములకు బెట్టి
నెమ్మితోడను మత్స్యమహీపతి సన్మానము బడసి
మనమున ధేనువగిరి గోపాలుని మరువక దలచుచునూ
ఘనుడడి భీముడు విరటునింటలో భోజనంబు సేయు

వ. మారుతనూనుం డివ్విధంబున మెలంగుచుండె.

కథ.

సరసుడు పార్థుడు పేడిరూపంబున విరటుని దయబడసి
తరుణులకభినయనాట్యగీతములు గరపుచు బాగదాంది
హర్షముగని మత్స్యధరావరు డద్భుతమందగనూ
వరమణిహారములాదిగ మెలగు వస్త్రాభరణములు
దెచ్చి ముదంబున పాండవమధ్యముడు బహుమతి కేగగను

రహస్యంబుగా తనసోదరులను రయముగనిచ్చుచును
ధరనుధేనువగిరి శ్రీగోపాలుని దలచిసన్నుతించి
నరుడు పేడిరూపంబున మత్స్యభూవరుసకొలుచుచుండె॥

వ. ఇవ్విధంబున పార్థుండు విరటునింట కన్యల కభినయనాట్యం బులు చెప్పుచు కపటవర్తనంబున మెలగుచుండె.

కథ.

నకులుండశ్వశిక్షకుని వేషమున నరపాలుని జేరి
ప్రకటితముగతురంగంబులకాటల పలువిధములగరుప
హయశిక్షానిపుణుండనిజనరు టాశ్చర్యమునొంది
ప్రియముగనిచ్చిధనముసోదరుల బిలపించిపెట్టి
ఉత్తమానిధేనువగిరి శ్రీ పురుషోత్తమా ప్రార్థించి
మొత్తదినంబులసకులుండువిరటుని చిత్తవృత్తిమెలగె

వ. ఇట్లు నకులుడు విరటునిగ్గకొని కొలువదసి మెలంగుచుండె.

కథ.

గొల్లనివలెసహదేవుడుధరణివల్లభుకట జేరి
సలలితంబుగఆవులగాయక సమ్మతించినిలచి
పాలనుజేసెనువిరటునిమందకు వేలకొలదిగాగ
చాలప్రియంబున రేపులుమాపులు పాలుపిండితెచ్చి
అన్నలకందరికిచ్చుచుజనము కనుపడరాకుండ
తిన్నదనంబునమత్స్యమహీపతి మన్ననబడయుచునూ
మహిని ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమనుబాగడుచును
సహదేవుండావిరటుని గోవులసంతసములగాచె

వ. ఇత్తెఱంగునసహదేవుండు విరటునినగరంబునవర్తింపుచుండ నంతపాంచాలిసుత మత్స్యమహీపతి భార్యవద్దచేరి.

కథ.

అంచితంబుగపనులు జేయుచు నతిమోదంబుననూ
పతులనుజూచుచుతరుణిరత్నము పాతివ్రత్యమున
తనమునధేనుకొండమురారిని సన్నుతింపుచుండె.

వ. ఇట్లు పాండవేయులు తమతమ నిర్ణయ వర్తనంబుల మెలంగుచు

సకలజనంబులకు హృదయరంజనం బొనరించుచు తాల్మిగల్గి భయభక్తుల సుఖంబుననున్న సమయంబున.

కథ.

సకల పరిభవముఁగొల్వగా విరటుఁడు సభామంటపమున
ప్రకటితంబుగ మంత్రులాశ్రితులు పరివేష్టింపగను
పండితముఖ్యులు మొదలగులర్వగ నందజేరిపొగడ
పాండవాగ్రజుండపుడు తనపురో భాగంబుననిలచి
గౌరవమున సమయోక్తులు నలుపుచు గాచియున్న వేళ
కోరికలలరగమత్స్యమహీపతి కొలువయియుండగను
వీరుడు శూరుడు వివిధదేశసంచారుడమితబలుగు
ఘోరాకారుడు సింహవిక్రముడు కుత్సితాత్మకుండూ
గిల్లి జగడము దెచ్చు రౌర్వగల మల్లముఖ్యుడొకడు
పెళ్ళులవచ్చినవిరటుని సభికుల భీతినొందగాను
మత్స్యమహీపతివద్దనున్నయా మల్లవర్గమంత
హాశ్చర్యముగా వానిగనుంగొని నిశ్చలితనులయిరి
మచ్చికతో నెకరయినవానితో మాటలాడరయిరి
విచ్చలవిడిగా మల్లులు కన్నులు వచ్చి చూడరయిరి
అత్తరు నేలకు వంచు తలలపై నిత్తనేరరయిరి
చిత్తములను భీతిల్లుచు మల్లులు చిత్తర్వులరీతి
తెల్లబోయి వాయుండగ వచ్చినా మల్లముఖ్యుడపుడూ
యుల్లాసంబున సభాస్థానమున నుప్పొంగుచునిలచి
మిడుగురులదరగ రాజును గనుగొని మీసముదీటుచునూ
కడుభీకరముగనిట్లని పలికెను పుడమీపతితోనూ
క్షితినాథోత్తమ నాసవిస్తారము చెప్పెద వినవయ్యా
అతిబలాఢ్యుడను నాకు పృథివిలో ప్రతివీరుడు లేడూ
మదపుటేనుగను తుండముపట్టి మహిని పడగవైతు
కొదమసింహమును బాదిపట్టినే గుద్దిచంపగలనూ
అతులితంబుగా యీరొసినాపై నాజియొనర్పుటకు
చతుస్సాగరవలయితమగు భూచక్రమందు వెలయు
సకలదేశములజూచివచ్చినా నొకడయినా లేడూ

ప్రకటముగా బాహాస్ఫాలించినా బారినిల్వగలవా
మాళవకేకయభోజమగధ నేపాళదేశములనూ
చోళకళింగపుళింగగాళముల యాళదేశములనూ
కేరళపాండ్యజేవ కాశ్మీరదేశములనూ
శూరసేనకురుపాంచాల సౌవీరదేశములనూ
అంగయుగంధరబర్బరకన్నడ ఆంధ్రదేశములనూ
వంగవిదర్భకుధేష్మస్వచ్ఛమై బంగాళంబులనూ
కొంగణకుంతలమరాటలాటములు కోసలుదేశములా
టంకణనిమధత్రిగర్తఘూర్జరి కనకరు దేశములూ
ఇన్ని దేశములు తిరిగి గెల్చెద నేర్పుమీరగానూ
నన్నెదిరించిన మొనగాండ్రను నే గన్నదాదగానూ
మించిదిసీనముఖంబుననుండెడి మల్లులలోనన్నూ
మించినవాడొకడయిననన్ను నెదిరించగలిగితేను
తత్క్షణమున నాపాలికి తోలుము ధరణీవరచంద్రా
శిక్షచేసి నే నఖిలరాజుల ధిక్కరించినానూ
వసుధాధిపులను మల్లయుద్ధమున వంచనచేసితిని
అసమాఖ్యులనమితబలాఢ్యుల నపహరించినాను
అనినభేతుగిరి శ్రీగోపాలునికైన తెలుపబోను

వ. అనియిట్లుమిట్టిపడి బెట్టిదంబుగా బలికిన జట్టిమల్లు నీవచనంబులు విని పీనినట్టిదుర నిల్వరోపుకురని తమ మల్లులసమూహము భయగంపిత మూర్తులు దాల్చియుండుటగని మత్స్యమహీవరుండు వేడ్కక్రమ్మాటుపడి అత్యంత ఆశ్చర్యంబున చింతాభరస్వాంతుండయి యున్న విరాట్రాజాం జూచి కంకుం డిట్లనియె.

క॥ ఏనిని మార్కొనజాలెడు। దానికిదగువానిధర్మతనయునిపురిలో। నానానియుద్ధలంపటు। నేనొక్కనిగంటెసిక్కు డెందులనితడు౯॥

వ. అతండు యిపుడుమహాభిమానంబు చేయుచున్న వలలుండనువన్న మల్లుని మక్కువదక్కనివ్వక చక్కంబెట్టి స్వీకరించగలడని పలికిన యుధిష్ఠిరుపలుకులకు పరమానందహృదయుండై మత్స్యమహీవరుండప్పుడూ.

కథ.

అతివేగంబున విరాట్రాజు తనహార్కరులబంపి

హితమతితో వలలాంకుని తోడ్కొని ఇప్పుడురమ్మనగా
వారుబిల్వగ పరుగునవచ్చి సమీరనందనుండు
కోరికతో నృపవరునిగని నమస్కారమొనర జేసి
ఏమిపనో నాకానతిమ్మనుచు భీముడు పలికినను
వేమరువలలాంకునితో సభ్యులు విరటుడిట్లనియె
ముచ్చటవేడ్క చెప్పదవినుమ రచ్చ జేయువేళ
వచ్చినమల్లుని వలలుడ గెనలగ నొప్పునటుయ యెంతో
కంటకుదెల్పగ బిలచితివే వేకార్యమేమిపి
నుంకణగింపుమాటవ్వ గనుంగొనుమారుతాత్మజుండు
అపరిమితంబుగ మల్లజరచి బాహాస్ఫాళించినిలిచి
పరివాదము రాజు మెచ్చగ సంభ్రమమునునిలచి
దండిమగండగు మల్లముఖ్యునకు గుండెక భుళ్ళనగా
ఖండితంబుగా సింహానాదమును గర్జన జేయుచును
కండ్లకోలంకులనిప్పులురాలగ కరువలినందనుకు
పండ్లుగొరికియామల్లుల కనుగొని పటుక్రోధమునను
వరచెయ్యిజూతామురమ్మని మల్ల పంచన చేయుగను
పరపరనవ్వుచువచ్చినమల్లుడు పవనసుతుని బిలువ
మల్లముఖ్యుడను భీమసేనుడునుమర్కభేకములను
చల్లదంబులను కాళికోలను చక్కగ బిగియించి
అంతట భీముడుమనమున కౌంతేయాగ్రజునకు మ్రొక్కి
గంతువైచి బేరణముజేసి ప్రేంకణమునబొప్పునను
మ్రొగ్గలుపాలుచు పాముదండెబలు మొగ్గుగదీయునను
యగ్గలంబుగా సాదన చేయుచు నిసలన దచుడు
గజలాస్యమునపరిపిగొట్టుచు కరకులువిదళించి
భుజస్ఫాలనజేయుచు భీముడు భూవరునకు మ్రొక్కి
తిరిగిపొమ్మనెడుమల్లముఖ్యుడా వీరునాజ్ఞబడసి
ఇరువురొకరికొకరెదురుగవచ్చి కరస్పర్శజేసి
మరలుదుసద్దరుభూతలము మన్ను మొదటతీర్చి
కొంతమన్నుపైజల్లుకొనుచు బహుకోపాలోపముం
తోగంతులనొండొరుల దెసకుతమకరములు వైచుచును

ఎట్టకేలకా బెనగాండ్లిద్దరు యలలుదీరినిల్చి
బుట్టినగనుగొని భీము సేనుడలు డిట్లనుచుబల్కె
భీతిలేకనన్నెదిరిగెల్వనా పేరెరుంగవటరా
భూతలముననతిబలవంతుడ ననిఖ్యాతినొందినాను
తెలియకవున్నావేమో వినరావలలుడనా పేరూ
కలహామేరయొకవిధముములోని గర్వమడంచెదను
అరభీకరుడను మేరుధీరుడను ఉద్భటవిక్రముడా
ధరణిఆకాసముదిక్కుబట్టినేతాళమువై చెదనూ
అతిశూరుగనియుంగను చందమిపుడా నాకతియిచ్చినానా
ప్రతివీరుడావై నాతో సరిగాబటులు దేరినావూ
గెలుపలేవునాకుర్తెరిగింటిట తొలగిపొమ్ము వేగా
వలవడితేనిను వదలిపెట్టనని తెలియుమునిక్కముగా
ఎల్లవారునినుచూడగాతానపు డిట్లుపలికెననూ
మల్లుడుయేమనిపల్కెదొండంగెను మారుతసూనునితో
కోటితనంబునమాటలతోనిట్టుప్రొద్దుపుచ్చనేలా
కూటిమొద్దగాదెరగవేయునా పేటుగనుగొనుమూ
అనియిట్లుపలికిన మల్లునిగనుగొని యనిలతనూభవుడా
కనలికోపమునమల్లుచరచియూ కలుషాత్మునిదాకి
పక్కపైచినవాడంపటలేచియు పవనతనూభవుని
కసువడిభుజమునదాకుచు భీమునివాడబిక్కె
కత్తెసపట్టొదలించక భీముడు బాహుబలంబుననుం
అట్టహాసమునన బిగోని సభవారదృశ్యో మొంగగినుం
ఇద్దరు జేసెడిపాదఘట్టనము ఇద్దరిహుంకృతులూ
ఇద్దరిబలమగుముష్టిఘాతములు ఇద్దరిబెంగుటలూ
ఇద్దరొనర్చెడుసింహనాదములు ఇద్దరిరోషములూ
వియద్గమనమున నెగరుధుమారమువిక్రమమునుజూచి
భయభ్రాంతులై సభవారందరు పలకకుండిరపుడూ
కరికరిగిరిగిరిదాకుచ చలమున పిరుధియ్యనిరీతి
హరిహరికలపడిపోరుచు నిరుదెస లెఱుగనిచందమునా
ఘోరముగానాబోయి మార్కొనిపోరాడినరీతి

తారసిల్ల వ్యాఘ్రద్వంద్వంబును మారుమసలినట్లూ
అనిలసుతుడుమల్లుడుపోరినపోరతి ఘోరంబయ్యె
వసిబడియిట్లుబెనంగుచుచలమును పవననందనుడూ
మహినిదేవగిరిశ్రీగోపాలుని మహిమనుదలపోసి
వాహ్యాకేయుని శ్రీకరణమునమల్లుని నడసిపట్టెనప్పుడూ

వ॥ మఱియు ననేకగతుల నాజెట్టులు కొండొకసేపు వినోదంబు సేసి భీమసేనుండప్పుడు॥

గీ॥ కచ్చయుమరబెట్టి కాళ్ళను చేతులను। గ్రాలమత్తగజము లీలమీర యు। ముష్టిబలము నెరయముక్కవాతను। నెత్తుగొలంకమల్లు నెత్తివైచె॥

కథ.

మారుతాత్మజుండతిరౌద్రంబున మల్లునిబడవైచె
మారు లేక పోర్లించుచు వీపునమెట్టి జేసినిలచి
మిట్టిపడితివే జెట్టితనంబిపు డెట్టులాయెననుచూ
పట్టినపట్టునువదలక భీముండుకట్టుచున్న వేళా
పరిభవపడియామల్లుడుధరపై పాలార్లాగగసా
అరుదుగ భీముని బాగగుచు సభవారాహాకారమున
కడుభీకరమునవచ్చిమల్లుం గర్వమడచెనంత
పడినవానివిడిపించగ భీముని ప్రవరసేయగను
పరిభవపరిచితివిడువవచ్చునని పవనతనూభవుడూ
పరువుగనింతలుధరలోనాగురు తెరిగి తెగిగినునుచూ
మల్లుడుమల్లనివదలిపోట్టగా వాడంతట లేచి
అలుకదక్కితలవంచిలజ్జచే పరిగెమల్లుడప్పుడూ

వ॥ యివ్విధంబున మహాబలుండు బట్టి జెట్టిమల్లు నెట్టనగెల్చినం జూచి విరాట్రాజు మెచ్చితనకిచ్చిన ధనంబులచ్చటియర్థిజనంబులకుబంచిపెట్టి నతని నాసనమునకుజనియె నంత నొక్కనాడు మత్స్యమహీవరుండు॥

కథ.

నంతసమందు చపలలుండటి బలవంతుడచుచునెంచి
యంతఃపురంబుననింతులుచూడగ నాశ్చర్యంబుననూ
ధరణీకాంతుడువిలలురమ్మని పరగి బిల్వనంపె
శరభములను వ్యాఘ్రములను గజముల శార్దూలములను

కలచిమృగంబుతోడ బెనంగిన సకలజనముచూచి
వింతగయున్నదిచూడయిా బలవంతుడెవ్వడనుచూ
మంతనమునతమలోన తామువలుమారుచెప్పుకొనుచు
ఘనుడుకరువలినందనుడవు ఆజనపతిమెచ్చగనూ
దినదినమొక్కవినోదము చేయుచుధీరత్వంబునను
మానవేంద్రుడగువిరాట్రాజు సన్మానంబుబడసి
మానినిమణిసిగూడకయుండెనుమంచితనంబునను
పరమసుఖంబుననుండినేర్పుతో పాండురాజసుతులూ
అరుదుగగతిపయిదినములుకొరతగ సబ్దముగడుపుచునూ
వాటిపరాక్రముడు మత్స్యమహీపతిమరిదికీచకుండు
కరమురుదగతానొక్కనాడు సోదరినిబిలుచువాడై
మహినిధేనుగి శ్రీగోపాలుని మహిమదెలియలేక
మహదైశ్వర్యమధాంధుడు బహుకామాంధుడుకీచకుడూ

వ॥ ఇటులపాండవులు మత్స్యవసుంధరాకాంతుని మందిరంబుననుండి గతిపయదినంబులు కొరతగాసజ్ఞాతవాసం బాచరించుచుండ నొక్కనాడు సింహబలుండగు కీచకుండు తనఅక్కయైన సుదేష్ణచూడదలంచి వెడలె నటమొటువలెను॥

శ్రీరాగం-అటతాళం-మధ్యమాపతి.

కీచకుండుచనుదెంచెనూ-తోడబుట్టుయింటికి-కీచకుడు॥ కీచకుండుచనుదెంచినాజననేతనంబున కేగితగు సమయోచితముగని అక్కగారినిచూచి వందనమాచరించెనూ॥ కీచ॥ సరిగశాలువలమరగ ధరియించి సకలాభరణభూషితుడగ-ధరనుసిరిసౌభాగ్యమును బలసౌందరము తనకంటె నధికుండరయగా లేడనుచు-వనితమునారులజపమును పరిహసించెనూ॥కీ॥ మదనమోహనకారుడై మేల్ముసుకువైచియు- మదగజేంద్రువిహారుడయి- పదములనూబంగారుపాగలుకడియపి వడినడుకడు బెట్టిమునకు వర హేమ నవుధములధరి ప్రగిలిధ్వనులూనపుచుండగా॥ కీచ॥ ఖలుడుహాటిబలుడౌచ్చెనూవినివీధి జనములు దొలగిమూలలజొచ్చెనూ సలలితంబుయిలనూ ధేనువచలమురారి నితనమనంబు తెలపడౌకసారైన వేంకటదాస వరదునిమహిమెరుగని॥ కీచకుండు చనుదెంచెనూ॥

వ॥ అప్పుడు సింహబలుడు గొప్పగా సకలాభరణభూషితుండయి తె

ప్పనలేచి యొప్పులకుప్పయగు తనయక్కగారి యుప్పరిగకు జనుదెంచుమార్గంబెట్టువలెను।

కథ.

సరగున కీచకుడప్పుడు రాజహజారంబున జొచ్చి
మరకత ముక్తాశాలలు నవమణిమంటపములు గడచి
చిత్రవిచిత్రపు మేడలన్ని జనసామాత్రములో దాటి
ధాత్రీకాంతుని కొలువుకూటము దాటుచు వేగమున
హితమతి సోదరికిని మ్రొక్కెడి తన వ్రతమును గలవాడయి
అతిరయమున తన అక్కగారి సౌధాంతరమున కేగి
చెలువము గన పూర్ణేందుని భరగు చంద్రశాలలోను
నెలతను పరివేష్టింపను నిష్టజెలగుచున్న వేళ
అనతిదూరమున నుండి సింహబలుడరుగుదెంచు వాడై
తన నిజసోదరి దాపున నిలచిన ద్రౌపతి నటుగాంచి
అపరిమితంబగు చక్కదనంబున కాశ్చర్యమునొంది
తపవివిధంబునుండ సచ్చిత లినుడంయిభ్రమ గొంది
వనితనివాసముగను గానితానపు డనిమిషలోచనుడై
మనమున విస్మయమందుచు మూర్ఛిలి సురల గెలివొంది
అతివసుందరము జూచి సింహబలుడాత్మగతంబునను
అతులితంబుగా పాంచాలిని నిట్లభివర్ణన చేసి

వ॥ అంతనా సింహబలుం డక్కగారి మేడయుపరిభాగమెక్కి చంద్రసాలలోనున్న సహోదరివద్దనున్న ద్రౌపతిం గాంచి ఈవిలాసవతి యెవ్వతోయని ఆమె సౌందర్యంబుల నేకవిధంబులుగా దలపోయుచు తనమనంబున నిట్లనియె॥

కథ.

ఎవ్వనిదో యీవనితారత్నము యేపుణ్యాలుగనిరో
యువ్వని రూపవిలాస విభ్రమము చెప్పనలవిగాదు
తొలకరి మెరుపో కంభరాంతకుని చిలకలరథమేమో
కలికి నుదేష్ణకు కలుములనిచ్చెడి కదలికూతురేమో
భారతిదేవి సుదేష్ణను జూడగ వరదెంచినదేమో
నారీమణి శార్వాణి వినోదవిహారము చ్చెనేమొ

బ్రహ్మయోగియగువసిష్ఠమహాముని భార్యయరుంధతియో
ఈమహారూపవతిగౌతమునిమది రాజేశ్వరియిల్లాలో
ఈసతిరుక్మాంగద వ్రతభంగముచేసినమోహినియో
భాసురాంగి యిది రంభ వూర్వశి భామలలోనొకతే
అమరేంద్రునితో తిరిగి సచీదేవరూ అరుగుదెంచెనేమొ
కమలబాంధవునసతియోచంద్రుని కాంతలలాంబుణు
ఇలమనుజులకు యిట్టిరూపవతి గలదా పోలికినను
చంద్రబింబమొ జలరుహదళమొ చెలియముద్దుమోము
ఇంద్రనీలములో కొదమతుమ్మెదగియో యింతికుంతలాము
పాటలమొక్లవమొ పగడమొ భామినికెమ్మోవి
కాముకరేకలు కాముని ధనువులో కాంతకనుబొమలు
హరిణినేత్రములు బరిహాసించెల వతివలోచనములనూ
మెరుగుటద్దముల గెలియొనర్చును నెలతచెక్కిళ్ళు
ముద్దులగుల్కగనర్ఘకాంతుని గోల్పవచ్చునుదురూ
వద్దులాడగతిలపుష్పమునకు ప్రతియగువాసికము
ముక్కునాకుఁగ నీకశంఖమును ధిక్కరించుగళము
జక్కవపులుగుల నెక్కరించగ చక్కనచనుదోయి
నాగముఖ్యవాల సహపించు నెలనాగకనుగారూ
భాగుమీరగా యిసుకదిన్నలను బరుగుపిరుందులనూ
కొదుమసింహ మధ్యమునకు దీటకకోమలాంగినడుము
కదళితరపులవంగజాలుని కాంతామణితొడలూ
సలలితంబుగా నొవ్వుపాదములు పాదరసములుబాతి
పల్లవారుణ సన్నిభమనదగు పాణిపద్మయుగము
యింతచక్కదనమింత వయ్యారము యింతిమేనికాంతి
యింతవమోదనమింత రాజసము ఇంతగజలయింతి
వలోకనంబునసుండివచ్చెనో ఈలోకంబునపూ
బాలామణి సౌందర్యము నెన్నగపాలాత్మువశమా
ఈసలినాత్మనివర్ణనచేయుగ నేనెంతటివాడ
దేనుపకొండమురారెయంగవలె దీనిసవిస్తరము

వ॥ ఇటుల పాంచాలిననేకగతుల వర్ణింపుచు యున్న దేవతామూండరి

యతెవ్వనేని మాయక్కగారివద్దనుండుటకు కారణంబేమియని మానవాం గనగా నెంచి సింహబలుండు తనమనంబున.

గీ. యింతకీదీనినెన్నంచుదీనిపొగడ. శక్యమేకంబునకునాకు శేషుకైన. సంగవర్ధిలయినయిూసతినిజూడ. మన్మథుని బాణవహ్నిచేమగ్గుబరుచె.

రాగం - కాంభోది - ఏకతాళం.

నీవున్నతామేమనందు భామాలావణ్య సీమరాలరామ. నీ. ఏవూరీసీవెవ్వరిదానవే తెవ్వారికేయేతెంచినావు ఏణాంకముఖి జవని జనకులెనోమునోచికనియెత్తిరోమిమ్ము. పాణిగ్రహణమొనరించిన పరమూధన్యుడెవాడో. నీ. త్రిజగన్మోహిని దేవివనగా సృజియించినాడజు డెంతో భాగ. నీ. గజయానసీ సౌందర్యమెన్న భుజగేంద్రునికయినా. నీ. అవనియందుకల అంగన యేలనయారా ధనముగలటవే. నీ. దివికాంతాలిటు వలెయుందురేమో ధేనువగిరిమురారికే తెలుసు. నీవున్నతామేమనందు భామా.

వ. తాటోటుమూర్కుండగు కీచకుండు పాటలాధరియగు ద్రౌపతి రూపతిశయంబులకు నోటువడిచూచుచు నజాంతరంబున నిట్లని వితర్కించె.

గీ. మెరుపులో నిగ్గుచంద్రుని మేసి । చిరపుతరుణాలో కాంతి వజ్రాల తళుకు । మొల్లవిరులరసముచే మేలిమివేట్క । కలిపిదీని సర్జించెనో బ్రహ్మ దేవుడరయ.

ఆనలలోపల యాతరుణిచక్కసిరై యుండి
దీనిభావమున నొప్పుచున్నది సుదేష్ణవద్దనిపుడూ
నన్నుతాంగి బహుచిన్నదోయి నటు నున్న హేతువేమో
మన్ననతోయా యక్కనడిగి దీనినుర్వి మెరుగవలెను
నిక్కముగానా తినకూనకి నిమిషమోర్వగలనా
చక్కరవిడుమారోర్కన నామదిక్కెవ్వరికానేసె
రమణిమణితో సాంగత్యమ్ము నిమిషమైనచాలూ
భ్రమతింగ బియ్యారగ కౌగిట బట్టుకున్నచాలు
పాటలగంధిని జేరిదాని నోటిమాటవిన్నచాలు
నీటుగదా నొనరించినకిల్లడ వేడతిన్నచాలూ
అతివనుగూడక తక్కముగానే బ్రతుకజాలనేనూ
రతిమనోహరునభార్యకైర్వగా రాదనికీచకుడూ
ధేనువగిరిగోపాలునగొలిచె మానసద్రౌపతియు
మానని మోహముతో నరుదెంచెను మందగమనమునను

వ॥ అప్పుడు కీచకుండు ద్రౌపదియందలి మోహంబున పరితపించుచుమందగమనంబున తనయక్కగారినిజూచి సవసరంబున॥

కథ.

ఘనభుజబలుండగుసింహబలుడుతా గదలివచ్చువేళా
వనితలుగనుగొని సింహబలుడదెవచ్చెననుచుతాను
పరగునలేచియు చెలికత్తెయ లోకమరుగున కేగగను
హాటిబలుఁడక్కడునంద పాదాబ్జంబులుకొరగి
మ్రొక్కినీరమ్మునిజూచి సుదేష్ణమోదముతోడెత్తి
గ్రక్కునబంగారుపీటపై వేడ్కలలరగయుంచి
ముద్దులతమ్ముడుజూచి సుదేష్ణమునియుచున్న వేల
ముద్దియలుంచినగద్దెమీదనుముదముతో గూర్చుండి
అక్కనుగనుగొనక్షేమలాభములు నడిగెకీచకుండు
చక్కమక్కగనక్షేమాతిశయంబులు చాలావినిపించి
మక్కువతోడుతభావగుణంబుల మరిపరిదలచుచును
కొంతసేపులోకానుమతింబగు వింతలన్నిదెల్పి
అంతరంబునద్రుపదాత్మజపై అతిమోహాంధకుడై
అనతిదూరమున నున్న ద్రౌపతిఅక్కనుజూపించి
పనివడికీచకుడక్కగారితో బల్కెనిట్టులనుచు

వ॥ చపలుండగుసింహబలుండు ద్రుపదాత్మజపైనపరిమితమోహంబునస్వామీక్యంబై నన్ను ద్రౌపతిని అక్కగారినిచూడుమని యిట్లనియె॥

క॥ అక్కాయీలలనామణి । ఎక్కడిదోదీని కాంతుడెవ్వడోయిదిమున్ । నిక్కడనుగనుపడదెన్నడు। చక్కగదెల్పగదుదీనిచందముదెలియన్ ॥

క॥ ఈయరవిందసుగంధికిని। వేరపనియేమినిలయ మహిమ్యాదివర్ణం। బెయ్యారతిలితంద్రులపే । రయ్యాదిచెలినామధేయ మెయ్యదోచెపుమా॥

వ॥ నిర్మలమతియగుద్రౌపదింజూపి దీసినన్వయగోత్రనామధేయంబులేమనుచు దుర్మదాంధుండగు కీచకుడిట్లాడిన సుదేష్ణచిత్తంబునతత్తరపడుచు యమ్మత్తకాశినివృత్తాంతంబు వీడునన్నుయరుగుటకుగతంబేమియుని భయభ్రాంతియై తనమనంబునసిట్లనియె.

రాగం - దర్బా - ఆదితాళం.

ఏమి చేయదలచినాడో కామాంధుడునాతమ్ముడుయీమానినిసనడి

నీవు॥ డే॥ నేనేమని చెల్పుదున దానయ్య వానకమసవికనుగాన । నుమానవ
తి॥ డే॥ నేనహించడో నీకుయిందుముఖలగనిశో సుందరి మందలించదా ॥
డే॥ కరుణాకర గౌహగిరమారాని తరుణీమణినం సద్గుణభరణి గ్రోవెగ గేటు
క॥ డే॥

వ॥ అనియిట్లు మన బుధు తమ్ముపిహారుబు సిజాంతర్భంతంబున మరియొక్కతంవగచి మెట్టకేలకు చిత్తంబు మళ్ళీవరచుకొని తమ్ముడాడిన మాటలకు ప్రత్యుత్తరములివ్వక అపార్థంబు పనసిచందంబున వేరొక ప్రసంగంబు జెప్పదొడంగె.

క థ.

పరతమ్ముడనిన్నుజూచి యిపుడెంతకాలమాయె
కూరిమితోకివిందువచ్చుటకు దీనగుగాతోం
తల్లితోముగనిరా టువలెనుండుము ధారుణిగోపలను
పల్లలితంబుగనెల్లకాలమీ పిల్లతనంబేన
నాలుగుదినములకొకనాడైన నన్నుజూడరావే
చాలుగమనమున ననవరతమును నీమేలుగోరుముందు
అక్కారిమ్మనిసంవత్సరమున కొక్కసారియైన
మక్కువతోనను దోడుకొనుచు నీయుందిరమునకేగి
వచ్చువచ్చుగా వనుపుకుంకముల నిచ్చిదండ లేవ
ముచ్చటగా నేపుట్టినయిల్లని వచ్చునదెన్నడొకో॥

వ॥ అనియిట్లు పలికిన నిజసోదరుడా నవు... దేయములో నమరయోక్తులు పన్నవింపనఘోగు.

క థ.

గ్రామవదయందలి మీవాహంబున ముదితెల్లపోయిందు...
పావచిత్తుడగు కీచకుడప్పుడు పరగుణాతాలేచి
సారసముఖ నేనడిగిన మాటకు నమ ధానమియుగ
వేరుపలుకులనుపలుకుచున్నది వేట్క డక్కననగా
ఇమ్మదిరాత్రి నియమముగజాలనే నీతుణముబోయి
నమ్మతిగా నీవచ్చరినియిప్పుడా కొమ్మనదుగ తెనా॥

వ॥ అప్పుడు కీచకుండు నిజసోదరివలన గ్రామకతి వర్తమానంబు దెలియనేరక కామాంధకారుడై ప్రేమాతిశయంబున యాభామామణిని కడ కరుదెంచి సింహాబలుండు యేమనుచున్నాడు.

కథ

అంచితంబుగా నిట్లని పల్కుచు నంత కీచకుండు
పాంచాలికడకు జెంది యా భామామణిం జూచి
సాహసమున దరి జేరి మోహమున దేహము దెలియక ను
ద్రోహ తలంపున నిట్లని పల్కెను తోయజాక్షితోను
యవ్వనవతులౌ యంగనామణుల కీచెలువము గలదా
ఎవ్వరిదానవు తెల్పుము కులమెయ్యది తరజాక్షి
మంచితనంబానరించి నిన్ను ధరగాచిన వాడెవడే
చంచలాక్షి నిను పాణిగ్రహణము జేయు పుణ్యుడెవడే
పడతీ రాసికు నివాస సౌభాగ్యమగు పట్నము పేరెద్ది
కను మోదంబున నిచ్చట నుండెడి కారణమది యేమి
యున్నదియున్నట్టు దెల్పుము నాతో సన్నుతాంగి వేల
యున్నదులేని చిత్రముగా నిన్నుగంటినను చు
యుల్ల సంభవుని యరవిడి శరముల ఝల్లు కోర్వ లేక
చల్లగ నటుయిటు దిరుగుచు పలికిన చపలుని బొడగాంచి
అప్పుడు వానితో నెదురు నిచ్చి బహు లాడక భయ మొంది
ద్రుపదరాజసుత సిరి కార్చిచ్చయి తోచక తలవంచి
మహిని దేవగిరి శ్రీగోపాలుని మనమున దలచుచును
తహతహ జెందుచు వానితో బలుకక తలమునకలైయెను॥

వ॥ ఇట్లు అనేక విధంబుల నడుగుచున్న కీచకుని పలుకులకు మారు పల్కకుండినను వాడి పాంచాలసుత యందు మోహానావేశంబున నయం గనయగితెం పూలల పదెరువు మాలిదిని కులగోత్ర నామ దేయంబులతో పని యేమని తనమనోవాంఛమును తేటబడం దెల్పందలంచి యిట్లనియె.

రాగం - శుద్ధసావేరి - రూపక తాళం.

పలుకవేమినే జేసిన పాపమేమి కాని నాతో పలుకవేటి కెదురుగ నిలచి మాటాడవు మర్మమేమే విడవాడవు కనికరమున ననుగూడవు కనుల జూడవ॥ మనసైన సిగ్గయి నటునను గనియా నవిరాన జేయుచు పని దానివలెను నాతో॥ పలువునగు మొగమైన జూడ గాలిగ నాని నెంత దాకవగ చెడి మన్మధునిడాక కోర్తునే నీకు తెగువతో నను నీకంగిట బిగియారగ జేర్పగ దేవగ కుల్కగ చనగొను టకు॥ చ॥ హాటికోకరుడను నేను దేనుపగిరిపురహారి నైవ

కొదవానుశిరిగలవాడనేను సింహబలుడను తరలాక్షిరో వినవే మత్స్యధరణీ
వరసుందరి కీచకుడనునాకో। త।

కథ

కులుకులాడినీమనము నింతగకోపమే మువ్వాపై
పలుకవేమినే జేయుపూర్వాగ్రజ పాపమే మొనెపొకా
అతివా నీను నేనడుగవచ్చి నోరాదవేమి చేతు
వదలకుపట్టుకవచ్చితె చేతులు వణకుచున్న విపుడూ
పదపడినాదుమనంబున బుట్టెను భయముదీర్పమింక
వలపులవారధినడుమ నన్ను ముంచగలంగధర్మమే నా
చెలియా నీవును నపేక్ష జేసినను చేపట్టకయుండిన
చక్కరవిల్తుడు నన్ను గూల్చుటిదివిక్రంబనినమ్ము
దిక్కు దోచకనుయున్నవాడను తెల్పవలెన నేమి
తరుణీమణి నే ధారుణి గూలిన తదనంతరమున నూ
పరితపించినానా నరాధిపుడు దారుకబోయినకు
కావున నన్నతికరుణతోడని కౌగిటి జేర్చి
సమాధానముగ నిష్టముసల్పుము సంతతము బంగిను
నాదు సర్వధనములకు కర్తవై భాగ్యవంతమును సుఖము
సిదువ త్తర్వంలో నమెలగెన నిజముగ నిపిక ను
సరసిజాక్షి నే మత్స్య మహీపతి మరదిని ధీరుడను
పారివగాక్రముడా కీచకాగ్రజుడ విశేబలాధిపుడా
నేనువశీయిలమారాటికైన నా పేరు అంటే భయము
చానరో మోహము నిలుపజాలనని జాగు తేలరమ్ము

వ। అని తన యభిలాషంబు తోడ బడబల్కిన నచ్చోట గలుషించి యాదుర్వారంబయిన పరిభవవికారంబు తొలగుండ తన్నుతానే సురశమించుకొని వీడు దురభిమానియయి యున్నవాడు వేగిరపడుట వెగవు కాదు నేర్పుతోడ తప్పించుకొనవలయునని తలంచి యతని కిట్లనియె.

కథ.

అన్నా నీవిట్లు పల్క నేల నేనంతగానుగాను
యున్న గాసీ చదువు దాసిదానినా వు యు నేటికి బ్రతుకుసిరు
చెప్ప నేల నొకరింటను వారికిచేసిన బ్రతుకుదానా

గొప్పవారిపై పరిచారికలను గోరుటమర్యాదా
తలమాసినవలుమాసినచెలివయి తనమనముప్పతిలునా
పలువలుమాపిన చందమయినమని తలపదింకేమిటికి।
నిర్మలాత్ముఁడవు సజ్జనుండవు నీతికోవిదుఁడవూ
ధర్మాధర్మములెరిగినవాఁడవు ధరయుపోధనుఁడవూ
కీడుమేలుఁగురియునటెంచెడి వాఁడవదియుగాక
ఆఁడుబుట్టువులుగోడలు బుట్టిన వాఁడవు నీవనఘా
నీమానవవంశభిజాతనునిజమునపతివ్రతను
నిమహీనవంశబిజాతను నిజమునపతివ్రతను
ఇలనుదేశగిరి శౌరినమదిపము గొలుచుచున్నదాన
చలముమాలిపెచెలియలీవనిముదిదల్పుమయ్యనన్ను।

వ॥ అనిపలికిన సచ్చారిత్రుండయిన కీచకుండయిది ఆచారంబుగాదని యా దినంబు నాబల్కు శోతాధీకుల నానాచపరపరులచేవోచ్చుతాభానం జూచి కౌఁగలింపఁగాఁ మకింపుచు యెగురనిల్చిమదాంధుఁడై యిట్లనియె.

కథ.

తగుఁశీముఁశిస్ వచ్చిచెప్పిన తారకసాంగకింత
మగుటునిలుపఁగాతరముగాదు నీమధురాధరమీగాయు నె
గబ్బిగుబ్బలను బట్టినియనేకంబు కరింట్సెను
బరపనాతరముగాదుజడి దబ్బకొట్టు చెలియ
సిద్ధముంగుని చక్కటద్దమును ముద్దుబెట్టెని
ముద్దమనసుగవసి మోసి యొకనూచ్చటాడవేమో
తదవుజేసినమతల్లడబెట్టక ధర్మమేమినీకు
గడియయుగముగా నెంతికారమని గదుపునసేదిలికు
వినబడగోనామనానసము వెన్నవదనుజేసి
భాసురాంగినీమనసురాయిగా జేసినాఁడుబ్రహ్మ
మోహావేశనమచుకిచకుఁడు ద్రోహము తెలియకను
సాహసమందునచెంబట్టగ రాగ సరసిజముఖి
మానవాధమా తెమెదురనికను గావతెరయనుచూ
దేనుశయిలముదారిని దేవరుల మానినియిట్లనియె।

వ॥ ఇట్లుపలికిన పాపచిత్తునింజూచి సైరంధ్రి సవరణగాదక్ష-దిక్షగించియా కుటిలాత్మునితో నిట్లనియె.

కధ.

రంతు మాసనే నెంత జెప్పినను ఇంతమూర్ఖమేలా
ఱంతులుబన్నుటమేలుకాదు ప్రాణాపాయముగునుసుమీ
పరసతికై పూర్వకులువడినా పాటులుగంటర
పరధారలకయి పరకాసురుడీధరణిగూలలేదా
కాలకర్మగతిదెలియక సీతనుగైకొని రావణుడు
మూలబలంబులతోడుతోను సర్వాల నగుటవినవె
సుందరవదనయగు గురునిభార్యతోగూడి సుధాకరుడు
నిందనుబొందిన చందముధరలో నెరుగవలేదా
మౌనిసేకరుండయినగౌతముని మానవతిగూడి
మేనిహీనుడయి దేవేంద్రుడవమానమొందలేదా
నహుషుడు దేవేంద్రుని భార్యకగ గోరి దాషుహూగుడై
అజగరమయిపడియున్నరీతిగ ప్రజలువవ్వలేదా
సరసులయినమగవారలు కొందరు పరమధర్మపరులు
పరసతిగోరుట పాపహేతువది ప్రాణహానియుంగ్రూ
పరసతిబొందినపురుషుండెందటికి పగవాఁడగునుగ్రూ
క్రూరకర్మననమానముందెనని కొందరుబలుకుదురు
ఘోరమయినయమబాధగలదనుచు కొందరుబలుకుదురు
నిందయు నష్టదరిద్రమని కొందరుబలుకుదురు
మందబుద్ధిసంప్రాప్తమగుచును కొందరుబలుకుదురు
ఇన్నివిధంబుల నచమనుచునీ వెన్నగువినలేదా॥

శ్రీరాగం - అటతాళం - మధ్యమావతి.

తగదు పోపోరా నీపొగరు మానరా॥ త॥ తగను తగదనక నీవె తెగువతో వంటవచ్చెవు తగవు తప్పి దుర్మార్గము జేయగ ఘనమా మొగతనమా చీచీ॥ త॥ మందబుద్ధివయి నన్నిలతొందర జేయుటమేలా అందరానిఫలము గోరివనము గావనదా పురా చీ చీ॥ త॥ వన్నుమిన్ను కౌగిలియక నీవుయీ మాటలన్ని మాన అన్నామన్నించుమన్న వినకున్నావుహాదున్న వ్రరా చీచీ॥ త॥ ధరను దేనుగిరి మురారి కరుణమానేననుమీరిమరువక వెంకటాచలవరదునిగొల్చెగరితల వంటకురా॥ త॥

క థ.

అంధుడవై ననుగోరినావు నీవంత వాఁ లేవూ
గంధర్వులునా కేవురుభర్తలు గలరుధాత్రిలోనా
శావాలుబలాధికులస్త్రశస్త్రముల సంపన్నులు మత్పతులూ
దివిజేంద్రునిసరివారు మేరు సమా ధీరులు మత్పతులూ
అరిదుర్ధరనికరతమపటలార్కులు మత్పతులూ
జగతిలో నిసమర దైత్యసరోజగింబులు మత్పతులూ
పరగసైన్యమను కానకు పావక ప్రాయులు మత్పతులూ
ఇట్టివారలు నాభర్తలు నను చేబట్టియున్నవారు
దిట్టముగా నను గాచియుందురని తెలిసికొనుము నిక్కమురా
తెట్టతెరవుగ బట్టలేకనే గట్టియుండలేదూ
పొట్టకొఱకు చేమిట్టిపడుచునను పట్టగవచ్చితివి
గట్టిగా నవతు లెట్టులయిననీ గుట్టు దెలిసికొన్నా
నట్టనజంకటనిజమని తెలియుదు వట్టిమాటగాదు
మానము ప్రాణముకొనటయొప్పదని మానవమునసమ్ము
మానవాధమా యెచ్చటజొచ్చిన పోనివ్వగునిన్నూ
నున్న తెరంగున దెలిపితి నింతకు భిన్నమేమిలేదు
నన్ను తాంగుగుదేనుగిరివారిసాక్షియును చున్నమ్ము॥

వ॥ అప్పుడతిరత్నంబు ఝుషీయుకక గుకరోరంబుగా పల్కినపుడు కల సునాడు పెదచెవిబెట్టియెనవిల్లునియడిదంపు జడికోర్వలేకవిడచిపోకాళ్ళ దకజడయతియకీచకుండు ద్రౌపదితోనిట్లనియె॥

కథ

నా ౹తమ బాంకినోర్వలేకనే నంతగ వేడినవూ
కాంతామణి కాపంటివసికిపుడాంత చేసినావె
కలకాలమదనయమనిత్యమని తలచినావె చెలియా
బలవంతులునాభర్తలను చునను భయపెట్టదవిపుడు
నన్ను తాంగసినతులు కాదు యీనికిలలోకములలో
నన్నదరించిజయించె మొనగా డెన్నదయినగలడా
పురగళుడౌరవియౌత రాతనున దరిమిజయించిలివి
హరివారాదులకు నష్టదిక్పతులకయిన వెరువబోనూ

పతులేమో చేసెదరని భరితాపమొందెదావు
రావు మానుమిక ద్రుపద తలపూవ్రులు కే పెలుగుగాన వ
నా పరాక్రమునుగానక నన్నాక్షేపణ చేసితివి
యే పనికయి నా పరీక్షించిన న్నెలుముల తరలాక్షి
కోపముడిగి కారుణ్యంబునను కోపరిముద్దుగోనవె
యేవుమీరరతి కేళికూడియు తాపమీద్యాగదవె
హీనజాతివనినిన్ను కూడియావచూన మూర్ఖగలను
మానినీమణినీకయిన ప్రాణహానికోర్వగలను
భరసతిధనపరులనియెంచిన పరుపుహీనకోర్తు
గురవాభిమానివనిపరిహాసించిన వెరుపనే నోర్తు
మందుడు పీడనిలోకులు నవ్విన నిందకోర్వగలనూ
బాధుజనంబులుకలుషచిత్తుడని బంధుజనులెంచ కోర్తు
తాపసులితిలగదనుచు నొసంగిన శాపంబునకోర్తు
పాపకర్ముడని పెట్టదగ్నియము భాధలకును నోర్తు
నీకయినన్నెదిరించిన వారలనిర్వహించనోర్తు
లోకములో నొక పెట్టునబోజగితభీకరము నకోపముగ
యున్నిటికోర్తును సామార్తుడను వన్నె వాడినేను
కన్నులవిల్తుని బారికోర్వలేకున్న వాడనిపుడూ
అనియీవిధమునబలుకుచుకీచకు డా ప్రభువనుసనపుడు
వనజదళాక్షినిగాఢాలింగన మొనరించగ రాగా
దాపతిగ లెగానితిట్టును బల్కెను కోపాటోపమునా
ప్రాపకర్ముడవు యిందునిమిత్తము దాపగించినావు
పట్టగవచ్చినబాహుదండములు భగ్నముయినగావే
ముట్టుమీరిననుబట్టదవటరా కట్టిరిపెట్టలకో
ముచ్చటనుండగవలదునీవలె కామజనుడనీవూ
వచ్చినదారిచమురలిపోమ్మని రచ్చయదేమిటికి
వచ్చునికల్తునివారికి నీవికజచ్చెదవని నాకో
పిచ్చితనంబునబట్టవచ్చెదవు తుచ్ఛితాత్ముడవూ
అచ్యుతుడగుదేనువగిరిహారినీముఖపాణం మనూరా
హెచ్చుగబదరకపొమ్ముపొమ్మురా పేటికినాకోనూ॥

వ॥ ఇట్లు పాంచాలి కోపవశ భీషణాకారంబున దూషించినం జూచి దోషాకరశేఖరుండయిన కీచకుండు భామినీవచనలవిగారక లజ్జపడి తలవంపుకొని తెప్పరిల్లి తన అక్కకడకుం జని యప్పాటలాధరి పాదములకు తప్పక మ్రొక్కి ప్పుకూలి వెక్కువెత్తిలిన అనుసుంగొను చెప్పదొడంగె నటుమొటువలె॥

కథ

వినవమ్మ నోయక్క గారు నావిన్నపంబు నొకటి
ఘనముగ నింతకుముందుగ వనితను జూపించి
నన్నయభిదానంబుల దగిన నాతిమీద నాకు
మన్మథప్రేరేపణమున నగ్గలమయ్యె మోహమిపుడు
అగణితంబుగా హెచ్చుచున్న కామగుణమీది మమతా
తగిలి మదనాగ్ని జ్వాలల దగ్ధమాయె యనుచు ను
మిక్కిలి కాముల మోహాంధకారచిక్కుబడితిని నేను
దిక్కు దోచదికేమి నేతునోయక్క మ్రొక్కెదను
దానినిప్పు నీనెర్పుచేత యెటులయిన గూర్చవమ్మ
ఆనలినాక్షి నిరతముగ నీస్వాధీనమయినదమ్మ
పరిచారిక స్వధానధర్మము సరళియుందు వపుడు
దారసాక్షి నీ వేమని చెప్పిన తిరుగగ దాసీలు
అతిరహస్యముగ చెప్పితిరి నీటులంపవమ్మ వేగ
హితమతితో నిటు జేయకున్న నా బ్రతుకు నిజము లేగు
తియ్యనివిల్తుడు డీకొని నామది వ్రయ్యలుగా నేసె
అయ్యొయ్యాయాముర లెన్న డెఱుగనిది యేలాగ ల్గనిపుడు ·
అనియింక బలుకుచు సింహబలుడు తావమతిఖేదమంతను
పనివడ సోదరి పాదపద్మములపై బడివగివగను ·
అదరిపడుసుకనుగొనినుధేష్టతానపుడు ఉత్తరమున
పదములకోరిగిన తమ్ముడ లెమ్మని మంచితనంబునను
యిలదేనువగిరి కోరినిని వేకలవనితలపోసె
వలవెలకోపుచు తమ్ముని మాటలు తెలయూచి॥

గీ॥ రాగరసమగ్నుడయ్యెనై రంధ్రి జూచి। యకట! విని యేమియుపాయమగునే। వలదు తగదన్న వదలెడు వాగుకాడు। మాయదైవమా నేమి చేయుదాని॥

వ॥ అయినను తగినతెరంగున వారించి చూచెదనని సుదేష్ణ కీచకుని కిట్లనియె॥

కథ.

అనుజా వినరా చెప్పెదనీకీ యజ్ఞానంబేల
ఘనుడవు సింహబలుడవు ధరలో కలధనవంతుడవు
పురుషార్థాదులకైనసరి భోగంబులేవు
సిరిగలవాడవు చక్కనివాడవు వగధార్మికుడవు
సుందరాంగి నీభార్యసుమధ్యారవిందగంధిలేమి
అందెలు మెట్టెలు పదముల మ్రోయగ ముందరగమనముసేయగా
మచ్చికతో నను జేరగవచ్చును మాటల తేటలను
హెచ్చుగ నీపదభక్తిసల్పగల మచ్చకంటిగలదు
ముచ్చటలలరగ నన్నివిధముల మెచ్చవచ్చుదాసి
యిచ్చను దీర్పగనదియెకాక తలరింతున నేకులగా
పొందుగ నీదుపదంబుల గడుగను కొందరు భామినులు
అందముగా తడియొత్తగనుందురు కొందరు భామినులు
కురులుచక్కగాదీర్తురుసిగను కొందరు భామినులు
కోరికతో నీపాదములొత్తురు కొందరు భామినులు
గురుతుగయురవిరిసరులు కట్టుదురు కొందరు భామినులు
కూరిమిమీరగ పంకాయొత్తురు కొందరు భామినులు
చందనమును మైనలదగనుందురు కొందరు భామినులు
మందహాసమును గనుగొనుచుందురు కొందరు భామినులు
గొప్పగ భోజనమజ్జనమిడుదురు కొందరు భామినులు
గుప్పగనయనార్ణవములొనర్తురు కొందరు భామినులు
బ్రమగలయింతుల నేకులనీపద భక్తిసలుపువారు
నిక్కముగా నీకొలువున నుండ నీరజముఖులింతె
చక్కదనంబున దివిజకాంతలను ధిక్కరింపగలరు
అట్టివారుబహులముండిసుందరుల కధిపుడవై నివు
రట్టుకోర్చి సయిరంధ్రిని గోరుట రాజధర్మమే నా
అనఘుడనిచపుదానిని గోరుట అప్రదిష్ఠగాద
వనజాక్షుడు ధేనువగిరివాగియా పతికి నెచ్చటకిది॥

వ॥ అనుతన అప్పలుకుల దెస ననాదరంబుచేసి నచ్చెలి యలిం జూచి కీచకుం డిట్లనియె॥

కథ.

వినవమ్మా రాణీలువ్వుననుండే వనితలుగాదిపుడూ
అనిమిషనాథులగొల్చెడి తరుణి జనములలోనయినా
మానినిమణిసయిరంధ్రికి దీటవగుమానిని లేదమ్మా
దానివయ్యారము దానిసొగసు అలదాని చక్కదనమూ
దాని వేషమును దానివిలాసము దానిమాటమృగువు
దానిసమానము ధరణిలో లేదనుమాట నిజము
అట్టిదానితో గూడక నేనిపు డెట్టులోర్వగలను
గట్టిగ నా చెలియనునాకడ కిట్టులంపవమ్మా॥

వ॥ కావున నాయొలనాగ నేగి యుపాయంబున నయిన నన్నుం జేర్చవయితివేని కందర్ప జ్వరంబున నే మృతిపొందుట నిక్కంబని విని సుదేష్ణ యిట్లనియె.

గీ॥ ఆయురైశ్వర్య కీర్తుల నపహరించు । పరగసతి సంగమము ధర్మపథమునందు । బరగువారలు పగవారింపగనియు । తెలియవేయిది దుర్వివేకమగుద।

కథ.

అదియుగాక యీనెలత ప్రసిద్ధంబైనపతివ్రతరా
పదములమతిసైరంధ్రినాదు ప్రియుననుయుమానవతిరా
గద్దమాటలునాడనేరదు ముద్దురాలుగదరా
ముద్దుగుమ్మనావద్దనుండు నేనుద్ధతెరుంగదురా
యీనలినాక్షికినుత్తమగుణములు నెన్నతరముగాదు
పన్నుగానేవురుగంధర్వులు తనభర్తలనుచుచెప్పె
యీపరాక్రమమువారిసాహసము వారిబహుబలము
వారిచరితములుచెప్పగప్రాణము లాడుచుండునాకు
నావక్కళ్ళోకట్లనేకవిధముల నోర్చిననుచునాతో
వాక్రానాడిటు చెప్పగవిస్మయమొందితిదోచ
విన్నాడునాకన్నమునయిచదు కన్నుమూతబడదూ
యున్నయినదీబావగారు నన్నేమనునోయనుచు
వెయ్యివిధంబులనీమనుగాచుక నే మరకుందుతానా

నెయ్యము మీరగ యిప్పుడి రాత్రిని నేలు చుంటి నిపుడు
యీలలనామణి మీఁది మోహ మిక చాలు చాలు నాకు
చాలా దుఃఖము మేలుగాదు యిది సౌఖ్య మేమి లేదు
ధరను ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మరువదు సైరంధ్రి
కరుణతోడ భగవంతుడు యీమెను గాంచి యుండునటరా।

వ॥ అని సుధేష్ణ వచనంబులు విని సహింపనోరక మదన తీవ్రతృష్ణా కోపోద్దీపిత మానసుండనుంబోలె నప్పాపాత్ముండు సుదేష్ణతో నిట్లనియె।

తరుణీమణి నీవన్ని చెప్పినను తిరుగదు నామనసూ
గరుమతివై నాతో వెన్నో గురుతులు చెప్పెదవూ
బుద్దులు చెప్పుటమాను మిక ప్రొద్దుపోయె నాకు
వృద్ధగోరితో నాదు కార్య సంసిద్ధి చేయవమ్మా
పలుకులు లేటికి సైరంధ్రి నీయిటు బలిమి సంపవమ్మ
అనుచు ధైర్యమున సింహబలుడు తానతిశయమున లేచి
జడలుకంతుడు తననిజసోదరి చరణములకు నౌరగి
యున్న గనుంగొని విరటుని భామిని చిన్నబుచ్చుకొని
యున్న విధంబుల బోధించిన వినకున్నాడని వగను
భావములోయిటు బల్కదొడగెను భామి విధంగుర్వ్యమున
అరలవొచ్చెడ ఆపదచయముల కన్నిటికిని యోర్చి
ఈ వెడమాట వదలకున్న హా దేవిధముననయినా
చావునికమని తోచుచున్నది చపలాత్మునికిపుడూ
అతిమనోహరు నేవిధమయినా హతము చేతురాసి
అతిశీఘ్రముగా మన్మథు వేదన కైసబుచ్చువాడే
బుద్ధికర్మానుసారణమను సామ్యము సిద్ధమాయెనిపుడు
బుద్ధిహీనునకు యెన్ని జెప్పినా సార్థకమే లేదు
అనియావిధమున తలచుచునప్పుడు తనగమ్మలి యెత్తి
వనితారత్నము నిజసహోదరిని కనుగొని భేదమునా
కన్నుల బాష్పకణంబులు రాలగ నన్నుతాంగి బలికె
యన్నన తోనే నెంత చెప్పిన మానవై తినివూ
నెప్పటికయ్యది ప్రాప్తమగునో మన కేమి దెలియనగుచు
తప్పక నీనిజమందిరమునకూ తర్లిపొమ్మనీవూ

సంతసములరగనత్యుము యేమికొరంతలేదు
యింతిసీకొనగూర్చిబంపుటది యెంతటిపనిగనుకా
జల్లరినంబుభామకుయేదో సదుపాయముజెప్పి
కల్లునెపంబుననంపెదనింతె వల్లమంచిదికనూ
సుభముగల్గ నీకోర్కెలన్నియు సఫలమాయనికను
అభిమతకేళియొనర్చుముయికనే యనుమానములేదు
విహితమొనర్చుమసయిరంధ్రికిబహు వేడుకలలరగనా
మహానిధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని మహిమయట్లుగలదో॥

వ॥ అనియిట్లుకీచకుసుదేష్ణపలుకులువినిపరమానందహృదయుండయి
నిజమందిరంబునకుజని సింహాబలుండిట్లనియె॥

ప్రమదమునొందుచుసర్వజనంబులు గమనించకరాను
రమణీయంబగుమందిరమొక్కటి రమ్యముగావించి
చెన్నుమీరగనంతరాళమున చిత్రరువ్రాయించి
పన్నీటనుఅలికించిమంచి పంచవన్నెముగ్గుదీర్చి
ద్వారశాఖలనరంగుబంగరు సీరునినదుడిపించి
శ్రీరంజిల్లగగృహమునచ్చల తోరణములుగట్టి
అంచితంబుగా చవికలచాందిరి మంచము వేయించి
కాంచనమయమగుకటుదుకూలపు పచ్చడముపరచి
తరుణీనిభంబగుహంసతూలిక తల్పముబరిపించి
మేల్ శాల్వుబరిపించియుతలగడ మెత్తనవేయించి
మల్లెలుమొల్లలుసన్నజాజులు కొల్లగదెప్పించి
సలలితంబుగాపానుపుమీదను చక్కగబరిపించి
హేమనిర్మితంబైనగుల్కొటు దోమతెరలుదాల్చి
కామితంత్రుపైకీచకుడప్పుడు ప్రేమమీరగాను
తియ్యనివిల్తునిబారికోర్వనని తయ్యనకూడజేరి
అయ్యాలనాగనుమనమునదలచుచు నారాటంబునను
చిత్తిలకలుడాకతక్కనుపండక చపలతపొంగుచును
వత్తుద్వారమునందుజూచుచును తత్తరపడలేదురపడలేచి
యచటనిలచిసైరంధ్రియువచ్చు బాటలుజూచుచును
పాటలగంధిని గానలేకతడ భాటునతిరుగుచును

అంగనమణినోకమ్మ బ్రదేవతగ నాత్మను దలచుచును
దొంగచందనమున గ్రామతిరాజకు తొంగితొంగిచూచి
పాపచిత్తుడగుహరిబాలుడప్పుడు కరిపించదొడగ
తాపమగ్గలంబాయ ధేశుగిరి గోపాలునిమహిమ॥

వ॥ అంతకీచకుండు ప్రాంతజన్మని విరళగమస్తులకు నోపలబడిలాగి లాడినయగు సయిరంధ్రి తనచెంతకు రాకున్న గని చింతాక్రాంతుడయి సి జాంతర్గంబున నిట్లని వితర్కించె

రాగం - హిందుస్తాని - ఆదితాళం

సైరంధ్రిరాదేమి నేను - కోరిదాని నెంచుదునాతు॥ సై॥ సాగ సాకీ తడవు సేయకారణము తెలియకాయతి - మారుడుచలమెత్తినను తారుమారు గుజేసెనయ్యో॥ సై॥ తప్పుగకదలించనని వోయిప్పు నప్పుదాయసోగా - యప్పగా రుదాసిబిలచి చెప్పెనో లేదో యేమన్నదో॥ సై॥ ప్రాకటముగనన్ను నిరాకరించి మోదమునరాకయున్న నేనుదాని చెంతకుచేయకమాన॥ సామదండోపాయమున భామను సాధింతుగాని ధీమనమునగ నేను శైలధాముకష్ట పడినదిగను॥ సైరంధ్రి॥

వ॥ మరియు నాకీచకాధముండు మోహాంధకారమగ్నుండై సుగలపద్దను జేరి యిట్లని వితర్కించె॥

కథ.

ఇందువదనయిపుడిందుదోచిన నందమువును నాకు
సుందరధనను మందలించితే కోర్కెదీరు నాకు
కనులు యిచ్చియిదిజూడనమ్మిక కలకిమబ్బు నాకు
తనువిలరకాగలించితే తాపము దీరునాకు
గబ్బిగుబ్బలను బట్టుటనంపద లబ్బినట్టు నాకు
గొబ్బునకిల్జడ దెబ్బది నూరుచేయుచుబ్బున యదినాకు
శాలికామణికి నాపై మోహము చాలగలదు కలుగు
ఏలరాక తానుండును యీతీరు మే తెంచుట తెలియ
కిన్నడిగానన్ను స్వామి సై మాటన్న దితరలాకీ
వన్నెగ నాపై భ్రమసియున్నదని యెన్నవచ్చు దానికి
చక్కనివాడనటంచు దానిమది చక్కదలచియుండు
నిక్కముగాసయిరంధ్రికి నాపై మక్కువగలదపుడు

అంగనామణికొ యోగ్యురాలవను సంగ తెరుంగనటు
పరువు లేదనీవరికి వేగమున సుంగొనిరమ్మిపుడు
ధరను ధేనువగిరిహరి యొకలడిక వరవ నేలగమ్మ॥

వ॥ అనిమఱియు పెక్కు భంగుల ప్రార్థించినంగని పాంచాలరాజనం దనతనచిత్తంబున యింకాయీయిమ్మతోడ పెదసేవ్రపెనగండనదని కాంచ నభీమగంబుగైకొని రాజమందిరంబు వెలువడియెనప్పుడు॥

క థ.

తనిబడిబంగరుకలసము జేకొని పాంచాలతనయా
వినయముతోడను రాజమహాజారము చేటుపడినజను వేల
అపుశకునంబులు దోచెను మనమునకెను మానంబుగను
కువలయనేత్రికిభీతినించెను గుండెగుభిల్లనగా
తడతికిక దువడి దేహము గడగడ వడక సాగునపుడు
నడువలో తెకాళ్ళాడక జడమతి నడుగులుతడబడియె
వలదుచన్నుగపకన్నులతోయపు వరదనుదడవగను
హరిసీవాలకదుఃఖమొందెనపు డార్భిగతంబునను
కనులసొంపునదలచియుమానువున తర్జనితగజేర్చ
తనలోతాదలపోయును ద్రౌపతి తలనుమును సుకొనును
అదరోష్టంబును నొక్కుచు ఆకసమీక్షించి
విధికృతమేమోదెలియదనుచుమది వెలవెలపోవుమును
ధర్మజభీమార్జునమాద్రేయుల తప్పక ధ్యానించి
దుర్మదాంధుడగుకీచకుడాడిన దుర్వార్తలుదలచి
మచ్చమహీపతిరాణియాసి కైడమదిరము దెమ్మనుట
మచ్చకంటియగుపాంచాలాసుత మనమునచింతింగ
కాల్లనుగాతనతమ్ముసిమాటకు దేవిసమ్మతించి
కల్లునిపంబునబంపుచున్నదని కంపమొందినిలచి
గోరివల్లభుని భారతీశ్వరునికమలమనోహరుని
వేరువేరుగనుతించి వేరుగనికమీరేకలరటంచూ
మున్ను కాచితివినన్ను ధేనుగిరి మురారియందునిలచి
మిన్నొరిగినసతి ద్రౌపతిలానపుడున్న తెరగుమాని

వ॥ యిట్లుపాంచాలిని మందహసించి ధైర్యం ... యాంక్షవలయ నియాంష వలయునని యొకనిమిషమాత్రం బచ్చటనిలిచి యాంక్షవలయ ... నవరత్నకంకణాలంకృతంబులయి కంకణస్వానంబు లెగియ ముక్తా తాంకర హిరణ్మయకలశ ... బంబులు పాలభాగంబులం ధరించినబాహు భాగంబువునల ... చరించె వట ... నతెనూ॥

మత్తకోకిల॥ ప ... తాంగ త్రిలోకములను ప్రసన్న దైవశిఖాను ... బ్రోవరాదె ధ ... జనచింతామ ... కెంకె ... కన్యాహారాగ్రిణి । వన్నెధే ... నభోను॥

మ॥ పనలుజేయు ప్రభావముం ... ధన్యసుందర గాత్రమా । ... వల ... యమహీయ్యమును తోయనయ్యపవిత్రమా । తవిలినిన్ను ధ ... నెంతటి దానలోకపవిత్రమా । అవని ధే ... గిరి నీవెలయు మురారినేత్రమా॥

వ॥ యిట్లు మందగజయాన తదేకనిష్ఠతో చదలు మానికంబు నుహ్యా దయంబు ... నియాంచు సింహాబలునిస ... ంబు ... ధరించుచేన ... సమయంబునా॥

...

... పత్నిం ... సనా ... డవు
అభయమిచ్చి ... లేయుకు ... నా ... ంచుమా
అతిబలాఢ్యుడగు ... ని యాగిరమును ... లచి
అతినలంరక్షుగొను ... రమ్ము ... మూర్ఖగొను ... నూ
... ంటట రాక్షస ... గు దెంచి తాపమును ... చ్చి
అంతరిక్ష మార్గంబు ... జలముల ... కుం
పాంచాలనుత వెంట ... ంచిరక్షణము
చంచలాక్షుహరిబంచినదైత్యుని ... డయె ... రాం
యివ్విధమున ధృతధాత్మజ ... దకునింటికిజను వేళ
నవ్వుచు వాడతిరయమున లెమ ... నరిగెలిట్టులనియె
కొమ్మ ... రమ్మిక నాదు కేళికాగృహముగ ... నుము
యిమ్మహిలోన ... ముంచిన భోగము నెవరికై ... దా
గోడల కేనిన వల్లూటద్దముల ... డ ... పరా
చిత్రమైన ... సీతిబంధనముల ద ... ల ... డు
నేత్రోత్సవమైతోచుచున్నది నెలతిరో నాగృహము

మృగమదగంధపుత్తావి ఘుమ్మనని ముంచుకొన్నదనుచు
చిగురు విల్తునడిదంబున బారిక వగగొని హరిబలుడు
ఇందిర పాటున లోపలరమ్మని మంపలించదొడగె
అందుకు ద్రౌపతినిబ్బరించి కామాంధునిసోడరించి
మహినిధేను గిరి శ్రీగోపాలు మహిమునధ్యానించి
తహతహా జెందుచు పాంచాలవరిలనయయిట్టులనియె

వ॥ ఓయన్నానానంట కోరమాలిన దానికెం శృంగారభవనంబు లచిన్నెలన్నియుజూపెంచిన ఫలం మీమియొక్క మనసెగలగా కర్తవ్యంబునామ న్నా సర్వలక్షణసంపన్నా॥

రాగం - మధ్యమావతి - ఆదితాళం

కల్లు దెమ్మనిబంపెను - వసనీసహోదరి - కల్లు దెమ్మనిబంపెను॥ కల్లుదెమ్మనినన్ను బంపెన కల్లుగాదీమాటవినుమా - పల్లవాధిరిమచ్చధరనే వల్లభునియిల్లానీకట॥ క॥ భూపనయ్యని చెప్పంత్ర్యమి తీర్చుసురనిపో వలెనె దానికిరాపుయాక మదిరగోయుము నాపనికేనేవెల్లవలెనిక నాకుడతితడువైన నాపయిగోపగించుచు శ్రీఘ్రముగజని॥క॥ న్యాయముగ వర్తనమున ధేనుగిరి శౌరిని బాయనొల్ల విమాటనా శాయగిన పతులను సుదేష్ణజేసి మేలగుచు నున్నదానను - మాయ తంత్రములనెరుగ వెంకట రాయవరదునిసాక్షి గారన॥ క॥

వ॥ అని కీచకుం డిట్లనియె

కథ

కర్పురగంధిరో చాపుల నగులు గిలిగిలినాడనూ
మెప్పుగ మందిర సుదేష్ణకుబంపెను గంతోపనిబడు
మెల్లసుగంధిని నింపొంగ నీవు కల్లుద్రావనిచ్చె
యున్న పంభవుని కేళి చమత్కృతులెల్ల గ్రహించుటకు
మంచి యుపారగిల్లు లేయు సెరయు దలచక
ఎంచ ధల్లునపడి బుజల్లువారించు కన్న
చింతము నాకీ ఇల్లు దలించు రానన
ప్రాకటంబుగా నన్నువిండనిభావించినీవే
నాకులకాంతులు నీవనజేయ బోడపంపు
కోకిలవాణిరోయస్వరయంబునమారొన్న జయింప
నీకై ధేనువగిరిహరినయున పిలిచిమారగలనూ

వ. అప్పుడు సింధురవైరి విక్రముండు గండగిజగమనపై గ్రాలిన మోహాంధకారంబునం బడి రం దెత్తినగతి విలపించుచు మారునివిరుల నారాచపరంపరలు తాకిమూర్ఛితుడై దేహస్మారకంబు దప్పి హంసతూలికా తల్పంబుమీదికి పాంచాలినిం బట్టుకొనిపం జూచి సూర్యుం డంత రాక్షసుం డప్పుడు శోకాలంకృతుండై సింహబలుండు వెఱ్ఱితన్నుననువదలై చె ప్పసమ యంబున

ద్విపద

అట్టిసమయమున పాంచాలికల్ యంగడుల దాటి
రట్టుకూడని రాజమార్గమున బట్టిబోవుచుం
నెట్టనయిలబడి లేచికీచకుండు మట్టిదుప చుక ముదు
దిట్టరితనమున కగ్గమందిమది నెట్టున సెముచలిక
బట్టుగనన్ను నడతన్నినై చిలగు బుట్టునన్ను సిడిగో
వట్టిదిగాదిం యిట్టియాడదికి పుట్టబోదుద్దీ
తేటతెరవుగా వకలి పట్టరా దెట్టులైనగాని
లిట్టికొట్టి సాధించి కాలకై కట్టి దానిదెచ్చి
రట్టుకూర్చి చేరబట్టకన్న నేజెట్టిని గ నను
నిట్టిపాపాత్మ్ముకీ సింహవిక్రముడు రెట్టింపుననెంతొ
సరభసమున హరి మనకరిమీదక చెంగలించి యల్లా
పరగిభీముడా భారకీలమును బట్టు చముపకేది
కూరపక్షి నాకాశాననోడయగ తారసిల్లుభాతి
ఘోరతుఖ్గ పృగిసూపు సేయగి వేరుమెత్తుకిరా
భూచరుడై మనదైత్యుడు పరసతి గోదునపోవుగని
కీచకాధముడు కృష్ణవేణుకొని గనిసి పగుగు పెట్టి
ఘాంతముతో పురరాజవీథిలో బట్టరాగజూచి
అంతట ద్రౌపది భోరునవగచుచు మితిభయంబులు
అంతరంగమున ధైర్యవరి హరి నభినుతి జేయుచును
పంతిగమనపాంచాలి కీచకుని తెగవనిపెట్టుచును॥

వ. ఇట్లు నీచాత్మకుండైన కీచకుండు రాజవీథిజనంబులు చూచెద రని సిగ్గులేక యొడిసిపట్టవచ్చిన పాంచాలి దిగ్గున నిట్లనియె.

రాగం - హిందుస్తాని - మేరా - ఆదితాళం

ఛీ-నీచ రాటిరి ఔరా - మేపుండరకోరా రా-క్రూరా- అహంకార॥ ఛీ॥ తెగువానాతో యేమీవాడు - వెంటతగులూటమరియాద కాదు - నీవు మగువాతో - జగడామాడగచూచి మొగవాటు నగరా తగురా సగరా శీరారా॥ ఛీ॥ ధేనువశై లముఠారి సెగుణమానినాడా నను జేరి నీవుమానాభి మానము ఘనాడికనగొనగి నాతో వాదా॥ ఛీఛీ॥

ం షట్లు - ట్టస - చకుం శి ట్లనియె

కథ

ఇట్లుమానమ పెల్లిశపించిన వృట్లకేమి భారమూ
యిట్లుపాల సన జేసినావు నిన్నెట్లువిడుతు నిపుడు
రంతులేల నాగొంతుపా యిన పంతమిడువనింకా
ఎంతమాత్రమిక భయము లేదు నిన్నెత్తిబో యెదా ం
అంతరిక్షమున కేగిన నీవిపు డబిని జొచ్చినమా
కాంతరంబున కేగిన నిన్నొక ఘడియబట్టెదనూ
బలవంతంబున నిన్ను నేను చెరబట్టవిడుతునట్టె
అరియించుదునే సింహవిక్రముడు నాకెదురంగివటనె
యితడే మ సరిచెయ్యనుచు మరి నెంచినావుతగునె
యాతీ ... విడిచి పెట్టితె నామూతిమీసమేనా
కటామన్మధబాణజాలముల కెల్లువోర్తునటచూ
నిట్టూర్పులు సగుడించుచు హరిబలు డట్టహాసమునమూ
ప్రజ్ఞలు ... సింహవిక్రముడు పకరా క్రంబునను
ఆజ్ఞ జేసి నతడొడసిపట్ట జననట్టిసమయమునగా
దంపిగ మనదుఃఖంపగ కనుగొని తత్సమయంబునను
అంతరిక్షగోచ లడగు రాక్షసు డద్భుతకోపమున
రొమ్ములు చగలతన్ని కీచకుడు యమ్ములపడవైచె
మమ్ముననయంబడి లేచి కీచకుడు దిమ్మనుముంగగ
అప్పుడు ద్రౌపద విప్రలాభమున నమితభయంబునను
యిప్పుడిక్కడ వుండరానంచు తెప్పున దావెడలె
తడయగ నీసభామంటపము దాపుచేరరాగ
కడువేగింబున లేచి కీచకుడు గ్రక్కున చనుదెంచి
సభామంటపము గదియగ నేగు పాంచాలివెంటనంట
సచివులు ... నుచుండవాడటి నాహాసమునడాసి

పంకజముఖ తిలబట్టితిగిచితా బట్టు కౌ్రమునను
కొంకుడొంకు కొనరించక లేకను కూల ద్రోచి యిల ను
ద్రుపదాత్మజ సంరక్షకుండునగు తెపసునికంకి ంిడు
కుపదాత్ప్నుడగు కీచకాధముని కుంభినిబడనై వె
గోచరింపగి దానివెంటబడి ూచిహారి బలుఉ
విప్రదేశియురు నెంగకముందే లేచి నిలచి ఖలఉ
పాంచాలసుత చలమూని భంగపా నన లవో స్తి
ఉంచితముగి తనకిమరికొన్నిల స్చ్రుివందుచు
మనమునవిస్మయమంది కచకుడు ఎనలోనిట్లనియె
ననితనన్నుఎ ఎన్నచున్నని మనమున నెంచితెని
భాముని కృత్యా మటంచునిజముగి భావింపరాదు
యేమిచోద్యమొ యేమహత్వమొ యేమిఆనాగిగెము
యేమిమంత్రపుది యేమంత్రమొ యెమి తెలియరాదు
యేమరుపాటున తగులంతెన్నలకు కరిగినశల్యములు
క్షితిలోము న్న యనేక యుద్ధములు జేసిజయించితెగ
అతిబలాఢ్యుల నెమారొ్రనియూ హావమందు జయించిన
నయెన్నడైననిటువంటిపాటినే నెరుగినదియుగాక
నన్నిల కూలగిద్రోయువాడు నాకి నిలబడెనేని
హాగిడుప్రమదగిణంబుల కె నెదిరించనతనిజయించి
శిరముఖేనుగిరిహారిమార్గ్మన్న సరకు సెయనిపుడు

వ॥ యిట్లుకీచకుండు నమికుతప్పిన మహాభుజగింబు చందంబున నిట్టూర్పులునిగుడనిట్టలంబగుకోపంబు పల్లుసమల్లగానుచుండె నయ్యవసరంబున॥

కథ

అనిలనందనుడు ధర్మతనూభవు డాస్థానంబుననూ
జననాధులకిపిడుండి కీచకుని సాహసంబు జూచి
పాంచాలాపరిభవంబునకు భావంబుగలిగి
మంచిసమయమిదిగాదనిమనమున మగ్నితనొందుచును
విశితనొందుచుకొంతసేపునకువీరావేశమునా
పవనతనుభవుడొప్పుచుండెనా ప్రళయరుద్రుడనగ
అవనిఆకాశము తాళముగొట్టగ నప్పళించుపగిది

త్రివిక్రమలదిశలబట్టి బంతులను తారసిల్లినట్టు
ఎక్కుడగ వేషంబుదులోకా గ్రుక్కగ ద్రావమూనినట్లు
దిక్కులను నాలుగు లక్క నాటికలు తెచ్చి వేగమునను
ఉక్కుజంబుగ పసికంపములు చక్కజేయుచునగరి
జగములన్నియురచేతల్పిగు నెగుడనదండము
త్రిగుణాత్మకుబ్రహ్మాండబాండము నేలవేయు
నిలయుంబు త్రేతాగ్నులొక్కపై నెలపినచందము
జలజసంభవప్రళయమున్మొన్నవయు కాల్వతీరమ్ము
ఏపసటినాటిదివసంబున శంభునికంటిమంట పగిది
నడిముచెలస్గితంబు నుండు ను రయొనలు విజృంభించి
మొనలెనెనగు నానాభయంకరా ఘోరమూర్తి దాల్చి
ధీరత గొనుచు సభలో తేఱరిల్లినట్లు
లమితభీకారురగుచు తా ననిలతనూభవుడు
రమణిమణిపాంచాలద్రోయు నరాధముని సమునాచ
క్రమ్మవికారముగ పుగని గనుగొని కోపాటోపమును
నమ్మరాంతకుండపుడుకీచకుని గిటుపంపదిలచె
మత్స్యమహీపతి మనలో వాడన మనమునతలపోసి
ఆచెగువులో నున్న భూరుహము నప్పుడు వీక్షించి
యూసనంబుపల్లటిల్ల వృకోదరుడన్నను గనుగొనక
మానకధర్మజుడనిలనందన నీమహిమలన్ని దెలసి
కనులచే వారించుచు మనకిది కాలము కాదనుచు
పన్నగశాయులకు బలియునుండగ నగితుల దెలుపు మను
కలవరమెల్లగ బలియనిట్లని పలికెధర్మజుండు
నలలుడయెటకవృక్షము చూచెనవింటకట్టియలకు
ఫలభూజంబులనయిన నీవిక బ్రతుకనియ్యవటుర
బలియుడవటిఈవృక్షములన్ని పాడుజేతువటరా
కట్టెయలకుఫలశాఖలుకల్గిన చెట్టునువిరచెదవా
ఇటువంటివాడుంటెధరలో బుట్టువుభూజములు
అనియూవిధమునగూడి వచనములనయ్యజాతవైరి
వినిసంపుచు ధేనునగరిశౌరిని మనమునధ్యానించి

వ॥ ఇట్లు ద్రౌపదీభంగపాటునకు కోపోద్దీపితమానసుండై పాపచిత్తుండగు కీచకుని యేపుమాపం గలంచుట గనిపెంచి ధర్మతనయుండు మర్మంబుగావారించిన ధర్మంబునకుఁగట్టుపడి అజ్ఞాతవాసంబునకు వెరచి నిట్టూర్పులనిగుడించుచు దారుణచిత్తుండై మారుతి సూనుండూరకుండె నాసమయంబునా॥

పె

పాండుభూవిభుని కోడలగు భోగినికరములు గలచుచు తేలు
అండజగామినిపీడివెండ్రుకలుండగనిచుట్టియుగా
లలితపరాగముగప్పిననవమృదులధికవిధంబునన
కలికిదేహమునధరణిపరాగము కప్పగ నట్టముగా
చంపకమునవ సౌరభమొసగ నాయువసకాస్పమే
చంపకగంధికిముక్కుగోర్పుల శిరోజపాగిలవీచె
తోయజములకడమంచుబిందువు దారిగజారిన ద్రోవ
ఆయొలనాగకుకన్నులబాష్పకణంబులుల్క దోడగ
అంపమగునపూర్ణేందునిపైగల గందుచందమున నూ
యిందునిచేరెడుసుందరి నెమ్మొగమందు చెరిగెకుసుగాంగ
సర్వలోకజనవంద్యమైన పాంచాలికీచకునిచే
దుర్వారంబగుభంగపాటునకు దుఃఖమునొందుచు గా
ఆవిరాటుపతిసభకుఁజేరగ నడుగుదెంచినిలచి
యివ్విధమంతయు దెల్పదివనితాగని నిట్టులనుచుబల్కె
ఆకటనాదు పూర్వాకృతకర్మము కొదువంచునవ్వు
సకలధర్మముల నేర్చిబహుబల సాహసముగల్గ
శ్రేష్ఠమైన యఖిలశాస్త్రశస్త్రములు జేయంబులుగల్గ
శిష్టరక్షణముదుష్టనిగ్రహము చేయ నేర్పుగల్గ
పన్నగదుర్గమ ప్రతిభటమర్దన ప్రభువులనగరికి
యన్నిటగాఖ్యాలి నెందరార్వాగివు లేవుగ సత్పతులు
తొలగక నాదుతలంపులలోపర మొలగుచున్నవాడు
పోలమమీరగనన్నోకయారసనోరియకుండగాంచి
నేడుసింహబలుడగడచేయు నాజాడతెలపరైరి
చూచిచూడనటులూరకయింటనా గోచరులైనాకు

నీచుడు కీచకుండెదురుబడ ద్రోసినాడు నిన్ను
పరిభవమొందెకి నెట్లునటించెదును బ్రతుకుదురిలలోను
పతివ్రతధర్మము లేమియెక్కనవి ప్రాపకాలమునకు
గదియుంమని నిదానగ చేయును క్షితినాథోత్తముడు
ద్రోపదాలాలకించు సభలో పెక్కటైనగాని
పాపపుణ్యా మెరిగరెవ్వరు మిగుల్క కొల్లరయిరి
కుచ్చితుడీ సభలో పెట్టగానిచ్చలవిడినాచి
ఆచ్ఛగువందుచు నీసభవారలు మెచ్చుమిన్నవారు
యేమిరాజ్యమిది యేమిధర్మమిది యేమిదారతనంబు
యేముజనులుయితడేమి రాజవరుడేమి కీర్తిపోవు
నామొరలిపుడే నీరాలకింతురా నరపతిరాజ్యము
యమరపాత్రుడు ధేనుకరిహారి తానేకలుడ కలడ॥

వ॥ అనినకాల్కణించి మత్స్యపతిగాంచి చింతింపుచుమరియిట్లనిరా॥

రాగం-జంఝూటి - ఆదితాళము

ధర్మమిదేనా ధారుణివల్లభ దుర్మదుడీలా దౌర్మిన్నరాగా॥ ద॥ఖలుడు జేసినవని కలిమివేబిల్వగ పలుకవదేమిభళిభళిరాగా॥ ౧॥రంభాపాత్రోనన రాజ బజారులోనింతగ నన్ని వాడించెరుయార్యాగ॥ ౨॥ క్రూరులుసన్నిలకూలగ ద్రోచినావారకవానిదళించవేమి॥ ౩॥ దేవా గేశుకుదీనుల బ్రోచుట మానిని వెంకటాచల మాన్యనిగానగ॥ ౪॥

౫॥ పాతకుడు కీచకుడున సభలో పెట్టు|రిసి బాంధవుడప నీలాత్మ ఉంచి| అప్రమత్తుని నాపరాంగ సమర| సకుని ఖండితుని జేయవై ... క్షితినాథా॥

వ॥ యిట్లుపలికి పాంచాలితనంబున మహీకాంతున బల్కుటకుచితంబుగాదుచపలచిత్తుం కీచకుండు మత్స్యరాజ్యంబున కగ్రశేష్టుండు కాబోలు నతడసాధ్యుండని యెవ్వరునూచియూరకున్న వారనెంచి ద్రోపది పలుకకుండె నట్టెడను॥

కథ.

పాంచాలసుత ... రకుండమని పరగవిరాగుడపుడు
పంచాననబలవంతుని గనుకొని పేరురాత్రింబునను
దీమసమున దండింపగసత్వము లేమిజేసియతడు

యేమియెరుగక మనమునచింతిల యింతిగ నిపుడుచూచి
చల్లనిమాటలకోపంబుడిపి యికచనుమనిచెప్పకనూ
సంతసంబుగా సింహాసనంబున కెక్కి
ఆసమయంబున సభికు లందరు రాజుతో నుద్వేగమొందుచును
దోషకారియగు కీచకాధముడు దూషించగ జేయుచును
పాతివ్రత్యసైరంధ్రినింతగ బాధపెట్టినాడు
పాపకునకు యికబాధలెక్కువై పల్కరిగొమ్మలోన
యింతి యాపనతి దాసియగుటకే హేతువాయెనంచు
యింతియా సుకుమారి యిట్లుజ ప్రదేశమునకువారు
అతివకల్పిసిరినిచ్చిచాల విదిరాయుచు మరుగువారు
దేవియపేక్ష నింతవచ్చెనని భావించెటివారు
గుజగుజలాడుచు కీచకుడెంతో కూజ పడుయనువారు
నిజముగాను నేవంబు గనబట్టె కీచకుడీలాగు పనిచేసినాడు
ద్రుపదు రాజసుత భంగపాటుగని దుఃఖమందె ప్రజలు
యిప్పు డెచటపయి దేవనగిరి హరి కృపతోగనువారు॥

వ॥ అని యిట్లుఅనేకానేకవిధంబుల కీచకునినిందింపుచు పాంచాల
సాధుభావంబునకు విరాగింపుచున్న సమయంబున ధర్మజుండాజ్ఞ సైరంధ్రితో
యిట్లనియె

రాగం - కాంభోజి - అటతాళ -

చాల్ చాలుగోపో నే సైరంధ్రినిరుజూచిచాలసంతోషించిరి॥గాల్చ
శాపించుచు రాజసభికులు విరగనలచనంబున నాగావచ్చివెళ్ళిందు॥ చా॥
కలవడు కీచకుడాని తలపట్టిదిగి చీవడిపుడమి బహుకోయుగి కలకంటియివుడిం
దు కలవారంపకు చూచి నెలతానిట్లలయించనీతగానినారె॥చా॥ రమణీకా
నీమనోరమణులింగతిజూచి యానింత క్రోధేశులై సమయముగాదని సందేహిం
చిరి యేమొకములాడుకువారికి కటినోక్కులాడక। చా॥ తరలాక్షివలకాంత
పురుషులలో నేరగకుచుమాటలాడునో మర్యాదకాదునీ దొరసానింటికిపోవే
ధరగ దేవగిరి మురహారుడైన మెచ్చునా॥ చాలు॥

వ॥ అనియిట్లుపలికిన ధర్మనందనునిపలుకుల విని సైరంధ్రియచ్చట
కలకయెద్దియునియుం బలుకకంపలంచిచూచి మరియు నతండిట్లనియె

క॥ అధికప్రసంగవై నీ। వదిపునికేవనటన సల్పునటుదిరిగెద నాపృధి
వీపాతివ్రతవై । సదనమునకు లప్పవకజనవనజదలాక్షి॥

వ॥ అనిన సాభిప్రాయంబుగా పాంచాలి యిట్లనియె॥

ంకథ

భూదేవోత్తమ నీ గ్రహించిన బుద్ధిశాలినయ్య
నాదుమనోహరులధిక ప్రసంగులు నాట్యమాడువారు
నటులభార్యనయి యాటపాటలతో నటననల్పవలెనా
దిటవుగ నానాలోకహారులు దేవినైతినేను
పదుగురున్నయెడ కేగుదెంచక భయములేదునాకు
మకదైత్యాదులమానిని మనకి మంచిచెడ్డలేమి
నిక్కము దెల్పెదనా హృదయేశులు మిక్కిలిజూదకులు
పెక్కుజూదకులసతికి గనుగొన నెక్కడ గలకనము
పెద్దవారలెటులాచరించిరో పిన్నలారిలట్లె
కద్దని చేతురుకాకననేటికి కంకుబొట్లగారు
అనియాడెల్పుచు పాండవేయసతి యచ్చటురగాసి
జపపతి సతిజకగు వేళతన మనమున నిట్లనిగొను
పనికిమాలి నేనింత వగచిన ఫలితమేమిగలదు
బనిబడి యావిధమంతమత్స్య భార్యయొనర్చినది
మాయలాడితనతమ్ము నింతనన్ను మదిరము దానివలెను
మాయజేసిపోపొమ్మనిబంపెను మంచిదానివలెను
యెంతనీచురాలెంతవృద్ధురాలెంతకఠినరాలు
యెంతక్రూరాలెంతద్రోహురాలెంతమూర్ఖురాలు
యెంతచెప్పినాదెంతగూడవే దెంతతంత్రవాది
యెంతగట్టిదిది యెంతదిట్టదిది యెంత [illegible]ంగాలు
యెంతకపటిదిది యెంతలోభియిది యెంతదుష్టురాలు
యెంతకైనది సాహసురాలవె యెంతకైనజాల
నెట్టనగోముఖవ్యాఘ్రమటందురు యిట్టిదికాబోలు
మంచమహాకలుషాత్మురాలుయిది పాపమనకనన్ను
మంచితనంబున నింతజేసెనని యెంచినఖేదముతో
పాంచాలిపైగయుచేకన్నుల భాష్పములొత్తుచును
అంచితముగా పలినాక్షితొట్రిల్లుచు నంగముదూలగను
ప్రాణతప్పి తడమాటునయుల్లము తల్లడమొందగను

రాణివాసమును జేరిమహీపతి రాణిపాలుకరిగె
చింతమిక్కుటంబయినేన యాపదిచెప్పజాలకున్న
యింతినిగనుచువిరటునిసటతో యేమియుదోచక
పరువుచక్కదనియెంచి లేచి సంభ్రమము పుట్టుక యమ
గరునచందిముననొప్పుచు తానేగలయెయుంగనిగి
కలువకంటిసయిరంధ్రినిగని శ్లాఘ్యముగ మెప్పులంచె
వెలుగువెరయక బంగసు దేష్ణ యింతుల మిన్న బల్కె
బాలికామణిరోయి నీదేహము దూలియున్న దేమి
కలికరో మనధరనివరాము గప్పియున్నదము
వన్నెదరిగి నెరుకులు చిక్కవడి వున్న హేతువేమి
కలవరమిక యిది యేమికారణము తెలియ జెల్పవమ్మా
కలుషాత్ములునీ కేమపకారము గలుగ జేసినారా
దిట్టతనంబుననట్టిదీనులకు గట్టి వేమిబలులు
పొట్టకొవ్వు గణగించివధించెద నట్టిదురాత్ములను
సాహసులయినా చంపుదునొప్పుదు సంశయంబు లేదు
బాహుబలాధిపులయిన గాననే భంగపరతునమ్మ
అకటాధేనునా గేసునాజ్ఞ యేమనగి వచ్చునమ్మా॥

వ ఇత్తెరంగెల్ల నాకెరుగింజెప్పుమనిన సుదేష్ణజూచి పాంచాలి యిట్లనియె

తరుణిరో యేమియిదిసకలము నెరిగియుయెరుగనిచందమున
అరమరలేటికి నన్ను దల్పుమని యడుగుచున్నావు
అన్ని దెలిసి నన్నడగనేల మనవిన్నవింతు
సన్నుతాంగి వినుమయినా దెల్పెద సావధానముగను
మదవతివనునీవపుడు కీచకుని మందిరమున కేగి
మందిరము దెమ్మని జెప్పగ నేజని మద్యంబోయుమనగా
మదముననను జేరబట్టవచ్చిన మదనగజారిబలుడు
కదసిపట్టగా వచ్చిన నేనీ కలకోపమునను
పాపచిత్తునటు దూలగద్రోచియిక పరువుదక్కదనుచు
రావుకోర్వనని విరాట్రాజసభ దాపుజేరబోగ
అన్నచూడనా వెంటనంటితా నతిరయమునదాక

నన్నువీధిలో నన్నుబట్టుకొని తన్నినాడుఖలుడు
డేమిసేతునిక నాదుపరిభవము నెంతనివివరింతు
సామజయానరో మాటలికనిక సార్థకమేమమ్మ
కాలముకొలదియె దేవగిరిహరి కరుణయేమిజేసె
బాలికమనిరో యింతటియిడుముల పాలదానవైతి

వ॥ అనినవిని సుధేష్ణ యిట్లనియె.

ఉ॥ ఖేదముఁగక్కుమీ తరుణి కీచకుఁడిట్టులు జేసి నీకుసా। హసమొన ర్చునేననినయంబున కేకయరాజపుత్రియు। త్యాదరవృత్తితో సమ నయం బొనరించిన నయ్యసంకసం। వాదినిపూర్ణ పాండు ... కల్పభయాలయ ముచేసి యిట్లనున్॥

వ॥ ఓ భూపాలసుందరి నీవు కొంచెపు ద్రుపిత మానసురాలవై పరితాప మొందనేల వన్యాపద నొందించిన పాపాత్ముండగు కీచకుని సూర్యమావి టకునాపతులగు గంధర్వులేవురు గలరు నీవు వేగిర పడవలదని చెప్పిన వీనిభయ భ్రాంతిగా సుధేష్ణ యిట్లనియె.

అఠాణా రాగం - అటతాళం.

మానినిచెప్పనిరో నామనవిని కైకొనవమ్మ సైరంధ్రి - మానసమున చింతామానివమ్మిందెము సైరంధ్రి॥మా॥ఘనులు సీమనోహరులు గంధర్వ రాజులు సైరంధ్రిక అలఘాత్ములదికపరాక్రమవంతులు సైరంధ్రిఅట్టివా రితో నీదు రెక్కల్లవిన పెంచు సైరంధ్రి॥మా॥దట్టపునముకమాపట్టముంచకు మమ్మా సైరంధ్రిగట్టిచేనీపతులరభసమంతయువింటె సైరంధ్రి॥సింహాబలు బట్టి చీల్చివేసెదరమ్మా సైరంధ్రి పడతిరోమచ్చభూపతికేమి మోసము సైరంధ్రి॥ పెద్దవాకాముకుమ్మాయె యిడుముల పడుదురో సైరంధ్రి పురజన ముల నేమ పరిభావపరతురో సైరంధ్రి యికమీదను దేవసై వేగొని సాక్షి గ సైరంధ్రి॥సకలవిధములనిక్క సంరక్షణము సేతు సైరంధ్రి॥ ముదవకనీప తులకొగ చెల్పితివేని సైరంధ్రి తరుణిరో వెంకటదాస వరదునితోడ॥ సైరంధ్రి॥

క॥ కమ్మనామస్వకైశి సికోపముడిగి। తెచిభుజయింపనికమ్మ లెమ్మ వేగ। వనితరో నేడి చల్లివంటదాన। ఎంతపంతమా దేవ వాదీశునాజ్ఞ॥

వ॥ అని యివ్విధంబు సుధేష్ణయు నెలతనుదామున సుధాకరముఖ యగు సయిరంధ్రి అనేకవిధంబులనాదరించియు వగపుదీర్పనలవిగాకవిచ్చ లవిడికుచ్చిత్తాత్ముడగు కీచకునిదిట్టుచు సైరంధ్రి భంగపాటునకు వెచ్చలిం చి ఆచెలియలూరకుండిరంత॥

కథ

అంతరంగమున తదుపరిభవము లంతయు దలపోసి
యెంత జేసెనని దుఃఖము నొందుచు కుంతికోడలప్పుడూ
తడయక లేచిన తడచాటులను వడకయిల్లు జేరి
పడిచెడితల్పము పై బడి ద్రౌపది గడగడ వణకుచును
శంకతో కన్నులు జలములు చెవుల వంకలనిండగను
పంకజపాణియు రంబు మోదుకొను సింహరేఖను
మత్స్యమహీపతి మరిదియున్నడి మహినిగారాబముచు
మత్స్యకంఠివిల పించుచునప్పుడొక నిశ్చయింబు జేసి
పావకన్నడగు కీచకాధముని పట్టివధింపుటకు
ఈ పదునాలుగు భువనంబులలో నెవ్వనెదురు లేరు
భీమసేనుడతి భీమబలుండని భీకొడనివిందు
అనుమానత్వముడు కీచకాధముని హతము చేయగలడు
తామసమేటికి తడయక పాజిని భీమునిపురికొల్ప
కామాంధుండగు సింహవిక్రముని భామనివపగాల్చి
రమ్ము మారుత సూజునిబంపుగ రంతు లేలనచును
కింబుకంటి పాంచాలరాజసుత తనమదినిటునిల్ప
ఆ సమయంబున ద్రౌపదీపరిభవ మంతనుగాంచివగచి
ఈ సరసీరుహనేత్రి భంగపాటును జూతుననుచు
సరసిజమిత్రుండు పశ్చిమధరణి ధరమునుడుగు జేసు
పరగిగ చీకటి వెలుగొనియెనత బంధురంబుగానె
ధాత్రీతలమున జారచోరనిశి రాత్రిసమయమాయె
అట్టివేళ కవ్వుం తేదూకుం గుంబిపి యాతిరయమును లేచి
గట్టుగతమమై ధూళికిపి గ్గొని కురులు చక్కజేసి
ధాతవ క్రమున కట్టుకించుకొము ధాతుమలయుదౌడగ
హేతువగల కుచు వచ్చుట బాసియు యితగ లెగుగకుండ
కంటకుడగు మన్మ్యగ రాజవిక్రముని కాలునిపురికనుప
నొంటియైనవ రాత్రి వేళ తాను వంటయిల్లు జేరి
తరుణీరత్నము ద్రౌపదభీముని తల్పమునోనిలిచి
గుసుతవముగ నిదురించెటికగువడి కౌడుకునుపాడగాంచి

వేసటనొందినయి వంచిమోముపై ముసుకుదీసివైచి
జలరుహనేత్ర సమీరనందనుని బిలచిలెమ్మంటంచు
యేదిత్రోవనే నెట్టుబోదునని యిట్టులనుచుబలికె
నాదుభంగపాటుల్లగనుంగొని మోనముతో నీవు
నిద్దురబోవుచున్నవాడవిక యేమిచేయుదాన
ఆదురాత్మకుడు నన్నుసన్నితా నంతటనుదించె
తప్పకతననిజ సదనమునకుడసి నొప్పగి సౌఖ్యమున
అట్టిరాజసుతి నిట్టులయితినని అవమానముకొంత
నాగతిజూడగ ఎదుగురిలోపల నీవు బాటగుకొంత
ఆగడమునిగనను యీవాడ్పితిమ్మనని యాదరమదికొంత
దిట్టతనంబు కొట్టినతీపులు తెప్పకొనులకొంత
ఎప్పటివలె నన్నువాడు అతివహాయెనిగబోడు
అఖిలదుఃఖముల బరలుడనని పుడగుడు జెందుచుండ
సుఖముగనీవును శయ్యనపొరలుచు సఖుడవై నాపు
సన్నసభలో సనకచకుడు దన్నినసమయమునా
ఖిన్నుడవగుచు వాతిరౌద్రంబున గనిసినసమయమునా
అన్నగాసుకను సన్నచేసి వలదన్నమాత్రమున
అన్నరాదముని దండింతుజేయుట లన్నిమరచినీవు
అంతటనన్ను సిరాపరంబుగా నాత్మనెంచినావు
వంతగంచిదయ చూలిటెక్కట యింతగుట్టుతనము
ఇంతకునాదు పరాకృతికర్మము ఇట్టులగుటజేసి
అంతరాత్ముడగు దేవనాగేసుని కయినకరుణలేదు

వ॥ అని యిప్పిధంబున మందసంభాషణముల సంబోధింపుచున్న పాంచాలపాని స్పర్శనంబున వృకోదరుమేల్కొని నీవెవ్వరనవుడు నేన యాజ్ఞసేనిని నమ్మానసిని నుండగెతింగ యాజ్ఞసేనికాంచలంచి కుంతిసుతుమధ్య మందు తన మనంబునా

క॥ నీచుడగు కీచకాధముడు। డీడ్పొతెలంబట్టిదిగిచి యిలనీడ్చబడ।
ద్రోచిన రీభవము గని। జెప్పగవచ్చెనిప్పుడు తోయజవదనా॥

కథ.

మానినీమణిరో వినవేయెన్నడు రానిదానను నీవు

యీనిశీథిసమయంబున నిచ్చట కేలవచ్చినావు
పల్లటిలుచు నిముబాషగనామది గల్లడించవాణనె
తెల్లముగ నీవచ్చిన కార్యము దెలియబల్కుమబల
అని యీవిధమున నడిగిన మారుత తనయుని వీక్షించి
వినుమని జెప్పదొడంగె ద్రౌపది వినయవిధేయముగా
అనిలతనయ నీవన్ని దెలిసి నన్నడిగిన ఫలమేమి
ననిబడినాచే వినవయ్యనుచని భ్రాంతిగలిగెనో
తేజపడంగ వున్నగున్నవాలు చెప్పెద వినుమనగా
పాటలగంధి కిమత్స్య మహీపతి భార్య నొక్కటకు
అవుడు మత్స్య భగావకుని మరిది తావచ్చి కేతెంచి
చపలాత్ముడనగుచు నేడు దిట్టగా తలయెత్తుకవాడు
చిగురువిల్తునడి వంబులు బారికిచిక్కి యోర్వలేక
కీచకుడప్పుడు యక్కగారితో యోచన నేచేసి
వాచవి నెపము నన్ను బంపుమని నా యగజనిన పిలువ
మదవతి మత్స్య మహీపతి సనిమధిరము తెమ్మనగా
అగియేనిజంబని కీచకునింటికి ఎరిగిన సగాంచి
బలపంతంబున నన్నువాడు చేరబట్టగి రాగజూచి
తొలగిదోచి నేమరక మత్స్య నృపతికొలువు జేరగాగ
వెంటనె కీచకుడగుగుదెంచి వనుతంటగించి తన్ని
మట్టిలోన పొర్లించి యీడ్చినది గంటివనిలతో సయా
సంకోచింపక కీచకుండిటు వమసంకట మొనరించి
యింక యేమిగల యిట్టిదురాత్ముని యేకృతము నైనా
హాతము జేసినాక భయమొసంగుము క్షితినాధుని తనయా
ప్రతినదీర్పగ నిన్ను జేరి నిట ప్రస్తుతించినాను
సభలో నాడు బరాభవమంతము బాలగ మంగొనుచు
ఇభరిపు బలుడవు కీచకాధము యేబణగించుటకు
వెరవుదీర్పగ నాకయినా కరుణ లేకపోయె
తరుణి భంగపాటంతయు కనుగొని ధర్మత సాభవృదు
యెట్లు సహించెను వీధిలో కులసతి రట్లుపాలుగాగా
చుట్టుచున్న ప్రజలంకర దేమని మాట్లాడరయిరి

కౌంతేయాగ్రజు యింద్రనందనుడు కవలవారునున్న
పంతముతో రక్షింపలేకనుచు బల్కకనేటికి
కాలముగాదని దాగియుండిరిగ నేనట్టిదురాత్మకుని
క్రూరకర్మునపకారిని ద్రోహినికుటిలినిదుర్జనుని
ధాగుణశీలోనపక్రినాశ నహంకారుని కాముకుని
పరసతి పరధనమపహరించగల పాపినికుత్సితుని
పశులనునిందలొనర్చుచు ప్రతికెడిపరశుకిరాతకుని
గాచుచు నేనికనిర్వహింపనని తోచెనునామదికి
కీచకాధముహతముచేయుము యోచనలేమిటికి
చక్కగనుమిక సింహవిక్రముని జంపనైతివేని
నిక్కముగా నురిబెట్టుకనయినా నీళ్లనబడియైనా
నపలనాభి విషముతినైనా వహ్నిచేరయినా
నకనడిగారడముచేతనైనా నేయొకపథమునయినా
నిజముగనేనికముందరగుదు నీపానముతోనా
గబిజిగా కలంపాత్ముఁడు నన్నిటుచీకాకుపరచినాఁడు
ఎంతవేడినాను పల్కగదియేలుభీమసేనా
ఇంతపరిభవము నొందింపగను నేనెట్లునిర్వహింతు
ఇకనీనగరజనంబులు నవ్వక నేకృతమున నుండు
అకటా ధేనువగిరిగోపాలుని కయినకథగాద

వ॥ అనియిట్లు విలపించుచున్న ద్రౌపదిఁగాంచిమనంబునకరుణయు క్రోధావేశంబు ముప్పిరిగొనుచుండి వెలవెలబోవుచు చిరునవ్వునవ్విభీమసేనుండిట్లనియె

రాగం-జంఝూటి-ఆదితాళం

తరుణీమనకిదితరుణముగాదని యోగవటియిలాలత్వరపడుటదిమేలా॥
త॥ లంపటకోర్వనని లావువాడవని తెంపుకీచకుం జంపమంటివిగాని॥త॥పా
టిగాదురాయని పాండవాగ్రజుని మాటవచ్చినా వానగిటడగించనే॥ త॥
కులయనేత్రివి నగూడగారణముఁ విపరీతనొందునొందుచు నూవేరవుగా॥
త॥ ధరనుధేనుగిరి ధామడై హారికరుణ లేకసరిభోగినారాదెమరి॥తరు॥

వ॥ ఏమవానిన్నడుగడుపరటనవిగతపుణ్యుఁడగు మృగరాజవిక్రముం డుతెగుటకుమిగులవగల బొగలవలదుమాటలుచాటింపకవిదురుముమనిగంధవ

పాత్సాభండయి యిందువదన దండంబునకుం బువాపుందలంచి మంధసంభా
షణంబుల నిట్లనియె. కథ.

విపర్యయంబుగ చెప్పెదవినుమీ విన్నతెరంగొకటి
చపలునీవాంచకు లోబడిమును సైర్యాతియ నెదుట న్యా
కాముయుయిదుముల బద్ధవిధంబును ధావునికే తెలుసు
రామునితోడ పరస్పాహాసమున రాక్షసకృత్యమున
యేమియుదోచగ పరితపించెండి భూమిజనయమున్నా
గొనకొనికుంభము వలెకొక్కియు యారదుర్ధనములో
బనిబడిలోపమాద్రయునలజూడు పాగుగారెయున్నా
నలరాజేంద్రుని వెంకానలకు నగుగు చెంచియుండు
యిలనుచుపాద్భుత దుర్దశ వారధి యీదలేదెదమయుంటి
అట్టివారు పడరానికష్టములు ననుభవించి మోక్షి
పట్టుగధరలోకీర్తినొందెడి సౌభాగ్యవతులుగారె
ద్రౌపతివినునీ పటులసాహాసముల తొందరింతమాని
ఆపదనోర్చిన నిజముగ సంపద లనుభవించగలరూ
యిలగలధేనునగేశునినర్ల్కృప గలిగినప్పుడు బాగా
ఖలులుదుర్మధులనంతరినపుడు కాలునిపురమునకూ

వ॥ వోచంద్రయాన మున్ను నిన్ను వ్యభిచారిణివిధంబున సభామంటపంబునకీడ్చి అభాసుచేసిన దుర్యోధనదుశ్శాసన కర్ణ శకుని సైంధవ ప్రముఖంబుగ దుష్టలోకంబును స్పష్టంబుగా కాలాదిష్టాతయగు అంతకుని పుటభేదనంబుకనుపును నంతకు మదీయాంతరంగంబు చింతాభరభంగంబున నవమానమందమగ్నంబును నయివేగిరపడుచున్న యది ధృతరాష్ట్రులకు కారణంబజ్ఞాతవాసంబది భంగంబగునని హరిబలుని బరిమార్చుటకు సంశయించితి కాలోచితంబగు నొక్కసదుపాయంబుగలదు దెలిపెదవినుమని పాంచాలితో భీమసేనుండు మరియు నిట్లనియె.

రాగం - ముఖారి - అటతాళము

కూలదన్నెద చూడవే కీచకాధమునిని॥వ॥ బాలగనేనిన్ను కోలువేళ కుదాల్చి కూలిపాన పుకేరుదూ పాలతిరానీవు యేలయీచలమింక నేసీ పాలదాననిటెంబిలిదియు బాలికామణి వాని నాటకశాలలో కటుకోడిచెచ్చిన॥క॥ అంగనమణివినవె సంగరములవాని పొంగానిగించెదను సంగతిగాను రంగూగసజ్ఞాతమున కె భంగమును లేకుండ నకుంబు నరుంగబడితిని తను తెల్పెదవినంగ చేసినదయిట్లు కేసెడో వ॥ యింక॥ సంశయములనిపుడా

సింహబలుని మర్క్కనగించెదను మగువరసీవు జంకనూ ధర భీమగిరిపురి శౌరి నే నేనమ్మియుంచవల వేంకటాచలమూర్త్యకవి తునంకితముగా నియూశిక్షు మోకూల।

వ. కరువలి కొమరుం డిట్లు పలుకగ విని తరుణీమణియగు పాంచాలి ధరణీవరనందనుఁ డెందంబున పరమానందము నొందుచు మందస్మితసుందర వదనారవిందయై సందేహించక తొందరపడి మోదభాగ్యుండగు గంధగజవైరి విక్రముఁ గిరంచెడంచిన సుందరాతలంబున బడగూల్చుమని పదిమిడి యడుగులు కోరగినపడిన తెలమ్మని తడయక భీమసేనుం డిట్లనియె।

గీ। పాటలాడఁగ విన వింక మాటలేల। దిక్కతంబునని నేర్పు తేటపడ గ। దర్ప ధాండుని కీచకు తోడి తెమ్ము। భీమగిరి శౌరి కరుణచే నేను ద్రుంతు।

వ। ఇట్లు కలికిన నవసరంబున ద్రుపదరాజసుత పరిభవంబున కుడుకమునకు గలిగి అపరిమితంబుగా వేడి నిట్టూర్పులు ఉబ్బి బాడమైనగ పాంచాలసుత నాదరించగా ప్రాక్పతి మోదమున అంచితంబుగా కుండుమనుచు నవధరించెననగ తరుని నగపుగని నిదుర బోవుగని తారలస్న విరసె కథ.

గరితకన్నతమ్మి సోబగకంగెననికమలము చెల్వారె। కొమ్మనుమీర
పరిహాస్యము చేయుటకోర్వజాలమనుచు। తమ్ములమీదికి తుమ్మెదమూక
లుజమ్మిరేగెననగ। యింతి ద్రవుపతికి చింతదీర్పజని ధ్వాంతము నడుకన్య।
కాంతు కొచ్చినని లేచిగురాంతదమంతట జేసినగ। ప్రవిమతులగు చక్రవా
కములభాగ్యరాసియునగ। శ్రీభు నలక్ష్మికి తనగృహములగలదీపక్షిత్రియున
గ। ప్రభుడనంతు డపుడెగరవేయు పూలబంతి సుమునగ। భువి వెలుంగన
వసారమిత్రుడు పూర్వమహీ ప్రమూపము। సవనాగానుడయించి ధవళకు
చులన ప్రకాశించ। అసమయంబున భీముడు ద్రాపతి యచ్చోటబాసి।
వాసిగ తనపురికి భీమనాగేశునిమదిదలచి।

వ। ఇట్లు సూర్యోదయంబగుట సమయకరిణీయంబులు వేగిరంబు వనదపి చిడిముడిపటున సింహబలుండపుడు। కథ

పట్టుదకూలాలంబనములు నీటుగగట్టి సింహబలుడు। నెట్టనక
లకిరీటము శిరమున బెట్టి మోదమునను। తోలకరి మెరుపును బోలగ
దొడిగెను కల్కితురాయొకటి। బిలుకు తాళములగట్టి బిగించెను
తులుల ప్రబలగను। తారిచంద్రహారాదులు శిరమునధీరతతో వంచి।
బాలించునవరత్న డొకాటపు వాదుకలను దొడగి। కడువడినిట్లు నలం
కృతుడునై కరిరదబలుడు। తడయక లేచియు దురితదాత్మజపై దగి
లినచిత్తమున। చక్కరవిల్లు సుశరపంజరదిక్కతల్లడిలుచు అక్కగారసౌధాం

తిరంబునకు చక్కగజనుదెంచి। అక్కడనక్కడజూచుచు ద్రౌపది నొక్కెడ
బొడగాంచి। టక్కులాడియిదియొక్కతె వాసై జిక్కినట్టులైతె। నిక్కముగా
నాయానుధిరంబాగ లెక్కడదని తెరచు। మక్కువతోఁ జేఁబోని కాటుబడ
నొక్కివిడచెదననుచు। చక్కరబొమ్మను బట్టగ సమయము దెక్కడానటంచు।
గ్రుక్కిలుమింగుచు సింహవిక్రముడు మిక్కిలిమోహమున। యక్కడనుండి
యునరౌత్తరాయనివలు దిక్కులజూచుచును। దిక్కులవానికితోడ కీచకుడ
క్కడుండు వేలా। తరుణీమణి పాంచాలభూపరుని దన యువానిజూచి। కొరు
ణమిచ్చేని భీముని మాటలు దలచి యుండుపదన। కుచ్ఛితాత్ముడగు కీచ
కాధముని గోరినటులదోఁచ। అచ్చట తాకనిచేయువిధంబున అటుయిటు
దిరుగుచును। విచ్చలవిడిగా దనుగోకీచకు డచ్చెరువందుచును। వచ్చివి
ల్తునదీదంబున వారికి పిచ్చలించగాను। పచ్చదమీదను ఇన్నటో యేమో
ముచ్చటాడననగా। ఎచ్చుగగుల్చుచు లేని నయ్యారము దెచ్చుగతరళాక్షి
మచ్చికతో నలుగత్తియొకరుకు ... ఉప్పర యొంగిలి వ
ల్కువల్కె కీచకుండానిఁగనుచు। హేలావతికనదక చన్నుడారు తెరుగ
పట్టె కొమ్మ। కాలిమెట్టెలాం డొంటిదగిరియు ఘల్లున మ్రోగించే। నాతి
పదంబులు తద్ధిమిధియున నటనమాడదొడగె। గీతముపలె మాటాడుచుద
ట్టెను చేతులుతాళముగ। పదతియొడలును విరుచుకొనుచు వేదపాటలు
పాడుచును। కడుపడి దొడ్డకుచంబుల భరమైననడుముచు ద్రిప్పుచును।
మానినిమణి హాం సోత్తరీయముమును మానకతొలగించి। లేనివికారము దె
చ్చుటకుల్కుచులే నవ్వునవ్వుచూను। వాని చెంతకింతంత జేరదని వాసికన్ను
లార్చి। చానవానితోఁ బల్కు చిన్నగనిసరగున కీచకుడు। తద్దయు మనమున
ద్రుపదరాజసుత తరత నూహించి। ముద్దుగుమ్మ నాయందుమనచాలా మో
హమొందుననుచు। కమ్మవిల్తునికోరము లబారికి సొమ్మసిల్లుచుండు। దిందు
రమంతయు దెలిసిమనంబు యుమ్మలికముగదరా। ద్రుపదరాజసుత నపుడు
కనుంగొని తొందరపడుపాటునను। చపల చిత్తుడగు కీచకాధముడు దాని
కినిట్లనియె। కాంతామణి మునుగాప నెంగిటి కలహాననూ మొమినకు। వంత
గించి కొనరింతకీనవహారంతులు జేసితివి। దంతిగమన నీపాదాబ్జంబులు ని
రంతరమును దెలిసి। అంతరంగమున సంతసముల రననంతసౌఖ్యముల
తో। స్వాంతజుకేళిలో భ్రాంతిదీరనిను గాంచుననుచుయుంటి। యంత
మాత్రమునమంతకరుణతే దేమిసేయువాడ। వింతలాడి నీవింతకైనవా తం
తు బాగదెలిసి। వంతమానమది భ్రాంతిగలిగినను కాంతునిగా తేలి। కంతు
నివంత మడంచినన్ను దయగాంచితే నీకిపుడు। అంతులేని సౌభాగ్యమిచ్చ
గల దెంతని దెల్పెదనూ। ఈనగరంబున మానసులెల్లను నీనివదాసీలు।

దానరో యాధరయానవవతి సుతు లేనిను గొలిచెదరు । అట్టిశాసనమున నీ వుసన్నుచే పట్టినట్టులైతె। పట్టపురాణిగ నిన్ను గొలుతురిదిగట్టిమాటనమ్ము। ధారుణీదవులకెల్ల ధవుడనై వరనువరిగినాను। శూరవర్యుడను మేరుధీరుడను శూరుడనే కొమ్మ। నారీమణి యీరాష్ట్రమునాయధి కారముగా దటనె । కూరిమితో దుల విరటుడు రాజని పేరు పేరుమాత్రమేను । యెల్లరాజ్యభారంబు నాదగుట తెల్లమరుంగవటె। పల్లవపాణిరో నిన్నటికృత్యము వల్లదెలియలేదా। ఇందునిభాననసభలో నినునీడ్చి తన్నునపుడు। అందరుంతియు దిసీతిగాదనుచు మదలించిరటవే । మందగమన నామాటకెదురులేవెందుకు యీభ్రమలూ । మలయుచు నందరు తమలోతామె మన్ననుయిదిగాని। తలలు రెత్తి ననుజూడగ వెరచితి తలిరుబోణివినదె । పతియులునీకతులేవ్వరుగలరని భయపడితివనన్ను । కలభగమన నాచారికిమాకొక్కనిగలగరేనిప్రియులు। యంతటివారో నీమనోహరులే మోవనియుంటి। యింతగనను నెదిరించినందు తాయంతు బాగదెలిసి । కర్పూరగంధిరో పతులజాడకడ గంటనింక మీద। పొప్పుగనన్నిటు కూడకున్ననీ గొప్పదక్కదికను। చెప్పినట్టువిని వచ్చితి పట్టపు కుప్పగనే లెదను। తప్పనిమాటకు బలాత్కారముగ కొప్పుబట్టియీడ్చి। తిప్పలు పెట్టగ మానసింకనా నివ్వాదద్ధముగను । తప్పదనుచు మృగరాజవిక్రముడు దర్పమెప్పు లేచి । పనిబడిజంకకవచ్చి నగనుగొని పాండుసుతుల భార్య। మనమున మారుతసూనుడు బల్కిన మార్గము నూహించి। యిందువదన చిరునవ్వునవ్వుచును మందహాసమునను । పొందియు మేమో ద్రోచినటుల భ్రమ పెంచిన చందమున । అంతరంగమున సింహబలునకిది యంత్యకాలమనుచు। అంతరాత్ముడగు ధేనునాగేశుని ఆత్మను దలపోసి।

వ। అట్టిచాపలచిత్తుండా క్రామితమోహావేశంబున ద్రుపదరాజనందనం గాగలింపవచ్చినం గని కటకటంబున కిట్లనియె।

రాగం - యదుకులకాంభోజి - ఆదితాళము.

ఆటాడించేసి పటులానే ఈరాత్రినాటకశాలకు రారానమ్ముకోరా। వీధిలోజనమంత పాటుకూరకున్నపూటనూగనుశించి । పొద్దుపోయిన వేళ। రారా। నమ్ము। వుత్తర మొదలగు నుత్తమకన్యలు నృత్తగీతములభ్యసించి పాకెతెంచి। అంగనారియిండ్లలో నత్తుగాభుజించి నిత్తునిదుర పోయి గాత్రారుచని కేవిరా। నమ్ము। ముందుగా నేనాట్యమందరమున కేగి యందురానతించుతొందారకుడకానీవందాముగానీతు తియందుమోదాముకందర్ప కేళి।రా।నమ్ము।సంకోచమేల నేనింకానిదాననయిలె రామిచటసల్పకొంతామూని ధేనునై లేకుగొనియాడి పెంకటాచలామాత్యవినుతినిసాక్షిగా। రా।నమ్ము

వ॥ ముద్దియలకు నాట్యంబు గఱపునట్టి ముద్దియ కేనే తెంచియున్దాను మురియునట్టి పూలపాన్పునందపుడలదీర్చి కొంతసేపు అచ్చటయుండె నక్షత్రద్దుపోయి జనులంతా నిదురసలుపు సమయంబున గ్రక్కున లేచి సద్దుకాయక చనుదెంచిన మధురపానంబు జేసి మదనకదనంబున హృదయానురంజనంబౌదన సంతోషంబుతీర్చుకొని సంతుష్టాంత రంగుడవయి సంతసంబున చెలంగువాడయినగుడు నిమ్మాట వదలక నీవొక్కరుండవా చక్కటి జరుగుజేరమని గక్కున నవ్వినచక్కర బొమ్మయగనియిదినీకుదక్కగదా యని మిక్కుటంబగు సంతోషంబున గ్రక్కున కీచకుండిట్లనియె॥

గీ॥ సంతసంబాయె నీమాటనగసిజాక్షి। యెంత ప్రొద్దుకుదయవచ్చా యింతినీకు। యిష్టమగునట్టి వేళయ్యకేనువచ్చి। మరునిబోరిజయించెదమధుర వాణి॥

వ॥ పోగజరాజవదన నేదురజనీసమయంబున ప్రజలు తృప్తిజెందిన పిదప నిజముగావచ్చెద నచ్చటమచ్చికతోయుండు వెచ్చరికచేయుచుంటి నిశ్చయంబైనదా యని కుచ్చితాత్ముండగు కీచకుండు తన నిజమందిరంబునకుం జని తదనంతరంబా.

క థ.

చామామణి పాంచాల రాజసుత భీముని రాకడకరిగి। ప్రేమతో యిట్లనిపల్కె దొడంగెను సామిగారిని జూచి। వీరవర్యనీవు నాదుకోరకవు తీర్చ వచ్చినావు। వారనీదు కోరకదీర్పుమిక మాదికవగకనయా। తప్పకనీవిక సూతుసౌంద్యము తగవు జాయకవినా। అబలు డిట్లని పల్కెదొడంగెను అనిలతనూభవుడా। పాటలాడరి కనుమాట లేమిటికి పావని కీచకుని। పాటింపగ నిలగూల్చ దనికనే వేటుగనుంగొనుము। నన్నుయాడుగ వలదన్నిటికి నేనన్న ప్రతినదీర్తు। అనిచుదు నేడాడిన ముచ్చటలన్ని దెల్పుము బలా। అచ్చొరువందుచు నన్ను నీవునని మెచ్చునట్లు జేతు। దెచ్చెర దెల్పుమటన్న జూచి పాంచాలి యిట్టులనియె। పవనతనూభవనేను సుధేష్ణకు పనులు చేయుచుంటిని। సవరణగా నరుదెంచి కీచకుడు చక్కగ ననుపిలిచి। మక్కువతోడ్చుటంచనగా విని మిక్కుతనంబునను। చుక్కములోపల పులుగుచంపుముగ జిక్కితి నే నీకు। యెక్కడదానన సుపాయము లేదిక వెక్కసపడనేలా। చక్కగ యిష్టము దీర్చుకొనుమునను సంగనముగూడి। రాత్రికినాటక శాలకు రమ్మని రాజసమున బలుకె। అత్రపడుచు వాడటులన వచ్చెద నమ్ము నన్ను మెచ్చి। నిక్కముగదాయని పలువిధములనిలచినిలచియడిగి। గ్రక్కునన సరిగను రాత్రికిని జనుకంటిరనబలుదూ। వాడుమాటలు నాటక శాలకు

వచ్చెదనని బలికె॥ వేడుకగా జనుదెంచినవిమ్మట వేగమెంతొ లేచి। మనము నభేమన గొందము రాతిని మరువక దలచుచునూ। నినుచేరగ వచ్చితి నింతయు నిక్కము నిలతనయా॥

వ॥ అనిన భీమసేనుం డిట్లనియె॥

సీ॥ ఓయమ్మరో నేమాటనమ్మి కీచకుడు తా జనుదెంచు మాటలుస త్యమైతె పులివాతబడిపీడు బోవుసాశాని నేవిడిపించిపుచ్చగా వింతలా? చె లగి వహ్నిని బడు శలభంబు చందమే పదవడి వాడు నా బారిబడితె । పిల్లి జిక్కిన పికి ముసాధ్యముగదా అక్కటెలుడు నాకు జిక్కె నేని॥

గీ॥ కిట్టరయి వాడు నా చేత కట్టుబడిన। ఘణముకట్టినమందుకంటెగదిగాదా దూరమున వాడు నా కంటబడో చనేని। కాకమును బట్టుసాళువ కరణిగాదా॥

వ॥ ఓనారీమణి ఆక్రూరాత్ముండు నా బారికిబడెనే ఏబారు సిరదంభయి హాత్యాదుల దగ్గరించినను పురామనోహరుండు ప్రమథగణంబులు సన్ననిలి లలు పారావారంబులింకినను పురామనోహరుండు ప్రమథగణంబులు చన్న అమరేంద్రాది దివిజులు మూర్కొన్నను నిలువరింపక లుపాత్ముఁడగు కలభారిని క్రములితలయిభంబాలియించెదనుగాని విడునాపడతియని సమీరనందను వల్కిన ప్రమోదంబునొందుచు పాంచాలి సంచలిసిజ స్వాంతమై యిట్లనియె॥

కథ.

ఓవగల్గి తేయియావని జేయుము భూపాలునిలితనయా। యేపుమారిముసిచూ పులుచూచితె యావదగల్గినను । ద్రౌపది యింతకు దెచ్చినను చునని తప్పగ బలుకుదురూ । బాకరానియాగూడవర్తనకు భంగముగల్గిననూ। నిక్కము గాసీయున్న యుత్తములు నిందెయొనర్చెదరూ। చిక్కియు తాలలిగించుటకంటే చని యెక్కిరించినమేలూ । ముందు వెనుక యోచించి చేయుమటు తోంద రపడవలదూ। మందరధరుడగు భీమునా గేశుమహిమ యెట్లుగలదో॥

వ॥ అనిపలికిన ద్రుపదాత్మజ గనుంగొనుచుండ పవరి విలంబుగా యొడలు పిత్పంభించివిపులంబగు వల్లవరచితపిత స్వాంతుడగుకీచకాధముం డిప్పుడు నాచారి నిల్వనేని నిమిష మాత్రంబున నమయింపజేసిన మయ భంగంబెగాకుండ నటుచంపనోపుదు నయినను యీరాత్రికి వానిం గూ ల్చుట నిశ్చయంబని చెల్పి మారుతాత్మజుండు మహానసగృహంబున కేతెం చె తదనంతరంబు॥

కథ.

హారిబలుడిప్పుడు పాండునుకోదలి యుందలి మోహమున। పరితాపంబు నబాగలుచు మనము దరుగనిదుఃఖమున। పరితాపంబులను వంచన చేయుపరు గునజనుదెంచి। యొరులెరుగని యేకాంతస్థలమున నొంటిగ గూర్చుండె। పరుగు

పడుచు కందర్పజ్వరగోచరుడై కీచకుడూ। తెరుగు దోచకమతినమదిని
ట్లనిపరితపించదొడగా। వదలక ద్రౌపతిమేని రుచిరలావణ్యము నొందు
చును। పదముల మణిమయ భూషణములు పగచక్కగదలపోసి। మిత్రవయి
నతన్వంగిమాటలు చిత్తంబునదలచి। చిత్రజుశరములనాతి చూపులనుచె
ప్పి చెప్పివలచి। ముదతి పయ్యారము సహజతిభ్రమించద లోపగిలించి। మ
దగజ గామినీదర నవ్వునడ కల్పవృక్షంబున దలచి। పలువిధముల
యిటుదలచితదేచినే బ్రతుక జాలననుచు। అలయుచు సొలయుచు నగిడ
బడుచు నోకష్టముగ మనుచు। పొలుపగరాత్రి నయినాదానిని నేపొంద
కుండునేని। చలమున మారుని శరముల శాతిచూపులజము నాకు। అబలా
నదయింతగరమ్మని రాకయుండునేమో। ప్రాకటబలుగు దానిపతులున
న్నారట్టిపధించదరో। ఈ దలి నన్నిటు మానుపటివలెనే త్రోచివల్లునేమో।
తోచలేదు ననురమ్మని నాతిలా ద్రోయుచున్నదేమో। సరసిజాక్షి నన్నిం
చివసంబడిదలప నున్నదేమో। పరియుచు మోల్కక రమ్మనిన న్నిటు మో
సగించునేమో। హేతువ దెలియదిదేమియాటలపోతలు యేమిటివి-భ్రాం
తిగ దన్ను వరింపనున్న నాశితభానువదన- పాటలగందికినాపై మక్కువ వ
ట్టితరముగాదు - నాటకశాలలోవచ్చి యుంతరి పాటుగననుగూడి - వా
క్పుగయున్నది యాడిన మాటలు దప్పుదుతరలాక్షి - యిప్పటికి నే ప్రా
ద్దు గ్రుంకుదాక నెప్పుడుజూచెదను- గడియయు గండయి తోచుయింతని
గడుపు కాలమును-కడుమోదముతో సింధురగామిని టక జేరుటెపుడో -
కలువకంటిదానిస శిగియారగకపుగలింపు టెపుడో-అలరుజోణితో మదశా
స్త్రమరియాడ బౌనగుటెపుడో- అలవిల్తుపి హుంకారమడచును గెలుచు టె
పుడోయునను - పలువిధములదలపోయుచు కీచకుడలమట జెందుచును।
నిలచిన చోటును స్థిరముగ తినకాల్ నిలువకదిరుగుచును-ఖలుడు కీచకు
డు వంటశాలకు గ్రక్కున జనుదెంచి- ధరహాభిడీముమునమనోవిశారము
మరిమరిదాచనను - సరగునతా భుజియించునన్నముసై నోరా యొసపుడు।
మంచినీరుదానింద వాయునవుచశరుసి నుహింబు - చంచలాక్షిపై మో
హా వేశమునచాలగ సిభుడించి- చాలగ లేచి మదన జ్వరంబు దూలుచు
కీచకుడు- బాలామణి ననువరవుల వార్ధి నేలద్రోచె ననుచు - మానిని వ
దము నంతకంతకతి యాత్రగదోచగను- తానిటు నిల్వక వేగను దీర్ఘోద్యా
న్యవనము జేర సరసీతటంబున చేరెను దేహము చల్లిపడునటంచు - విరుల
పరాగము కరువలిలీవగ విపరీత నొందుచును- మరువిరి శరముల ఛల్లువల
గానిమరిమరి వగచుచును-హరిలలుడిచ్చుట నిల్వరాదనుచునతిరయమునలే

చ- వేడికోర్వజని గొప్ప భూజము నీడల నిలుచుచును - వాడి చెడగావగ చుచు చిల్కల దారిగనుంగొనుచు- తుమ్మెద గుంపులుం జన్నెరేగితలడి మ్మని కూయగను- తమ్మని విల్తుడుపూవుమ్మ శరములుం గ్రుమ్మగ జెగడిన నూదావ్యాకులతనొందుచు కోకిల మూకలకూతలాలకించి- గాకువరచె పికములు గులవనముకు రాకయుండననుచు- వరగున తన శృంగార కేళికా భవనంబున కేగి- వరమృదుతల్పము మీదకీచకుడువారకయుయిలేచి - అటుయిటు చూచులాచు కీచకాధముడు అరాటంబునను - కుటిలకుంతలిటు రమ్మని పిలుచుచు కొసిరి ముద్దీమూచును - రాయబారియిటు పవ్వలిం చుమని పొలగి నడిగికొనుచు - కాయజబాణవలు మూన్పరమ్మనను తవ్వు గలించమనుచు - కత్తెళంబు నవలించుచు వాదటు తవుగలించిపోగ।

చిత్తభయములుగానుండియు ద్రౌపతివర్తిగానక నూ
కన్నులవిల్తుని వికారమువినయుని మనమునదలచుచును
వజ్జనేత్రి సైరంధ్రి యేలయిటువచ్చునువాకడను
యిలుదునిశ్చమహేంద్రము మరుగునకేసమయమూరాను
తమ్మనివిల్తునినేజయింతునని నమ్మదిమరియగనూ
యిమ్మెయివదికతరంబున వరితాపంబునకీచకుడు
అమ్మతెల్ల నేనిర్వహించనని విడలునమయమునను
తమ్మికొలంకులసారసమ్ములొక్కకమలిముకులించె
ఘుమ్మఘుమ్మనుచుఅళుల మొత్తములు గుహాల్ప్రవేశించె
దిమ్మరిజకువలంతటలేవగ దివసకరుడుగ్రుంకె
రాశిరిగ్రుంకగానంధ్యారాగము దోచెనులోకమున
కేచరిమార్గంనాసమయంబును కెంపుమెరసియుండ
చుక్కలన్నియునుతోడతోడతలజూవ దోడగెనపుడు
అక్కజంబుగామనుపుదించు విలు మొక్కబెట్టినిలచి
చక్రవాకములయిక్కలు రోయగసాగునట్టివేళ
చొక్కముగభూభాగముల్ల పెంపెక్కనట్టివేళ
కుక్కటంబులును కూళ్ళనో శేరను కోకిలలరగను
కొలదులంతతమయిండ్లలో దివిటులు వెలతిశేసిరపుడు
తొలుపుగధేనునాగేకుపాడుచు భుజయించినజనులు

వ॥ అంతకదంబడెబంధురంబగువంధకారంబున విడలురటపౌరజనంబుల మనంబులలరసమయంబగుచుండునట్టి మొతవ్యకోవరియగు పాంచాలిన్వాళ్

ధరునికడకుంజని సమయంబాయె నాట్యశాలకునరుగుమనినవ్వుచూ

గీ॥ అతడుపెండ్లికిపిలచినయట్లు। వివేశహృదయుండై తలచ గేహితముచేసి।
ద్రుపదనందనజూచినాతోనునీవు। నల్లనంతలంత నరుగుమన్ననిన॥

కథ.

అప్పుడుభీముడు వెడలెనుజనముల కగుపడరాకుండా
వాప్పిరముగానూ గర్వగపడుగాంగు చప్పుడుచేయగనూ
మెల్ల మెల్లగానడకలువగుచుచు కల్లరితనమునను
సలలితంబుగా పాండునికోడలు సాగివెంటరాగ
పవనతనూజుడు నాట్యమంటపము పరగజేరబోయి
అవిరళమగునొక తావునతల్పము నమరిసించియుంచె
ద్వాంతగారిగుడ్యకుట్టిమా స్తంభరూపమైన
అంతరాళము నందుభీముడాను యాజ్ఞసేయనపుడు
వగవడివిరటుని వంపనలాడెడి నాట్యరంగముననూ
ముసముతోనిసువురు కొంగసేవచ్చెను ముచ్చటాడగను
అనిలనందనుడు బల్కెనవారి నగుగుదెంచునింక
వనితనీవునా బాహుబలంబును … యటకునీవు
అనతిదూరమునసుండుమటంచని యాజ్ఞయొసంగినపు
ద్రుపదతనయయుక మాటునదారయుండగిచూచుచున్న
అప్పుడు వృకోదరుతల్పంబున నగుగునకీచకుడు
జవ్వాదియు పన్నీరుగంధముగ చాలకమైనాది
సకలాభరణ విభూషితాంగుడై సంతసమలరగను
వికచహృదయుడై కీచకాధముడు వేగిరపాటునను
చాలగమధ్యము ద్రావిసొక్కుచును సోలుచు నిలువెడలె
కాలకర్ణగతి గానలేకి … ంటీరవబలుడు
సింగముగుహజొచ్చుమత్తమాతంగిముచందమున
సంగతెలియంగక నాడటునాటక శాలకొచ్చియును
శాంతధైర్యము బాహుగర్వఘన సంతోషసాంద్రముతొ
సంతసమలరగ నాట్యమంటపా భ్యంతరమునజొచ్చి
శంకలేకవలలాంకుడున్న పర్యంకమనిలకేగ
సంకోచింపక సెచ్చరింపుచు సామజారిబలుడు

చాలగ నుబ్బుచు గేలున చినీ పాలివాడననుచు
బాలామణి యరుదెంచినాడ నన్నేలుకోవె యనుచు
నంతిగమనరో నిద్దురలెమ్మిక తాళ లేనటంచు
చెంతవసింపగ జోటు లేదువి ను మంతజనుగుమనుచు
భుజముపట్టి కదలింపుచు లెమ్మిక ప్రొద్దుబోయెననగ
గజరిపురాజుండిటు పట్టినగను గొని కనువలినంతను
దిట్టమైనకోపానవముడగతా నేసిమించుకొని
గుట్టుగవినగ లెపీనిపాటు యిట్టిదో యనినిలచి
అట్టిటుకదలక యున్నమహాబలు నట్టునెగింకను
యెట్టకేలకా సింహబలుడుచను బట్టగనిమ్మనుచు
తట్టిలేపి పరితాపమింకనే నట్టచాలననుచు
మట్టుమీరం ధరధేనగిరిహరి మహిమతెలియలేక॥

వ॥ మఱియు నమ్మైతె భాంతకవిక్రముండు చిత్తజన్నని నేతమ్మివిరి గోలలమొత్తంపుజల్లుల పెల్లున చిత్తంబు పరియలైత త్తరపాటున నమ్మత్త కాశినినా త్తలెమ్మనుచు మె త్తనిమాటల నిట్లనియె

రాగం - యదుకులకాంభోది - యేకతాళము

పలుకవేటికే బిత్కులాడినాకో పలుకవేటికే. బిత్కులాడినాహా కలికినన్నుబ్రోవ॥ పలు॥ తామసించిదాని తప్పుగాయోచూని ప్రేమవే నాని బింకమేమొకాని॥ పల॥ సుమశరులతనిజూచి వగలకున్నప్రోచి కనలి నచ్చిడాచి తిదుగోతప్పుగాచి॥ పలు॥ యిల పధేను శైల నిలయునిట్లుబాల పిలచుచున్నచాల సేవగాదు యాల। పలు॥

వ॥ ఇట్లు వినయమున బతిమాలుచు మిలలేని తమకంబునవశింప అది నాప్రతిపలుకు లేమను మగనియెగంగిక చినకాంధముండు మరియు నిట్లనియె

కథ.

దయలో నున్నగ నులువమూసికొని తడయక సైరంధ్రీ
నయముకీచక తెచ్చితినిదిగో ప్రియమగువస్తువులు
గుమగుమతావులు గ్రుమ్మరుకల్పము కోరియలదుకొమ్మ
రమణీయంబగు కస్తురితిలకము నలదిదీర్చగదే

నన్ను వరించిన సుందరులందరు నదరులిచ్చినట్టి
బన్నసరంబుల పండుఫలాదులు సరగున గయికొనుమా
పచ్చిపోకలను పండుటాకులును పరిమళ ద్రవ్యములు
పచ్చకర్పూరము జాజికాయ జాపత్రి యాలకులును
పచ్చికొబ్బెరయు చల్వమిర్యములు అచ్చమయిన కాచు
దెచ్చితినిదిగో గయికొని నన్ను మెచ్చుము తరళాక్షి
తరుణీరో విను నా ప్రతాపము జూచిన తరలాక్షులు ధరలో
యెరులను జూడగ నొల్లరు నాపై మరిగిన చిత్తమున
నా వివేకము నాదు సాహసము నను కని మెచ్చుదురు
యేవిధమునను విడచి తరంతురు యింతులు విరహాగ్ని
వారు సుందరము నాదు విలాసమును భ్రమసి చెలులు
కాదని వలపుల వారిది బడియును నే తేలుదురబలా
కరము గుదుగ నా కౌగిట మెలగిన కాంతామణులెల్ల
తిరిగి నన్ను విడనాడమి యని విరిశరముల బ్రతుకగునా
సింధురగమనా నా మృదుభాషలు చిత్తమలరింపించవా
పొందుమాని నిజనయనాల కల్లగ గంధము లేకున్నా
నాదు పరాక్రమము నావయ ధేనము నాదు బాహుబలము
నాదు దర్పమును నాదగు ధైర్యము నాదు భాగ్యమహిమ
నాదు ప్రతిష్ఠయు నాదు వున్నతము నాదు కీర్తిధనమూ
నాదు సుందరము నాదు గాంభీర్యము నాదు యలంకృతియు
నాదు భూషణాల్ నాదు వస్త్రములు నాదగు భాగ్యములు
నాదు వేషమును నాదు భాషలును నాదు భషణమును
మగువరో నాతగు లక్షణములు యే మగవారికగలవే
జగతిలోన నను పొందగాంచిన యింతులు చెలగి వరించెదరు
ఇంతతడవు మాటాడక నను సెట్లు సల్పినావె
యింతకు తన మతనివ్వకొనిసి యే యింతులోర్వగలరా
కంబుకంఠిరో మాటలేమిటికి కాలహరణమాయె
బింబాధర మటు నొక్కనియ్యవె బిసరుహదళనయన
అని యీ విధమున బల్కుచు కీచకుడనిలజు పైకొనుచు
స్తనముల బట్టగ భీముని వక్షస్థలమటు బునుకుచును

కుంభినివగిదిగనున్న దివతు విజృంభణ మేమనుచు
అంభోరుహాముఖి పల్కు వనీకుచ కుంభము లేదనుచూ
ప్రౌఢసుందరికి సిగ్గుయేల నే పలుకవనుచు బాహూ
గాఢంబుగ నిలు కౌగలించుటకు గమకించినజూచి
పారవారగవిభీరఘోరతర వీరావేశమున
మారుతనూజుడు క్రూరాత్మునితో మాఱుపల్కె నపుడు
అనలెదూరమున నున్న ద్రుపదరాజాత్మజ విని యుండగా
ననిబడి భీముడు కీచకాధముని వినుమని యిట్లనియె
నిన్ను నీవు కొనియాడుచుండినది నీతికాదు నీకు
తన్ను తానె భూషించి మెచ్చుకొని యున్న ఫలంబేమి
పన్నగనాసరి యొంటిదాని నెటు వలయ వచ్చునీకు
మన్నెయమంబున గెలియ గోరుచును మాటలాడినావు
నాయొకలిప్పుడు నీవశావచ్చె నీగాఢకౌగిటనో
బాయకకౌగిట జిక్కితె యే యుపాయమగునో నీకు
నాతో పొందిన వెంగయునికొఱకు నా గోరికలెవ్వు
రుబ లేటున నీమోహతాపము ఎవ్వేని జూడతే
అనుమానింపగ నేటికనాకడ అనుభవింతురమ్మ
వనమహాబాహుని కేళీలోలుసముగ ననిపెయి రమ్మా
మానకయాగల బల్కుచు మారుతి సూనుడప్పుడు లేచి
ధేనువకొండము రారిసతన మానసమున దలచి॥

వ॥ అప్పుడు పాండుభూపాలనందనుండు కోపాటోపంబున జూపట్టుచు లేచి పాపచిత్తుడైన కీచకాధముని తలపట్టివంచి ఎపున బెనంగుచుండ వాడ నుమానింపక చిట్టతలచి కెట్టించి కరువలివట్టి బట్టిన బదలించుకొని రోషావేశ భీషణాకారుండై యితండు గంధర్వుండని తలంపున సివాబలుం డప్పుడు.

థ

వడిముడిబాహులు పానయుగంబున నొడిచిపట్టిదిగిచీ
కడువడిజవము నటునిటు బెనగుచు పుడమినిబడవై చీ
పడినవానిపై మందిడేయగ కడగుచున్న జూచీ
ఒడుపునప్పుడు తప్పించుక భీముడు కడురయమున లేచీ

నడుములువిరగ పిడికిటబొడుచుచు మెడనుజిక్కబట్టి
జడమతిలప్పుడు యిలబడద్రోచియు రొదలువిజృంభించి
నడుముపట్టిధర విసరికొట్టగా నొడిచినట్టితఱుణ
అడుకువదక్కయు నొడిగప్పించుక నడచిసింహబలుడూ
దిట్టతనంబున కగునలిపట్టిని నెట్టనబడవై చీ
జుట్టుపట్టుకొని యీడ్వగభీము పట్టొదలించుకొని
చండతాడితగ బయినభుజగము చాల్పునపవనజుడు
గండధరుండు బోరికోపమున షండిపడుచునపుడు
గ్రద్దనవారి యురమునమీసము తొక్కగ్రుద్దుగుద్దెనపుడు
అద్దురాత్మకుడు పవనజునకుతగు గ్రుద్దునిచ్చెనపుడు
ఘెల్లునిసిద్దుర మల్లయుద్ధమటు వెల్లచికలపడిరి
మల్లసరసిబొప్పలించి రంజిల్లి చుంచుకుడు
సెగులభీముకు వెండియునాసెస తగలెనద్భుతముంగా
తగిచినడుగులు దరలకయుండా దిగుచు మెరయుము
పొడిచినవ్వాన నొకరొకవిడను పొడుచుకొనుచునలసి
పుడమినబడవయి చదిమినబెగరక పడవై చుచుమగలా
నొకరినొకపుణిలగూలగడలచుచునొండొరులార్చుచునూ
కరియునుబాయుచుపట్టుమనొండొరువదలించుచునిలుచు
బొడువెదుకినుకనుగడియుచుగుండియనదరగదాగుచునూ
వడిముడిగ్రుద్దులు హరిబలునబలు పెడుగలగిలిదోచె
కడపటిరాతిరి దేననితలచెను జలయునుకీచకుడు
తద్దయునిద్దుర దలపడియుద్ధతి పెద్దపొద్దుబోరి
మర్దియలో గాఢాంధకారమున గర్దింపులతోనా
చెలగిపోరగా కీచకాధముని జవముతగ్గసాగె
బలమంతటనె హెచ్చగసాగెను పవననందనునకు
హరిపరాక్రముడు షణసత్త్వుడగు తిరిగభీముడపుడు
సరగునబట్టి కీచకాధముని ధరపైబడవయిచి
విక్రమమొప్పగ ద్రొక్కమహోగ్రత నాక్రమించిమించి
చక్రమునందు గూల్పబడినయా చక్రముచందమున
పంచాననబల వంతునిబొదువగ బట్టిగదిలనీక

పంచానన మొనబునుఁ దుమికిన పగిది పవనసుతుఁడు
రొమ్ములు విరుగఁగఁగా ద్రొక్కి వాఁడటు లడరి వేసబోఁగ
మెడ వుబట్టి భూ మధ్యభాగమున పిడికిటపోటవగినూ
పోడునవగి కీచక జ్యేష్ఠుని గ్రుచ్చి పుడిశి నేలబడియె
నాలుక వెడలఁగ బెట్టి భూమిపై గూలఁ తన్నుకొనుచు
సోలుచు ముక్కున వాని నెత్తురు జాలుగ బారగనూ
రొమ్ములు వడంకగ నేఁడు గరచుచును వడచెడి వేగమున
కడకు చేష్టలును యుడిగి కీచకుడు విడిచెను ప్రాణములు
తదుపరి భీముడు ధైర్యనాగేశుని దలచి నుతించి
సుదతి ద్రౌపది కీచకాధముని జూడుమనుచు బల్కె॥

వ॥ పల్లవసూన ఫలభరితంబగు వృక్షంబున వసుంధరా తలంబున గాలద్రోయు గంధ సింధురంబు చందంబున వివిధరత్న భూషణ భూషితుండైన సూతుని భూతలంబున గూల్చిన కాళ్ళును హస్తంబులును కడుపున ఉదరంబున కదిమె నా సమయంబునా

చ॥ వికృతివృ చావు చంపమది నేలకపుట్టిన గుట్టిపట్టిము। హస్తకములు బెనదీర్ఘ భుజశాఖల వాడియుతంబు మీసిలో। నీకదారక రంగా దురితమునిం చినకందులతత్త్రియనకే। చకుధరణ స్థలిఁ గనలిపి చంకటమున్ జేసె సనిష్టుడై

ఇట్లూనరించి పాంచాలరాజనందన నచ్చటకుఁ బిలచి అగ్నిచే నచ్చట వెల్తురు జేసి కీచకాధముని పాటుగనుంగొనుమనియె నప్పుడు

కథ

వనరుహాలోచన ద్రుపదరాజసుత వారకీచకు గాంచి
మనము భయము ప్రియము వచ్చుచు బెనగొనుచుండగను
ప్రేతనుగఁ గని క్రీలిల ద్రౌపది భీముని డాయుచునూ
గోపమురీతిగ జేసిన భీముకు ద్రౌపది మెచ్చు చునూ
అచ్చెరువందుచు నాసికంబునయి నందులమోటు జేర్పి
మచ్చకంటి లోఁ నిట్లని పల్కెను మారుతిసూనుని
ముచ్చటలలరగ సకలసౌఖ్యములు నిచ్చకోలదియుండి
కుచ్చితాత్మకుడు పిచ్చితనంబున తుచ్చసుఖముగోరి
రచ్చలోనన్నిటు తన్నినకతమున జచ్చె నీకీచకుడు
యింతటదుర్జను డంతమునొందగ చింతదీరెనాకు

సంతోషించితి వీడిట నుండిన శక్యము బ్రతుకుటకు
బంతము జెల్లెను పవనతనయుని వెంకటాద్రికి గడవు
అంతరంగకో పానలమశచియు శాంతిపొందుమనగా
యిట్టిమహాబలు నంతుడౌవుంక యేమిభయము నాకు
గట్టిగ ధే నవగిరిహరికృపచే ఘటింపజయించితివి॥

సీ॥ కొలువు గోపాలని గ్న కోపమిమాటె త్రిన్న కలక కనిలచిన ధర్మమహిమ। వేదాడుజ గదెంచి నిర్వికారికి ప్రజక గ్న గప్పిన కపురవంబు। మనవారిలోన నౌక టిన్న న పల్వెను తాపహంబు శేపిన హాసంబు। లోక దుర్జనుడగుని కీచకుని పట్టి కలిగి హాసపచిన కలుని సొంపు॥

వ॥ అని ద్రౌపది భీమసేనునితో మరియు నిట్లనియె॥

గీ॥ నాక తెలుసోయ మత్స్యసంస్థితిగాను నర్వ। నాకరం తోనియు త్రమ నాయకత్వ। మెరిగె గనిక కొని యా నేనెంతదాన। వసహింగిగునాపూర్వసంతోషమగ్న నైతి॥

కి

మంగళమవ పాంచాలరాజసు మధురవచనములను
మందహాసములభీముడు పరమానందభావయుక్తుడగుచు
పంకజాసవి యిచ్చట మనబుక్క సంగతి కనరాదూ
శంకలేదెని కనకనలయునని పరగున కోలేచి
ధర్మజాడులు నంటశాలలకు సడయక జనచెంచి
దుర్మదాంధుడగు కీచకాగ్రజుడు యమ్నిపి నాటకు
పశ్రమకము కొందుచు ద్రుపదరాజసుతుల నరగున జనచెంచి
రమణీమణి తెనవన్న జేరిక డు రయము నబనళించి
దురితాత్మునిబరి మూర్ఛ చేసితా నెగనచిచండము
ధరనుధే నవగిరినిదలంచుచు శోణియుంత జేసెంతా॥

క॥ అసనవిని కీచకుడుచచ్చినపిమ్మటబుట్టిన విశేషము లెల్ల। విను వేడ్కకుమనమల రెడు। నన యేర్పడగ జెప్పుమ కటయు ప్రీతిన్॥

చ॥ పరమదయాబ్ధి రామునకు। భక్తచకోరక తారకాధిపా। దురితగదాంధకారహరిమన్మథదైత్యజనాపహారకా। గిరిసుతచిత్తచోరయురగప్రియతల్పక మేరుధీరసు। స్థిరమతి నేలరారధర ధే నవశౌరివిహార శ్రీధరా॥

మాలినీ వృత్తము

సరసిజభవమిత్రా సర్వలోకైకమిత్రా । హరిహిమకరనేత్రా అంబుజాద్భుతగాత్రా । పరమగుణభద్రా భార్గవస్తుత్యపాత్రా । ధరణిధరణిగోత్రా ధామగోగోపిచిత్రా ॥

గద్య ॥ ఇది శ్రీగోపాలకృష్ణ కరుణాకటాక్ష పితృణా లంకృత
కవితాకవితా విచిత్ర సకలకవిజనమిత్ర ధేనువకొండ
ఓచ్చయామాత్య పుత్ర సహజ పాండిత్య
ప్రణీతంబై యున్న శ్రీమహాభారత
విరాటపర్వమునందు
ద్వితీయాశ్వాసము
సంపూర్ణము

[illegible] ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి. 192[illegible].